

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE'DE YURTIÇI KREDİ HACMİNİN İŞSİZLİK
ÜZERİNE ETKİSİ: EKONOMETRİK ANALİZ**

Yüksek Lisans Tezi

TUĞBA AKYEL

Tez Danışmanı

DOÇ.DR. BURCU KILINÇ SAVRUL

Çanakkale -2019

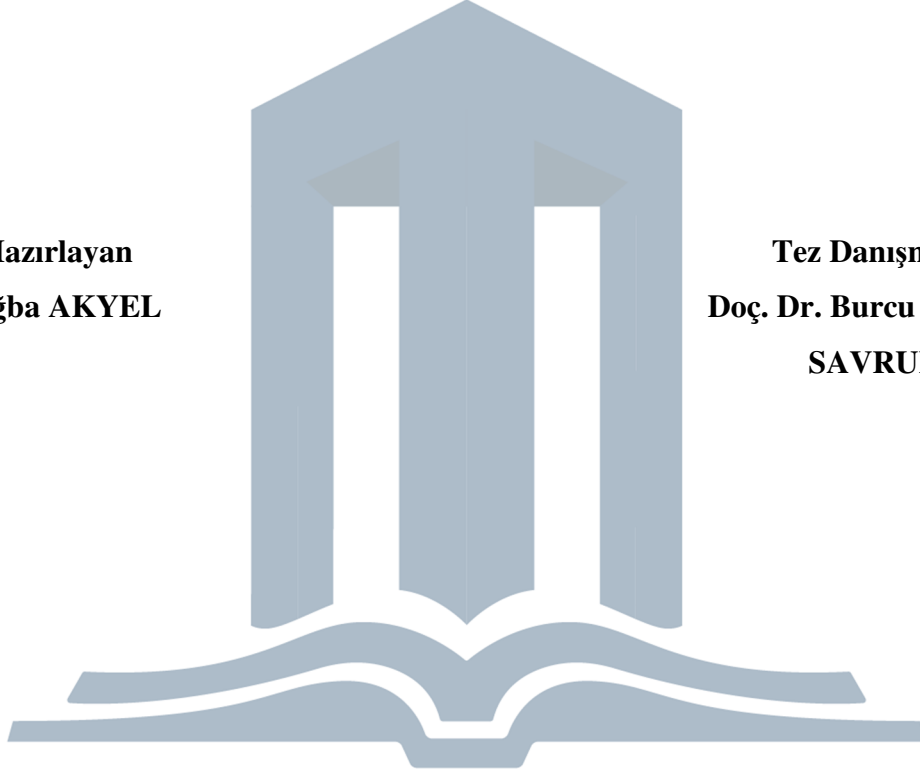
**T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE YURTIÇİ KREDİ HACMİNİN İŞSİZLİK ÜZERİNE
ETKİSİ: EKONOMETRİK ANALİZ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Tuğba AKYEL**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Burcu KILINÇ
SAVRUL**

Çanakkale - 2019

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “*Türkiye’de Yurtiçi Kredi Hacminin İşsizlik Üzerine Etkisi: Ekonometrik Analiz*” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

25/06/2019

Tuğba AKYEL

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Tuğba AKYEL'e ait ''Türkiye'de Yurtiçi Kredi Hacminin İşsizlik Üzerine Etkisi: Ekonometrik Analiz'' adlı çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/~~oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

Üyeler

İmza

Doç. Dr. Burcu KILINÇ SAVRUL
(Danışman)

Doç. Dr. Feyza BALAN

Dr. Öğr. Üyesi İsmail METİN

Tez No : 10259595
Tez Savunma Tarihi : 25.06.2019

ONAY

Prof. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

21.07/2019

ÖZET

TÜRKİYE’DE YURTIÇİ KREDİ HACMİNİN

İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİSİ: EKONOMETRİK ANALİZ

Bu tez çalışmasında; Türkiye’de bankacılık sektörü tarafından yurtiçinde verilen kredilerin hacmi ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiler, 2005:M01-2019:M02 dönemi verileri kullanılarak analiz edilmiştir. Korelasyon analizinde; kredi hacmi ile işsizlik oranı arasında negatif, ancak küçük bir ilişkinin var olduğu belirlenmiştir. Serilerin durağanlığı; ADF, PP ve Kapetanios (2005) çoklu yapısal kırılmalı birim kök testi ile testleriyle incelenmiş ve serilerin I(1) oldukları görülmüştür. Seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı; Maki (2012) çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ile incelenmiş ve seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu tespit edilmiştir.

Uzun dönem katsayı analizleri FMOLS yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve yurtiçi kredi hacmi 1 birim arttığında, işsizlik oranının 0.024 birim arttığı, krizlerin ve diğer yapısal kırılma tarihlerinin de işsizliği artırıcı etkilerinin olduğu belirlenmiştir. Kısa dönem analizi de FMOLS yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve kredi hacmindeki artışların işsizlik oranını kısa dönemde de pozitif ancak, küçük ölçekte etkilediği belirlenmiştir. Yine kısa dönem analizinde; hata düzeltme teriminin katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu, yani modelin hata düzeltme mekanizmasının çalıştığı, yapılan uzun dönem analizi sonuçlarının güvenilir olduğu belirlenmiştir. Uzun dönemde birlikte hareket eden işsizlik ve kredi hacmi serileri arasında, kısa dönemde meydana gelen sapmaların, her yıl %29.1’i ortadan kalkmaktadır. Seriler arasındaki nedensellik analizleri Granger (1969) yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve işsizlik oranından, yurtiçi kredi hacmine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Sektörü Yurtiçi Toplam Kredi Hacmi, İşsizlik Oranı, Çoklu Yapısal Kırılmalı Analiz, Nedensellik Testi.

ABSTRACT

THE VOLUME OF DOMESTIC CREDIT IN TURKEY

THE EFFECT ON UNEMPLOYMENT:AN ECONOMIC ANALYSIS

In this dissertation, in Turkey given domestic statistics by the banking sector the relations between the volume of loans and the unemployment rate 2005: M01-2019: M02 period data were analyzed. (kararsız kaldım gramer konusunda : The relations between the volume of loans and the unemployment rate 2005: M01-2019: M02 period data were analyzed in Turkey that given domestic by the banking sector.) In correlation analysis; there was a negative but small relationship between credit volume and unemployment rate. Stability of series; ADF, PP and Kapetanios (2005) that were examined with multiple structural fracture unit root test and the series were found to be I (1). Existence of cointegration relationship between series; Maki (2012) has been examined with cointegration test with multiple structural breaks and it is found that there is a cointegration relationship between the series. Long-term coefficient analyzes were carried out by FMOLS method and it was determined that when the domestic credit volume increased by 1 unit, the unemployment rate increased by 0.024 units, and the crises and other structural break-up dates had unemployment-increasing effects.

In short-term analysis that was carried out with the FMOLS method and it was determined that the increase in credit volume had a positive impact but small effect on unemployment rate in the short term. Again in the short-term analysis; The coefficient of error correction term was negative and statistically significant; In other words, it is determined that the error correction mechanism of the model works and the results of the long-term analysis are reliable. In the long period; along with the series together moving between unemployment and credit volume, the deviations occurring in the short term; 29.1% disappears every year. The causality analysis between the series were performed by Granger (1969) method and a one-way causality relationship was found from the unemployment rate to the domestic credit volume.

Keywords: Total Domestic Loan Volume In Banking Sector, Unemployment Rate, Multiple Structural Fracture Analysis, Causality Test.

ÖNSÖZ

Türkiye’de yurtiçi kredi hacminin işsizlik üzerine etkisi: ekonometrik analiz adlı bu tez çalışmamın her aşamasında bana vermiş oldukları destek ve akademik yardımlarından dolayı, tez danışman hocam Sayın Doç. Dr. Burcu KILINÇ SAVRUL’a ve sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Mesut SAVRUL’a sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Son olarak yaşamım boyunca daima yanımda olan, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ve beni bu günlere getiren aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tuğba AKYEL
Çanakkale, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	ix
TABLolar	x
ŞEKİLLER	xi
GRAFİKLER	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KREDİ VE İŞSİZLİĞİN KAVRAMSAL VE TEORİK ALT YAPISI

1.1. Kredi ve İşsizlik Kavramı	2
1.1.1. Kredi Kavramı	2
1.1.1.1. Kredi Unsurları	5
1.1.1.1.1. Zaman Unsuru	5
1.1.1.1.2. Güven Unsuru	6
1.1.1.1.3 Risk Unsuru	6
1.1.1.1.4. Gelir Unsuru	8
1.1.1.2. Kredilendirme Süreci	8
1.1.1.2.1. Kredi Yönetimi ve İşlevleri	9
1.1.1.2.2. Kredilendirme Süreci	10
1.1.1.3. Kredilerin Ekonomik Etkileri	12
1.1.1.3.1. Olumlu Ekonomik Etkileri	12
1.1.1.3.2. Olumsuz Ekonomik Etkileri	13
1.1.2. İşsizlik Kavramı	13
1.2. Kredi ve İşsizlik Çeşitleri	14
1.2.1. Kredilerin Çeşitleri	15
1.2.1.1. Nitelikleri Yönünden Krediler.....	15
1.2.1.2. Vadeleri Yönünden Krediler.....	15
1.2.1.3. Teminat Yönünden Krediler.....	16

1.2.1.4.	<i>Kullanım Amaçları Açısından Krediler.....</i>	17
1.2.1.5.	<i>Sektörler Açısından Krediler</i>	18
1.2.2.	İşsizlik Çeşitleri	18
1.2.2.1.	<i>Gizli İşsizlik</i>	18
1.2.2.2.	<i>Açık İşsizlik</i>	18
1.2.2.2.1.	<i>Konjonktürel İşsizlik</i>	19
1.2.2.2.2.	<i>Yapısal İşsizlik</i>	19
1.2.2.2.3.	<i>Mevsimsel İşsizlik</i>	19
1.2.2.2.4.	<i>Friksiyonel İşsizlik</i>	19
1.2.2.2.5.	<i>Teknolojik İşsizlik</i>	20
1.2.2.3.	<i>İradi ve Gayri İradi İşsizlik</i>	20
1.2.2.4.	<i>Doğal İşsizlik</i>	20
1.2.3.	İşsizliğin Maliyeti	21
1.2.3.1.	<i>İşsizliğin Sosyal Maliyeti</i>	21
1.2.3.2.	<i>İşsizliğin Ekonomik Maliyetleri</i>	21
1.2.3.2.1.	<i>Olumsuz Ekonomik Maliyeti</i>	21
1.2.3.2.2.	<i>Olumlu Ekonomik Maliyeti</i>	22
1.2.4.	İşsizlikle Mücadele Politikaları	22
1.2.4.1.	<i>Aktif İşsizlik Politikaları</i>	22
1.2.4.2.	<i>Pasif İşsizlik Politikaları</i>	22
1.3.	Kredi ve İşsizliğin Teorik Alt Yapısı	23
1.3.1.	Kredilerin Teorik Alt Yapısı	23
1.3.1.1.	<i>Keynesyen Teori.....</i>	24
1.3.1.2.	<i>Neo-Klasik Teori</i>	25
1.3.2.	İşsizliğin Teorik Alt Yapısı	26
1.3.2.1.	<i>Klasik Okul</i>	26
1.3.2.2.	<i>Keynesyen Okul.....</i>	26
1.3.2.3.	<i>Neo-Klasik Okul.....</i>	27
1.3.2.4.	<i>Monetarist Okul</i>	28
1.3.2.5.	<i>Yeni Klasik Teori.....</i>	29
1.3.2.6.	<i>Yeni Keynesyen Teori.....</i>	29

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE YURTIÇİ KREDİ HACMİNİN VE İŞSİZLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. Türkiye’de Yurtiçi Kredi Hacminin Tarihsel Gelişimi	30
2.1.1. 1980 Öncesi Dönem	30
2.1.2. 1980 Sonrası Dönem	33
2.1.2.1. 1980-1994 Dönemi	34
2.1.2.2. 1994-2001 Dönemi	36
2.1.2.3. 2001 ve Sonrası Dönem	39
2.2. Türkiye’de İşsizliğin Tarihsel Gelişimi	46
2.2.1. 1980 Öncesi Dönem	47
2.2.2. 1980 Sonrası Dönem	50
2.2.2.1. 1980-1994 Dönemi	51
2.2.2.2. 1994-2001 Dönemi	52
2.2.2.3. 2001-2018 Dönemi	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YURTIÇİ KREDİ HACMİNİN İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİSİ: EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. Ekonometrik Yöntem	62
3.2. Modelin Amacı ve Önemi	62
3.3. Verilerin Tanımı	63
3.4. Geleneksel Birim Kök Testi Sonuçları	65
3.4.1. Kapetanios (2005) Çoklu Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi	66
3.4.2. Maki (2012) Çoklu Yapısal Kırılmalı Eşbütünleşme Analizi	68
3.4.3. Uzun Dönem Eşbütünleşme Katsayılarının Tahmini	69
3.4.4. Kısa Dönem Analizi: Hata Düzeltme Modeli	72
3.4.5. Granger Nedensellik Analizi	73
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	76
ÖZGEÇMİŞ	92

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	: Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu
BIST	: Borsa İstanbul
DF	: Dickey-Fuller
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırım
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EKK	: En Küçük Kareler Yöntemi
EVDS	: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi
F	: Birinci Farkların Korelasyon Katsayısı
FED	: Federal Reserve
FMOLS	: Full Modified OLS
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
ISZ	: İşsizlik Oranı (Bağımlı Değişken)
JB	: Jarque-Bera Testi
KH	: Kredi Hacmi
KKB	: Kredi Kayıt Bürosu
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler
MKB	: Menkul Kıymet Borsası
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PP	: Phillips-Perron Testi
TCMB	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TABLOLAR

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa
Tablo 2.1.	1980 Öncesi Dönemde Bankacılık Sektörü Tarafından Yurtiçinde Dağıtılan Kredilerle İlgili Bilgiler	32
Tablo 2.2.	1980-1994 Döneminde Bankacılık Sektörü Yurtiçi Kredi Hacmi ve Bu Kredilerin Milli Gelir İçindeki Payları	35
Tablo 2.3.	1994-2001 Döneminde Bankacılık Sektörü YKH ve Bu Kredilerin Milli Gelir İçindeki Payları	38
Tablo 2.4.	2001-2018 Döneminde Bankacılık Sektörü YKH ve Bu Kredilerin Milli Gelir İçindeki Payları	41
Tablo 2.5.	Bankacılık Sektörü Tarafından Yurtiçinde Kullanılan Toplam Kredi Miktarı (Stok, Milyar TL).....	43
Tablo 2.6.	Türkiye’de Dağıtılan Kredi Çeşitlerinin Miktarı ve Kredi Kartlarıyla Yapılan Harcamalara Ait Veriler (Milyar TL)	44
Tablo 2.7.	Tüketici Kredileri (Milyar TL)	45
Tablo 2.8.	Bankacılık Sektörü Tarafından Yurtdışına Kullanılan Toplam Kredi Miktarı (Stok, Milyar TL).....	46
Tablo 2.9.	İşsizlik Oranı Verileri (1923-1979)	49
Tablo 2.10.	İşsizlik Oranı Verileri (1980-1994)	51
Tablo 2.11.	İşsizlik Oranı Verileri (1994-2001)	53
Tablo 2.12.	Türkiye’de İşgücünün Genel Görünümü	54
Tablo 2.13.	Türkiye’de İstihdamın Sektörler Arasındaki Dağılımı (%)	56
Tablo 2.14.	Türkiye’de İşgücüne Dâhil Olmayanların, İşgücüne Dâhil Olmama Nedenleri (Bin Kişi)	57
Tablo 2.15.	İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İşteki Durumu (%)	58
Tablo 2.16.	Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Aylık Ortalama Brüt Ücret Verileri (Bin TL)	58
Tablo 2.17.	İşsizlik Oranı Verileri (2001-2018)	59
Tablo 3.1.	Analizde Kullanılan Değişkenlerin Tanıtımı	63
Tablo 3.2.	Değişkenlere Yönelik Tanımsal İstatistik Bilgiler	64
Tablo 3.3.	Değişkenler İçin Durağanlık Test Sonuçları	66
Tablo 3.4.	Kapetanios (2005) Birim Kök Testi Sonuçları	67

Tablo 3.5.	Maki (2012) Eşbütünleşme Testi Bulguları	69
Tablo 3.6.	FMOLS Uzun Dönem Eş Bütünleşme Katsayı Tahminleri	70
Tablo 3.7.	Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli Katsayı Tahminleri	72
Tablo 3.8.	Granger Nedensellik Testi Sonuçları	73

ŞEKİLLER

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa
Şekil 1.1.	Kredi Kavramının Analizi.....	2
Şekil 1.2.	Kredinin İşlevleri.....	3

GRAFİKLER

Grafik No	Şekil Adı	Sayfa
Grafik 1.1.	Takipteki Krediler.....	7
Grafik 1.2.	Takibe Dönüş Oranı	7
Grafik 2.1.	Bankacılık Sektörü Yurtiçi Kredi Hacmi Ve Bu Kredilerin Artış Hızları (1959-1979)	33
Grafik 2.2.	Bankacılık Sektörü Yurtiçi Kredi Hacmi Ve Bu Kredilerin Milli Gelire Oranı (1980-1994)	36
Grafik 2.3.	Bankacılık Sektörü Yurtiçi Kredi Hacmi Ve Bu Kredilerin Milli Gelire Oranı (1994-2001)	39
Grafik 2.4.	Bankacılık Sektörü Yurtiçi Kredi Hacmi Ve Bu Kredilerin Milli Gelire Oranı (2001-2018)	43
Grafik 2.5.	Kredi Türleri (Milyar TL)	44
Grafik 2.6.	Takipteki Kredi Miktarı (Milyar TL)	45
Grafik 2.7.	İşsizlik Oranlarındaki Değişimler (1923-1979)	50
Grafik 2.8.	İşsizlik Oranlarındaki Değişimler (1980-1994)	52
Grafik 2.9.	İşsizlik Oranlarındaki Değişimler (1994-2001)	53
Grafik 2.10.	İşsizlik oranlarındaki değişim	56
Grafik 2.11.	İşsizlik Oranlarındaki Değişimler (2001-2018)	60
Grafik 2.12.	İşsizlik Oranlarındaki Değişimler (1923-2018)	61
Grafik 3.1.	YIKH Değişkeni İçin [2005.01-2019.01] Dönemi Grafiği	63
Grafik 3.2.	ISZ Değişkeni İçin [2005.01-2019.01] Dönemi Grafiği	64

GİRİŞ

Küreselleşen dünya Ekonomileri ile birlikte ülkelerin bilgi ve iletişim teknolojilerinde gelişmelerin yaşanmasıyla insan hayatının birçok alanında yeniliklere karşı mücadelesini arttırmıştır. İnsan hayatını kolaylaştırmak için sağlanan bu yeniliklerle birlikte yeni ürünlerin piyasaya sürülmesi sonrasında finansal açıdan birçok ülkeyi tasarruflarından vazgeçmesine neden olmuştur. Bu durum ekonomilerin yapısal olarak kırılmalarına sebebiyet vererek iktisat ekollerince birçok tartışmaların ateşini fitillemiştir.

Gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yönden faaliyetlerini sürdürebilmeleri için bankacılık sisteminin en önemli aracı olan krediler ülkelerin kalkınmasına varolan işgücü piyasasının tam verimli olarak kullanılmasına yatırımların artmasına dolayısıyla ülke ekonomilerinin refah seviyesinin artmasına vesile olmaktadır.

1930 sonrasında Dünya’da yaşanan ticari gelişmelerle birlikte hem bankacılık sistemi hemde iş gücü piyasasında gelişmeler yaşanmış olup, artık işçinin emeğinin sermayesini emeğinin ücreti belirlemiştir. Son yıllarda özellikle bankacılık sisteminde yurtiçi yada yurtdışı kredilerin ülke ekonomilerince önemi gittikçe artmaktadır.

Toplum refahının sağlanabilmesi ve ülke ekonomilerinin kazançlarının ülke hakkına adaletli olarak eşit şartlarda aktarılması kamu otoritelerince büyük önem arz etmektedir. İşte bu hususta devreye banka kredileri girmektedir. Bir ülkenin yurtiçi kredi hacminin yoğunlukta olması o ülkenin hem gelişimini sağlamakta önemli rol oynamakta hemde istihdam yada işsizlik adına gelişmeler sağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ekonomisinde bankacılık sektöründe yurtiçi kredi hacminin işsizlik üzerine nedenli etki ettiğini ekonometrik modeller çerçevesinde analiz edilmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, krediler ve işsizliğin teorik alt yapısı kavramsal olarak incelenmiş olup, ikinci bölümünde ise Türkiye ekonomisinde yurtiçi kredi hacminin ve işsizliğin tarihsel gelişimi incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, yurtiçi kredi hacminin işsizlik üzerine etkisinin analiz etmek amacıyla ekonometrik model kurulmuş ve kurulan model yurtiçi kredi hacmi ve işsizlik oranı değişkeni arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KREDİ VE İŞSİZLİĞİN KAVRAMSAL

VE TEORİK ALT YAPISI

1.1. Kredi ve İşsizlik Kavramı

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle kavram kargaşasını ortadan kaldırmak amacıyla kredi kavramı, kredilerin çeşitleri ve işsizlik kavramı, işsizlik çeşitleri ve işsizliğin ekonomik etkileri incelenmektedir.

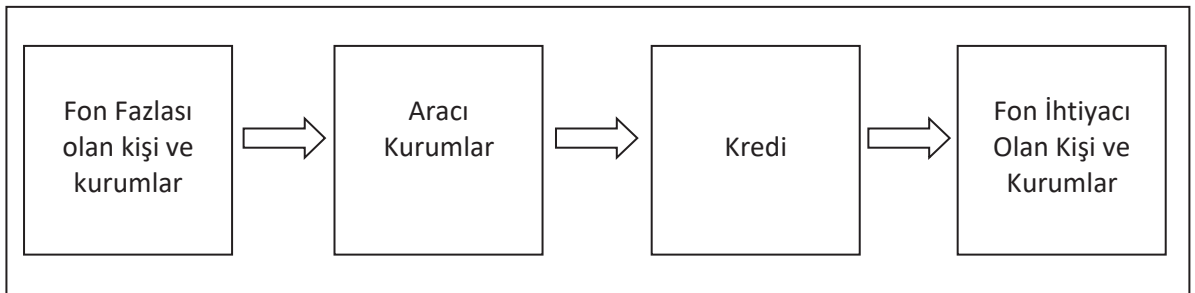
1.1.1. Kredi Kavramı

Krediler bir ülke ekonomisinde bankaların makroekonomik açıdan mali desteğini güçlendiren en önemli faktörlerden biridir. Bilindiği üzere bankalarda kendi nezdinde bir işletmedir. Asıl amacı paradan para kazanmak olan bankalar, piyasadan fon toplayarak fon ihtiyacı olanlara toplamış olduğu bu fonları yeniden piyasaya aktararak kendi yapmış olduğu maliyetlerini karşılamaya çalışır öte yandan kar elde etmek ister (Sayım vd., 2012: 297).

Kredi insanoğlunun çok eski tarihine kadar dayanmış olsada farklı yapılardan geçerek günümüzde kredi kelime kökü “credere” olup, aslında “güvenmek (karşılıklı)” anlamına gelmektedir (Vecdi vd.,1989: 57).

Krediler bankacılığın en fazla geliştiği ülkeler arasında ABD’de kredilerin banka tarafından elde etmiş olduğu komisyonlar ve faiz getirisi ile bankaların gelirlerinin yaklaşık 3’te 2’sini oluşturmaktadır (Şakar, 2006: 1).

Şekil 1.1. Kredi Analizinin Kavramı

Kaynak: (Tuncer, 2010: 56)

Kredilerin kelime anlamı olarak birçok anlamı kapsamakla birlikte:

- İkili ilişkilerde güvenmek, inanmak,
- Satın alma günü belirli bir vade(süre) içerisinde geri ödenmesi suretiyle vade süresinin belirlenmesi sonrası faiz (bedel) karşılığında gerçek veya tüzel kişilere verilmesi,
- İkili ilişkilerde çoğunlukla ekonomik faaliyetlerde sermayesi mal ve hizmet satışı ile borç (ödünç) para verilmesi,
- Ticaretle mal ve hizmet açısından faaliyetlerini sürdürmek amacı ile bankalarca destekleme işletmelere bilançolarının aktifine alacak olarak yansıyan işlemlerin yürütülmesi, anlamlarına gelmektedir (Şakar, 2006:2).

Satın alma gücünün üretim ya da tasarruflarla birlikte sürekli el değiştirmesi bankaların kredi ihtiyacı olanların fon taleplerini belirli bir koşullar sunularak ve çok dikkatli araştırmalar yapılarak temel işlevleri ekonomik olarak “*mali aracılık*” yapmaktır. Kredinin ekonomideki manası, ödünç alınan veya verilen mal, para olarak tanımlanması bankalar, bu manada en önemli kuruluşlardır (Zarakolu, 1987: 47).

Bankalar tarafından Uygun kredilerin oluşabilmesi için müşterilerin pazara yönelebilmesi ve mali davranışlarının kredi kullanma ihtiyacı sonucu finansal sorun çözümüne uygun kredi sunumu müşteriye ya da müşterilere maksimum verimlilik sağlayarak uygun kredilerin kredi talebi ile yönetilmesi gerekmektedir.

Şekil 1.2. Kredinin işlevleri

Kaynak: (Şakar, 2006: 5)

Bankalar, fona ihtiyaç duyanlarla fonlarını değerlendirmek isteyenleri buluşturma açısından en önemli mali sistemdir. Bankaların en önemli görevlerinden biri, kaynak sağlamaktır. İkinci büyük görevi ise sağladığı kaynağın yatırılması, yani plasman görevidir ki bu da kredi verme şeklinde ortaya çıkar. Bankacılıkta kredi verme kavramı, verilen borcun belli bir süre sonunda geri alınmasından daha geniş bir işlem topluluğunu anlatır. Bankalar; müşterilerine borç para vererek ya da müşterilerine bankanın itibarından yararlanma imkânı tanıyarak kredi açar (Berk, 2001: 94).

Ülke ekonomilerinin gelişimi, yeniliklere ayak uydurması, yeni pazarların artması ile rekabet kaçınılmaz bir gerçek olmuştur. Finansal sistem devletin en fazla mesai harcamış olduğu alanlardan biridir. Bunun temel amacı ise ülke ekonomisi üzerinde sistematik öneme sahip olması ve aşırı duyarlı (kırılgan) bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Olası bir risk ile karşılaşılması sonucunda bütün bir ekonomiyi derinden etkileyen sadece ortaya çıktığı ülkede değil tüm dünya ekonomileri üzerinde etkileşime sebep olan bankaların en önemli finansal aracıları kredilerin doğru analizi yapılmalıdır. Kredi kullanımında bankaların çok dikkatli olması gerekmektedir (Demir ve Küçükkaplan, 2017: 207).

Kredilerin kullanım alanları sektörler ve bireyler açısından farklılık göstermektedir. Kullanım diğer adıyla kredilerin veriliş amacı; kullanıldığı alanlara göre hem ekonomide hemde makroekonomik gelişmeler üzerinde, hem hanehalkının hemde işgücü piyasasında takas işleminin artmasına bu süreç içerisinde yeniliklerin artışına farklı farklı icatların oluşmasına neden olmaktadır.

Geçmişten günümüze krediler insanları üretime kazançlarını yeni fikirler ile birleştirerek yatırımlarını ve refah seviyesini artırmış ayrıca geleceğe dair düşüncelerinin eskimeden daha erken bir zaman diliminde uygulamaya geçirmesine vesile olmuştur (Güney, 2009: 76)

Kredilerin veriliş amaçlarını incelediğimizde;

- Ekonomik faaliyetleri hızlandırarak tasarrufların etkisiyle ekonomiyi hareketlendirmek,
- İşletmelerin fon ihtiyaçlarını karşılayarak piyasada da rekabet edilebilirliklerini ve sağlamak,

- Üretim araç, gereç ve teçhizat için gerekli olan fonu sağlamak (Zarakolu, 1987: 24).
- Krediler üretim sürecinin en önemli faktörü olmakla birlikte kredi kullanımı ekonomiye sermaye birikimi sağlayarak yatırımları artırmaktadır (Yanık, 2008: 54).

Bankalar mevduatlarındaki kredileri fon talep eden özel ve tüzel kişilere fon sağlayarak gelecekte yapmak istediği harcamalarını önceden yapmasına katkı sağlayarak bu amaçları doğrultusunda ekonomideki bazı bileşenlerin örneğin; işsizlik, istihdam, yatırım gb. Olanakları hızlandırarak ülke ekonomilerini diğer ülkeler ile rekabet edebilmesini sağlamaktadır.

1.1.1.1. Kredi Unsurları

Bankaların Karlılığın ana unsuru olan kredilerin fon ihtiyacı olan özel yada tüzel kişilere aktarılabilmesi için öncelikle piyasa araştırması yapılmalıdır. Çünkü banka nezdinden oluşabilecek risklerin bertaraf edilmesi ya da minimum seviyeye düşürülmesi gerekmektedir. Bunun nedeni ise banka krediler sayesinde faiz getirisi elde etmekte olup, bu faiz getirisi sayesinde banka işletme olarak devamlılığını korumaktadır (Şakar, 2006: 3)

Bankalar karlılığını olumsuz yönde etkileyebilecek Kredilerin önceden saptamasını yaparak bu saptamalar sonucunda en yüksek kredi portföyünü oluşturmayı hedeflemekte ve karlılığını bu portföyler sayesinde arttırmaktadır. Kredi oluşumu için bankalar açısında takip edilmesi gereken temel unsurları bulunmaktadır.

Bunlar zaman (vade) unsuru, güven (itimat) unsuru, risk (teminat) unsuru ve gelir (verim) unsuru olmak üzere kredilerin dört temel unsuru bulunmaktadır.

1.1.1.1.1. Zaman Unsuru

Bankalar kişilere sunmuş olduğu krediler ile fon ihtiyacını karşıladığı taraf üzerinde itibarını arttırmaktadır. Fakat kredinin oluşumuyla birlikte zaman büyük bir önem arz etmektedir. Bunun en temel nedeni ise vadenin süresi ne kadar uzun olursa ki bu durum bankalar açısından belirsizliklerin yoğunlaşıp risk payının artışına neden olmaktadır.

Satın alma günün en büyük destekçisi olan krediler hizmetin ya da bir yükümlülüğün süresi ile açıklık kazanmaktadır (Aydın, 2006: 130). Gelişmekte olan ülkeler için zaman unsurunun uzun olması geleceğe dair politik ve ekonomik olayların her an her şeye hazırlıklı olunulması gerektiğini piyasanın olası hareketliliği ile bunu saptamak ve yorumlamak (öngörü) çok zordur.

Kredi unsurları içerisinde zaman yani vade uzadıkça kredi kullanımının maliyetide artmaktadır. Öyleki bugün 60 ay vadeli bir kredinin faiz oranı daha düşük olmakla birlikte vade iki katına çıkarıldığı andan itibaren bu süre de faiz getirisi de iki katı olmaktadır. Aslında burada vurgulanması gereken en önemli husus sürenin uzaması ile riskin katlanarak zamanla birlikte eşanlı olarak artış göstermesidir (Kavcıoğlu, 2003: 6).

1.1.1.1.2. Güven Unsuru

Kredilerde güven unsurunun oluşabilmesi için öncelikle kredinin genel tanımı içerisinde de belirtildiği üzere itimat yani güven çok önemlidir. Bankalar işletmelerini devam ettirebilmek için müşterilerine güven duymak zorundadır. Fakat devamlılığını sürdürebilmesi için belirlenen zaman içerisinde müşterilerin bu borca konuolan alacağın dönüşümünün belirtilen süre içerisinde yapılacağından emin olunması gerekmektedir (Caymaz, 1989: 20).

Dolayısıyla bankaların kredi taleplerini yerine getirmeden önce iyi bir istihbarat yaparak kredilendirme süreci gerçekleşmeden önce güven olgusunu güçlendirmesi gerekmektedir. Çünkü güven olgusu kredilerin oluşumunda en önemli etkidir.

1.1.1.1.3. Risk Unsuru

Gelişmiş ya da gelişmekte olan her ekonomilerde dünya geliştikçe yaşam standartlarında bu ölçüde gelişmektedir. Risk unsuru bankaların devamlılığını sürdürebilmesi için üstlenilmesi gereken sonucu karlılık olabilen veya kötü tahribatlara neden olan kazançları bir arada toplanmasına neden olmaktadır. Sonucu karlılık olduğunda hem kendi ekonomik yönden genişlemesine hemde ülke genelinde üretimin hızlanmasına yatırımların artmasına vesile olmaktadır (Gökçek, 1994: 12).

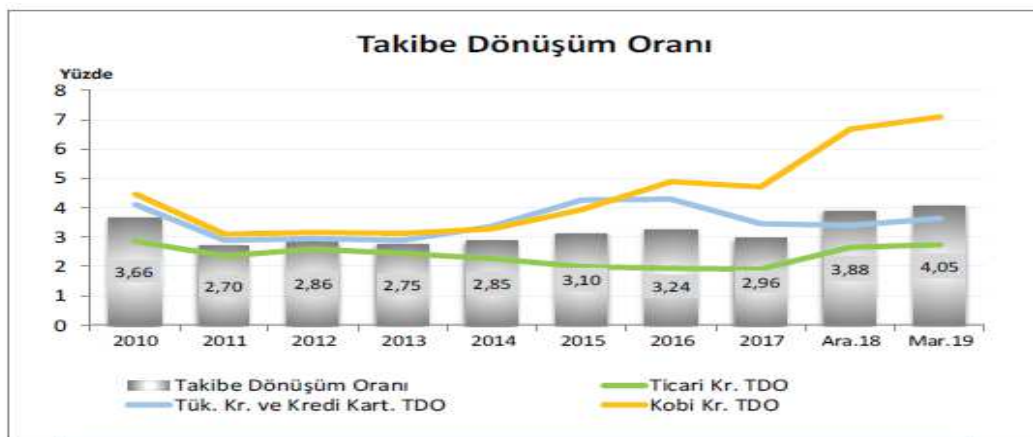
Risk unsuru oluşturabilecek, tehlike arz eden her çeşit hizmetin veya işin yerine getirilememesi halinde, bankalar oluşabilecek her türlü risklere karşı önem almaktadır. Gelecekte oluşabilecek risklerin daha öncesinden öngörüsü yapılarak minimum seviyeye indirmeye çalışmaktadır.

Bu durumda bankalar özel ya da tüzel kişilere kredi sağlamadan önce kendisini güvence altına almak için; belli bir oranda nakit almakta, ipotek, borcun geri ödenilebilir olması için üçüncü bir kefil ile yükümlülüğün geri ödenebilmesini sağlayarak kendini güvence altına almaktadır (Ural, 2006:23).

Grafik 1.1. Takipteki Krediler

Kaynak: BDDK Türk bankacılık sektörü temel göstergeleri raporu Mart 2019

Grafik 1'e bakıldığında 2010 yılı ve 2019 ilk çeyreği bu iki dönem aralığı incelendiğinde yıllar itibariyle takipteki kredilerin yükselen bir trende sahip olduğu görülmektedir. Bu durum bankacılık sektörü için iyi karşılanmamaktadır. Çoğunluğu ticari kredilerden oluşan bu kredilerin devamını KOBİ (Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler) kredileri onun peşinden tüketici kredileri gelmektedir. BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu) 2019 Mart ayı ilk çeyreğinde göstergeler takibe düşen kredilerin 106 milyar TL olduğunu açıklamıştır (www.bddk.org.tr)

Grafik 1.2. Takibe Dönüş Oranı

Kaynak: BDDK Türk bankacılık sektörü temel göstergeleri raporu Mart 2019

Bankacılık denetleme ve düzenleme kurulu (BDDK) tarafından düzenli olarak yayınlamış olduğu bankacılık temel göstergeleri olan krediler raporunda 2019 Mart

ayı takibe düşen kredilerin geri dönüşüm oranları grafik-2 de 2010 yılı öncesinde peşpeşe gelen krizler sonrasında ise politik riskler bankacılık sektörünü derinden etkilemiş olup, Türkiye ekonomisi resesyona sürüklenerek kredi hacminde daralmalar meydana gelmiş fakat faizlerde gevşeme yaşanmasına nazaran geri ödenmeyen krediler oranı günden güne artış trendi göstermektedir.

Sonuç olarak kredilerin risk unsuru değerlendirildiğinde yazının başında da açıklaması yapılmış olan risk unsuru bankacılık sektöründe geleceğe dair oluşabilecek bütün riskleri çok yönlü düşünülerek krediler özel yada tüzel kişilere sunulmalıdır. Aksi takdirde iyi analiz edilmeyen krediler yani bankalar tarafından geri dönüşü zorlaşan kredilerin oluşumu ekonomi üzerinde büyük bir depresyon havası yaratmaktadır.

1.1.1.1.4. Gelir Unsuru

Bankalar sürekliliğini devam ettirebilmeleri için kullandırmış olduğu kredilerde kar payı ya da diğer adıyla faiz getirisi elde ederek maliyetlerini karşılamak zorundadırlar. Çeşitli şekillerde elde etmiş olduğu bu komisyon vb. getiriler ile (Yüksel, 1992: 98);

- Ekonomik piyasalarda canlılığa vesile olurlar bunun sonucunda elde ettikleri faiz/komisyon getirisi ile kendi varlıklarını sürdürebilirler.
- Toplamış oldukları fonlarla birlikte yatırım ve işletme alanlarında gelişmeler sağlayarak bankalar nezdinde mevduat sahiplerine karşı yükümlülüklerini yerine getirirler.

Finansal sistemin işleyişini kolaylaştıran ve bu sorumluluğu üstenen kredileri, mevduat sahiplerinin tasarruflarını ihtiyaç sahibi olan birey ya da kurumlara transfer ederek aynı zaman da ekonomi üzerinde canlanmalara neden olmaktadır (Akgüç, 1991: 3).

1.1.1.2. Kredilendirme Süreci

Kredilendirme (kredi kullandırma ve kullandırılan kredilerin geri tahsili), bankaların başarısını, kârlılığını ve rekabet gücünü etkileyen önemli bir faaliyettir. Kredilendirme süreci ve kredi yönetimi, bankalar açısından ciddi bir emek ve dikkat istemektedir (Aras, 1996: 5).

1.1.1.2.1. Kredi Yönetimi ve İşlevleri

Bankacılık sektöründe kredi yönetimi; kredilendirme sürecinin baştan sona sorunsuz biçimde yönetilmesini ifade etmekte olup, verilen kredilerden bankanın en yüksek düzeyde getiri elde etmesi ve kredilerin vaktinde ödenmesini sağlama işlevini yerine getirmektedir (Erdem, 2013: 26-27).

İyi bir kredi yönetimi; elinde fon fazlası olanlarla (tasarruf sahipleri veya onların birikimlerini) fon talep edenleri (kredi talep eden kişi ya da kuruluşları), en uygun koşullarda buluşturan, her iki tarafın da fayda düzeyini maksimize edecek şekilde fon kullanımını ve verilen bu fonların zamanında geri dönmesini sağlayan sistemdir (Berk, 2001: 17).

Ülkelerin ve bankaların kredi yönetim sistemleri, uzun yıllar denenmiş ve olumlu sonuçlar alınan yöntemlerden oluşmakta olup, bu yöntemler kanun ve yönetmeliklerle kayıt altına alınmakta ve sonraki işlemlerde yol haritası oluşturmaktadır (Akgüç, 2009: 27-28). Kredi yönetiminin başlıca işlevleri (Destereci, 2009: 35):

- Bankanın elindeki kullanılabilir toplam kredi miktarının belirlenmesi,
- Kredi kullanılacak müşterilerin tespiti edilmesi, kredi kullanımına ikna edilmesi ve seçimi,
- Kredi kullanmak isteyen kişi ya da firmalar hakkında bilgi toplanması,
- Kredi talep eden ya da potansiyel kredi kullanıcısı müşterilerin kredi limitlerinin belirlenmesi,
- Kredibilite, ödeme süreleri ve kredi güvencelerinin tespiti edilmesi,
- Müşterilerin kredilendirilmesi,
- Alacakların gözetimi ve kontrolü,
- Kredinin dönüşüm hızının çabuklaştırılması,
- Ödemelerin kontrolü,
- Ödemelere ilişkin uyarıların gerçekleştirilmesi,
- Pazar gözetimlerinin ve pazar analizlerinin değerlendirilmesi.

Bankalar bu şekilde bir kredi yönetimi ile karlılıklarını maksimize etmeye, risklerini ve zararlarını da minimize etmeye çalışmaktadırlar.

1.1.1.2.2. Kredilendirme Süreci

Kredilendirme süreci, bankacılıkta, aktif yönetiminin temelini oluşturmaktadır. Bankalar için esas olan, anapara ve faiz getirisi olarak tamamen geri dönen kredilervermektir. Bankaların en önemli kâr alanları, bu şekilde dağıttıkları kredilerdir. Kredilendirme kârlı, kârlı olduğu kadar da riskli bir işlemdir (Yıldırım, 2007: 36).

Bankaların başarısız olmasına (zarar etmelerine) neden olan en önemli olaylardan biri; kredilendirme sürecinde yapılan yanlışseçimlerdir. İktisat literatüründe buna ‘‘Ters Seçim’’ adı verilmektedir. Yani eldeki fonların, borcuna sadık fakat kendini ifade edemeyen müşteriye değil, söz ve davranışlarıyla banka çalışanlarını etkileyebilen ama borcuna sadık olmayan kişi ya da kurumlara kullandırılması durumu. Bankalar bu sorunun önüne geçebilmek için müşterilerinin kredi notlarına (geçmişteki kredi deneyimlerine), ticari ilişkilerine, sahip oldukları düzenli gelir ve gayrimenkullere bakmakta, yasal sınırlamaları göz önünde bulundurmaktadır.

Ticari bankalarda, kredi riskinin ölçülmesi, kontrolü, değerlendirilmesi ve gözlenmesi belirli bir organizasyon içinde, belirlenen kredi politikası ve uygulamaları çerçevesinde gerçekleştirilir. Kredilendirme süreci aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır (Altman, 1985: 475-476):

- Kredi talep edilmesi,
- Kredinin yapılandırılması ve kredi sözleşmesinin imzalanması,
- Kredi talebinin, ilgili bankanın kredi onay makamına sunulması,
- Kredinin talep edene verilmesi,
- Kredi geri ödemelerinin takip edilmesi ve tahsili.
- Bir kredi sözleşmesi temel olarak aşağıdaki konuları içermelidir (Şakar, 2000: 20):
- Kredinin toplam limiti,
- Kredinin geri ödenme dönemi,
- Banka tarafından krediye tahakkuk ettirilecek faiz, komisyon, gider vergisi ve temerrüt faizi,
- Banka açıkça fesih ihbarında bulunmadığı sürece, hesap veya hesapların kesilmesi halinde dahi, sözleşmenin yürürlükte kalacağı bilgisi,

- Kredi borçlusunun ve kefillerinin kanuni ikametgâhları,
- Anlaşmazlık halinde yetkili olan mahkemeler.

Kredi geri ödemelerinin takibi aşamasında, krediyi kullanan kişi ya da kurumla ilgili olarak aşağıdaki konular ön plana çıkmaktadır (Erdem, 2013: 29):

- Firma ortaklarının KKB (Kredi Kayıt Bürosu) kayıtlarının incelenmesi,
- Tapu bilgileri ve değişiminin izlenmesi,
- Çek protesto ve icra araştırmalarının yapılması,
- Firma ziyaretleriyle gözlem yapılması,
- Firmanın nakit akışının takip edilmesi,
- Firmaların finansal tablolarının değerlendirilmesi,
- Piyasa ve diğer banka istihbaratlarının yapılması,
- Firma, ortakları ve kefilleri hakkında basında çıkan haberlerin okunması,
- Tahakkuk eden faiz ve komisyonların tahsilinin izlenmesi,
- Mevduat düzeylerinin, limit aşımalarının ve protestoların izlenmesi.

Bankalar tarafından kredi kullanılırken göz önünde bulundurulmuş başlıca ilkeler aşağıda incelenmiştir (www.acikders.ankara.edu.tr).

Güvenlik İlkesi;

Kredilerin geri ödenmesinin güven altına alınmasını ifade eden bu ilke; bankalarca verilen kredilerin geri tahsili olasılığının yüksek olmasını ifade etmektedir. Bu ilkenin gerçekleşmesi; kredi verilmeden önce banka tarafından yapılacak iyi istihbarat çalışması, verilecek krediler karşılığında alınacak teminatlar, kredi anlaşmasına imza atacak kefiller, kredinin vadesinin olabildiğince kısa tutulması ve kredilerin geri ödenme sürecinin yakından takip edilmesiyle mümkün olacaktır. Güvenlik ilkesinin gerçekleşebilmesi için sadece müşterinin finansal geçmişinin ve mevcut durumunun incelenmesi yeterli olmaz. Aynı zamanda kredinin talep edildiği ve ödeneceği dönemdeki ülke ekonomisinin genel durumu, kredinin kullanılacağı sektöre yönelik kamu politikaları ve teşviklerin de yakından incelenmesinde fayda vardır (Polat, 1995: 86-88).

Akışkanlık İlkesi;

Bu ilke; banka tarafından verilen kredilerin anapara, faiz ve komisyonlarının zamanında geri ödenip kapatılmasını, ödemelerde aksama, erteleme, takibe düşme durumlarının yaşanmamasını ifade etmektedir. Kredilerin vaktinde ödenememesi ile başlayan donuk kredi, ödeme erteleme, yeniden yapılandırma veya batık kredi durumlarının yaşanmaması, akışkanlık ilkesinin bir gereğidir. Ayrıca tahsil edilen kredilerin donuk kalmaması, başka kişi ve kuruluşlara kredi olarak kullandırılması, kredisini ödeyen müşterinin kredi limitinin donuk kalmasının önlenmesi ve bu amaçla tekrar başka krediler kullanmaya teşvik edilmeleri de akışkanlık ilkesinin kapsamına girmektedir (Eken, 2009: 24-26).

Verimlilik İlkesi;

Verimlilik ya da kârlılık ilkesi; Banka tarafından, verilen krediye bağlı olarak faiz dışında komisyon ücretleri, ekspertiz (uzman incelemesi) ücretleri, sigorta gelirleri ve dosya masrafları adı altında ek gelirlerin de elde edilmesini, kredi kullananların kendilerinin ve yakınlarının mevduat ve bankacılık işlemlerini de bu bankadan yapmalarının sağlanabilmesini ifade eder. Yani kısaca; kredi müşterisinden alınan faiz dışındaki ek yararlar, verilen kredilerin verimliliğinin bir parçasını oluşturmaktadır. Bankalar karlılıklarını artırabilmek için müşterilerinden vadesiz mevduat sağlama, çeksenet tahsilatları ve bu işlemlerden komisyonlar elde etme, firmaları dış ticaret işlemlerine teşvik etme ve bu işlemlerden komisyon ve hizmet gelirleri elde etme gibi çalışmalar da yapabilmektedirler (Seval, 1990: 127-128).

1.1.1.3. Kredilerin Ekonomik Etkileri

Krediler genel olarak ekonomik aktiviteleri olumlu yönde etkilerken, bir kısım olumsuz etkileri de söz konusu olabilmektedir.

1.1.1.3.1. Olumlu Ekonomik Etkileri

Krediler atıl durumdaki sermaye ve tasarrufların, üretim ve tüketim kanallarından ekonomiye katılmasını sağlayarak, ülkelerin ekonomik büyümesini hızlandırırken, arz ve talep arasındaki dengesinin sağlanmasında da önemli bir işleve sahiptir (www.acikders.ankara.edu.tr).

Özellikle büyük miktarda fon gerektiren yatırım (fabrika, dağıtım, depolama ve satış sistemleri kurma, konut edinimi) ve tüketim faaliyetleri (taşıt alımı, evlilik, eğitim,

bedelli askerlik ve tatil/eğlence), kredi kullanım olanakları sayesinde gerçekleştirilebilmektedir. Günümüzde teknoloji ve finans alanlarında yaşanan gelişmeler, bireylerin tüketim kalıplarını, zevk ve tercihlerini de önemli ölçüde değiştirmiştir. Özellikle krediye erişimi kolay kişi ve kurumlar, ileriye dönük bir kısım planlarını, kredi olanakları sayesinde daha erkene çekebilmekte, bu da cari dönemdeki ekonomik aktivitelerin hızını ve hacmini artırabilmektedir (Balkaş, 2004: 4).

1.1.1.3.1. Olumsuz Ekonomik Etkileri

Kredi kullanımı iyi planlanmadığında kredi alanlar açısından borçların zamanında ödenememesine ve sürekli artmasına neden olurken, bankalar açısından takibe düşen ve/veya batık kredi miktarının artmasına, bir kısım fonların bu yolla kaybolmasına neden olmaktadır. Batık krediler, bankaların öz kaynaklarını azaltıp, sermaye yeterlilik oranlarını düşürerek, takibe düşen alacakların veya batık kredi miktarının artması, bankaların risklilik seviyesini düşürerek, sendikasyon kredisi bulmasını güçleştirmekte, bu kredilerin maliyetlerini artırmakta ve bu yolla bankaların karlılığını azaltmaktadır (Pişkin, 2016: 115).

2008 küresel ekonomik krizi öncesinde ABD’de olduğu gibi kredibilitesi düşük (sub-prime) kişi ve kurumlara verilen yüklü miktarlardaki krediler, bankaların batmasına, ülkelerin finans sistemlerinin çökmesine, ülke veya ülkelerin ekonomik krize sürüklenmesine neden olabilmektedir (Kutlu ve Demirci, 2011: 125-126).

Son olarak, 2011 yılında Türkiye’de yaşandığı gibi; genişletici para politikaları uygulandığı dönemlerde düşen faizlere bağlı olarak, kredi hacminin aşırı derecede artması, ülkelerin dış ticaret açıklarını ve cari işlemler açıklarını aşırı derecede artırarak, ülkeleri yeni ekonomik krizlerin eşiğine getirebilmektedir (Güneş ve Yıldırım, 2017: 45-47).

1.1.2. İşsizlik Kavramı

Çalışma istek ve yeterliliğine sahip olup, piyasadaki cari (geçerli) ücret seviyesinden çalışmaya razı olduğu halde iş arayıp da bulamayanlara işsiz denilmektedir (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2009: 20).

Zaim (1997: 173) de işsizliği; çalışma gücü ve arzusu olduğu halde, cari ücretseviyesinde iş arayıp da bulamayanların toplamı olarak, işsizi de çalışma istek

vegücünde olup, piyasadaki cari ücret haddinde çalışmak isteyen, fakat makul ve uygun bir iş bulamayan kimse olarak tanımlanmaktadır.

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere; çalışmaya engel sağlık problemi olanlar, cezaevinde bulunan hükümlü ve tutuklular, zorunlu askerlik vazifesini yapmakta olan er ve erbaşılar, yapmak istediği işe uygun eğitim ve tecrübeye sahip olmayanlar, çalışmak istemeyenler, mevcut ücret düzeyine veya çalışma koşullarına razı olmayanlar ekonomi bilimi açısından işsiz olarak kabul edilmemektedir (Dornbusch ve Fischer, 1996: 206).

Çalışma istek ve yeterliliğine sahip olup, piyasadaki geçerli ücret seviyesinden çalışmaya razı kişiler işgücünü, bu kişilerden aktif olarak üretime katılanlar istihdamı, iş aradığı halde bulamayanlar işsizleri oluşturmaktadır. Bu durumda işsizlik oranı; işsizlerin, işgücüne oranını ifade etmekte olup, Denklem (1) yardımıyla hesaplanmaktadır (Dinler, 2012: 491).

$$\begin{aligned} \text{İşsizlik Oranı} \\ &= \frac{\text{İşsiz Sayısı}}{\text{İşgücü}} \\ &\quad * 100 \end{aligned} \quad (1)$$

Bu eşitliğin 100 ile çarpılması, elde edilen sonucun yüzde olarak ifade edilebilmesine olanak tanımaktadır.

1.2. Kredi ve İşsizlik Çeşitleri

Krediler ve işsizlik gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde makroekonomik açıdan büyük öneme sahiptir. Ülkeler ekonomik alanda gelişebilmeleri adına bu iki makroekonomik değişkenin (kredi ve işsizlik) çok iyi bir şekilde analizini yapmak zorundadırlar. Nitekim işsizlik ülke ekonomisinde yatırım ve tasarrufları etkileyebildiği gibi krediler de bu alanda finansal destek sağlayarak farklı kanallara fon enjekte etmektedir. Gelecekte piyasalarda oluşabilecek sorunlara karşılık makroekonomik yapısal bozulmalara karşılık krediler köprü görevi sağlamaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde kredi ve işsizliğin çeşitlerinden bahsedilerek devamında ise işsizliğin maliyetleri ve işsizlikle mücadele politikalarından bahsedilecektir.

1.2.1. Kredilerin Çeşitleri

Krediler; nitelik, vade, teminat, kullanım amaçları ve kullanılacakları sektörler açısından sınıflandırılabilir:

1.2.1.1. Nitelikleri Yönünden Krediler

Kredileri, kredi talep eden kişi ya da kuruma sağladığı imkânlar itibariyle kendi içinde nakdi ve gayrinakdi krediler şeklinde ikiye ayrılmak mümkündür.

Nakdi Krediler;

Banka ve diğer finansal aracı kurumlardan sağlanan nakit para veya alım gücü şeklindeki krediler, nakdi kredileri oluşturmaktadır (İbicioğlu ve Karan, 2009: 12). Bir bankacılık ürünü olarak nakdi kredi; bankaların öz sermayesini, iç piyasadan topladığı mevduatları veya çeşitli şekillerde (hisse senedi ihracı, tahvil ihracı veya sendikasyon kredisi şeklinde) dışardan borçlanarak elde ettikleri fonları, yasal düzenlemeler çerçevesinde, borcunu geri ödeyeceği konusunda güven duyduğu gerçek (birey) veya tüzel kişilere (firmalara), belirli bir bedel karşılığında ve belirli bir süre sonunda geri almak şartıyla sunduğu parasal imkân olarak tanımlanmaktadır (Kaban, 2017: 197).

Gayri Nakdi Krediler;

Bankalar ya da diğer finansal aracı kuruluşların, bir kişi veya kurum lehine garanti vererek veya yapılacak işlemlere kefil olarak gerçekleştirdiği kredilendirme türüdür (Tekirdağ, 2009: 3). Bankalar tarafından firmalara sağlanan teminat mektupları, harici garanti mektupları, ithalat kredileri ve akreditifler bu grupta değerlendirilebilir (Destereci, 2009: 22). Bankalar tarafından kullanıma sunulan kredi kartları da bir çeşit gayri nakdi kredidir (Akkılınç, 2015: 20).

1.2.1.2. Vadeleri Yönünden Krediler

Kredileri, vade yapıları itibariyle, kısa vadeli krediler, orta vadeli krediler ve uzun vadeli krediler şeklinde üçe ayırmak mümkündür:

Kısa Vadeli Krediler;

Vadesi 12 aya kadar (12 ay dâhil) olan krediler, finans literatüründe kısa vadeli krediler olarak adlandırılmaktadır (Destereci, 2009: 30). Bankalar açısından en fazla tercih edilen, riski en düşük, getirisi en yüksek krediler kısa vadeli kredilerdir. Kısa vadeli kredileri, vadesi 18 aya kadar olan krediler şeklinde tanımlamıştır (Gürkan, 2005: 17):

Orta Vadeli Krediler;

Vadesi 12-60 ay arasında (60 ay dâhil) olan krediler, orta vadeli kredilerdir (Tunaboğlu, 1977). Bazı kaynaklarda orta vadeli krediler, doğrudan uzun vadeli krediler arasında değerlendirilmektedir (Apak, Erbay ve Açıkgöz, 2016: 38). Orta vadeli kredileri 2-5 yıl arası vadeye sahip krediler olarak tanımlayan araştırmacılar da bulunmaktadır (Balkaş, 2004: 23).

Uzun Vadeli Krediler;

Vadesi 5'den fazla olan krediler ise uzun vadeli krediler olarak tanımlanmaktadır (Mehdizade, 2017: 6). Vade uzadıkça kredinin ödenmeme riski artar. Bu nedenle bankaların vermeyi çok arzu etmedikleri bir kredi çeşididir.

1.2.1.3. Teminat Yönünden Krediler

Krediler teminat yönünden; teminatlı krediler ve teminatsız krediler olarak ikiye ayrılmaktadır:

Teminatsız Krediler;

Açık krediler olarak da adlandırılan bu kredi türünde; sadece müşterinin imzası yeterli kabul edilmektedir. Karşılığında herhangi bir ipotek işlemi veya kefil talebi olmayan, genellikle düşük bütçeli kredilerdir. Bu tür kredilerde güvence, sadece müşterinin kişiliği, geçmiş dönemlerdeki finansal işlemlerinde elde ettiği güvenilirlik ve sabit gelirinin olmasıdır (www.acikders.ankara.edu.tr).

Teminatlı Krediler;

Müşterinin imzasının yanında ipotek, rehin ve senet gibi maddi teminatların ve / veya kefaletin de talep edildiği kredilerdir. Genellikle büyük miktardaki kredilerde bu yollara başvurulmaktadır.

Teminatlı kredileri de kendi içinde kefalet karşılığı verilen krediler ve maddi teminatlı krediler şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Kefalet karşılığı açılan krediler, senet karşılığı açılan krediler ve çift imzalı teminat mektubu kredileri, kefalet karşılığı verilen kredileri oluştururken, bankalarca kabul edilen maddi değerlerin rehnedilmesi karşılığında verilen krediler, maddi teminatlı kredileri oluşturmaktadır (Gürkan, 2005: 18).

1.2.1.4. Kullanım Amaçları Açısından Krediler

Kullanım amaçlarına göre kredileri; yatırım kredileri, yenileme ve modernizasyon kredileri, işletme kredileri ve tüketim kredileri şeklinde sınıflandırmak mümkündür (Balkaş, 2004: 20).

Yatırım Kredileri;

Kişi, kurum ya da firmalara, bina (konut veya fabrika binası) yapımı veya fabrikalarda kullanılacak makine ve teçhizatların alımı amacıyla kullandırılan kredilerdir. Genellikle miktar olarak büyük, ödeme dönemi itibariyle de orta veya uzun vadeli kredilerdir (Mehdizada, 2007: 7).

Yenileme ve Modernizasyon Kredileri;

Firmaların bina,makine ve teçhizatlarını yenileyerek, üretim kapasitelerini ve verimliliklerini artırabilmeleri için verilen kredilerdir. Genellikle yatırım kredileri kadar büyük ölçekli olmayan, kısa ve orta vadeli kredilerdir (Orman, 2003: 9-10).

İşletme Kredileri;

Firmalara, üretim faaliyetlerini finanse edebilmeleri ve döner sermaye ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için verilen kredilerdir. Bu krediler de kısa veya orta vadeli olabilmektedir (Baykan, 2005: 408). Bankaların da en fazla verdiği kredi türü, işletme kredileridir (www.garantiinvestorrelations.com.tr).

Tüketim Kredileri;

19. yüzyıldan beri var olan tüketim ya da tüketici kredileri, 20. yüzyılda önce ABD’de sonra bütün dünyada yaygınlaşmıştır. Günümüzdesanayi ve teknoloji alanlarında yaşanan ilerlemelerle birlikte orta sınıf gelişmiş, bireylerin finansmanihitahları da artmaya başlamıştır (Somashekar, 2009: 241). Bu noktada genellikle bireyler tarafından talep edilen tüketici kredilerinin de kendi içinde alt sınıfları bulunmaktadır (Kaban, 2017: 197):

- Bireysel krediler,
- İhtiyaç kredileri,
- Taşıt (araç) kredileri,
- Kredili mevduat hesabı (açık hesap)
- Kredi kartları.

Genellikle yatırım ve işletme kredilerine göre daha düşük miktardaki fonlardan oluşan bu krediler, çoğunlukla kısa veya orta vadeli olarak yapılandırılmaktadır.

1.2.1.5. Sektör Açısından Krediler

Sektörler açısından kredileri; özel sektör kredileri ve kamu sektörü kredileri olarak sınıflandırmak mümkün olduğu gibi, kredilerin kullanılacağı alan göz önünde bulundurularak;

- Turizm,
- Tarım,
- İmalat,
- Küçük sanayi,
- Enerji

kredileri şeklinde sınıflandırmak da mümkündür. Bu kredilere aynı zamanda ihtisas kredileri adı da verilmektedir (Parasız, 2014: 346).

1.2.2. İşsizlik Çeşitleri

İşsizlik, gizli işsizlik ve açık işsizlik olarak ikiye ayrılmakta, açık işsizlik te kendi içinde konjonktürel işsizlik, yapısal işsizlik, mevsimsel işsizlik, friksiyonel işsizlik, teknolojik işsizlik, iradi ve gayrı iradi işsizlik, doğal işsizlik ve sürekli durgunluk şekline alt gruplara ayrılabilir.

1.2.2.1. Gizli İşsizlik

Bir iş yerinde çalışıyor gözükmelerine rağmen, üretime herhangi bir katkıları olmayan kişilere, gizli işsiz adı verilmektedir. Bu kişiler üretimden çekilseler (işten çıkartılsalar) bile üretimde önemli bir kayıp yaşanmayacaktır (Biçerli, 2007: 430). Aslına bir işsizlik değil de verimsizlik sorunu olan gizli işsizlik, firmalara ve ekonomiye ekstra bir yük getirmektedir. İyi bir planlama, işbölümü ve uzmanlaşma ile bu sorunun önüne geçilebilir.

1.2.2.2. Açık İşsizlik

Açıkça iş aradığı halde iş bulamayan kişilerin durumunu ifade eden açık işsizlik, ekonomi haberlerinde yer alan ve asıl sorun olan işsizliktir. Yani çalışma istek ve

yeterliliğinde olup, çalışmaya engel herhangi bir sorunu olmayıp, cari ücret düzeyinden çalışmaya razı ve hazır olduğu halde iş bulamayan kişiler, açık işsizlerdir (Güney, 2009: 137). Açık işsizlik kendi içinde alt gruplara ayrılarak incelenebilir.

1.2.1.2.1. Konjonktürel İşsizlik

Konjonktürel (dönemsel) işsizlik; ekonomide yaşanan talep değişimleri, genel ekonomik aktivitelerin düşmesi, ekonomik krizler veya duraklama dönemlerinde yaşanan kriz türüdür. Ekonomide iç ve/veya dış talepte yaşanacak azalmalar, yatırım ve üretimleri azaltarak, çalışanların bir kısmının işsiz kalmasına neden olabilmektedir. İşte bu kişiler, konjonktürel işsizlerdir (Erdoğan ve Biçerli, 2004: 208).

1.2.1.2.2. Yapısal İşsizlik

Ülkelerin ekonomik yapılarında, tüketicilerin alışkanlıklarında, zevk ve tercihlerinde, meydana gelen değişimlerden kaynaklanan işsizlik türüdür. Örneğin; ulaşımda at arabası kullanımının sona ermesiyle birlikte, at arabası üreten kişilerin işsiz kalması durumudur. Yapısal işsizlik özellikle gelişmekte olan ülkelerde tarımdan sanayiye, sanayiden hizmetler sektörüne yaşanan dönüşüm süreçlerinde sıklıkla görülmektedir (Güney, 2009: 137-138). Yapısal işsizliğin önüne geçebilmek için işgücünün sürekli eğitimi ve yeniliklere uyumu sağlanmalıdır.

1.2.1.2.3. Mevsimsel İşsizlik

Mevsimsel olarak mal ve hizmet taleplerinde ya da üretim faaliyetlerinde yaşanan değişimlerle birlikte ortaya çıkan işsizlik türüdür. Tarım, inşaat ve deniz turizmi genellikle yaz döneminde arttığı için bu dönemde iş bulabilen bir kısım kişilerin kış döneminde işsiz kalmaları bu duruma örnek teşkil etmektedir. Öte yandan kış turizminde ve kış sporlarında aktif olarak çalışabilen bazı kişiler de yaz döneminde işsiz kalabilmektedir. Bu sorunun çözülebilmesi için işgücünün ve iş alanlarının niteliğinin her mevsim üretim yapılacak hale getirilmesi gerekmektedir (Mahiroğulları ve Korkmaz, 2005: 31).

1.2.1.2.4. Friksiyonel İşsizlik

Okulundan yeni mezun olan kişilerin iş buluncaya kadar ya da iş değiştirmek isteyen kişilerin yeni iş buluncaya kadarki durumlarını ifade etmektedir. Genel olarak; boş

işler (pozisyonlar, kadrolar) ile işsiz bireylerin eşleştirilme sürecinde yaşanan aksamalardan/gecikmelerden kaynaklanan friksiyonel işsizliği önleyebilmek için iş bulma ofislerinin, okulların staj süreçlerinin ve mezun derneklerinin etkin çalışmasında yarar vardır (Mankiw, 2010: 180-181).

1.2.1.2.5. Teknolojik İşsizlik

Emek yoğun üretim teknolojilerinin yerine sermaye yoğun üretim teknolojilerinin tercih edilmeye başlamasıyla birlikte ortaya çıkan bu işsizlik türü de az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde daha sık görülebilmektedir. Örneğin; Matbaanın bulunmasıyla birlikte, elle kitap yazan hattatların, tarımda makineleşme ile birlikte elle çalışan kişilerin işsiz kalması gibi bu işsizlik türünü azaltabilmek için işgücünün eğitilmesine, yeni teknolojilere uyumunun sağlanmasında yarar vardır (Dinler, 2012: 496).

1.2.2.3. İradi ve Gayri İradi İşsizlik

Mevcut çalışma koşullarını ya da ücret düzeyini beğenmediği ya da ihtiyaç hissetmediği için çalışmayan kişiler iradi işsiz adını alırken, kendi isteği (iradesi) dışında işsiz kalan kişiler gayri iradi işsizler olmaktadır. İradi işsizliği ortadan kaldırabilmek için kişilere daha iyi ücret ve çalışma koşullarının yanında, esnek çalışma olanakları sunulabilir, çalışmanın bireylere sağladığı sosyal ve ekonomik avantajlar anlatılabilir/gösterilebilir. Gayri iradi işsizliği azaltabilmek için bireylerin işten çıkartılması yasal olarak kısıtlanabilir, iş bulmak isteyenlerin hızla üretime katılabilmesi için iş bulma ofislerinin daha etkin çalışması sağlanabilir. Bu konuda teknolojik gelişmelerden örneğin; kariyer.net veya linkedin gibi platformlar daha aktif olarak yararlanılabilir (Özdemir, 2018: 113).

1.2.2.4. Doğal İşsizlik

Uygulanan bütün ekonomi politikalarına, alınan tüm önlemlere rağmen ortadan kaldırılamayan işsizliğe, doğal işsizlik adı verilmektedir. Ülkelerde yaşanan ekonomik büyüme, enflasyon, faiz oranı, nüfus artış hızı, göç olayları, asgari ücret ve işsizlik sigortası uygulamaları doğal işsizlik üzerinde etkili olabilmektedir (Dinçay, 2016: 186).

1.2.3. İşsizliğin Maliyeti

İşsizliğin maliyetleri, sosyal maliyetler ve ekonomik maliyetler şeklinde ikiye ayrılabilir.

1.2.3.1. İşsizliğin Sosyal Maliyetleri

İşsizliğin sosyal maliyetleri de kendi içinde dolaylı sosyal maliyetler ve dolaysız (doğrudan hissedilen) sosyal maliyetler şeklinde ikiye ayrılabilir. İşsiz kalan kişilerin gelirlerini, toplumsal statülerini, özgüvenlerini ve arkadaş guruplarını kaybetmeleri işsizliğin doğrudan sosyal maliyetlerini oluştururken, işsizliğe bağlı olarak toplumda alkolizm, fuhuş, intihar, kanun dışı işler ve suç oranlarının artması, işsizliğin dolaylı sosyal maliyetlerini oluşturur (Bekiroğlu, 2010: 58-59).

İşsizliğin sosyal maliyetini asgari seviyeye indirebilmek için işsizlik sigortası yapılmakta ve belirli bir süreliğine işsizlik maaşı bağlanabilmektedir. İşsizlik maaşının kesildiği dönemlerde ise kamu eliyle sağlanan sosyal yardımlar devreye girmektedir.

1.2.3.2. İşsizliğin Ekonomik Maliyetleri

İşsizliğin birçok etkileri olmasıyla birlikte ekonomik birimler ve hanehalkı içerisinde hatta toplumsal olarak olumlu ya da olumsuz maliyetleri de bulunmaktadır.

1.2.3.2.1. Olumsuz Ekonomik Maliyetleri

İşsizliğin ekonomik maliyetleri, çalışmayan kişilerin yapacağı üretim miktarı ile ölçülebilir. Ekonomi doğal işsizlik seviyesinde iken, sürdürülebilir bir çalışma temposunda (Örneğin; haftada 40 saat) üretilebilecek milli gelir miktarı Potansiyel Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) ile ifade edilmektedir. Bu durumda, cari dönemde üretilen GSYH ile Potansiyel GSYH arasındaki fark, GSYH açığı adını almaktadır ve Denklem (4) yardımıyla hesaplanabilmektedir (Ünsal, 2009: 94-95).

$$\begin{aligned} \text{GSYH Açığı} &= \text{Potansiyel GSYH} \\ &\quad - \text{Cari GSYH} \end{aligned} \quad (1.4)$$

İşte buradan elde edilen GSYH açığı, işsizlik nedeniyle yaşanan üretim ve gelir kaybını göstermektedir. Ayrıca işsiz kalan bireylerin yaşayacağı strese bağlı hastalıklar, işsiz bireylere yapılan sosyal ve ekonomik yardımlar da ülkeye ek bir mali yük getirecektir.

1.2.3.2.2. Olumlu Ekonomik Maliyetleri

Buna işsizliğin değil de boş vaktin olumlu etkileri demek daha doğru olacaktır. Kişiler tükettikleri mal ve hizmetlerden fayda sağladıkları gibi bir kısım hobilerle uğraşmaktan, farklı yerleri gezip görmekten, tatil yapmaktan, dinlenmekten, eğlenmekten de bir kısım faydalar (tatmin, mutluluk) elde etmektedirler. Bu tür aktiviteleri yapabilmeleri için bireylerin boş zamana ihtiyaçları vardır.

1.2.4. İşsizlikle Mücadele Politikaları

Devletler, vatandaşlarının refah seviyesini artırabilmek, ülkelerindeki üretim ve ekonomik büyümeyi yükseltebilmek ve vatandaşlarını işsizliğin olumsuz etkilerinden koruyabilmek için istihdamı artırmaya çabalamaktadırlar. Bu istihdam, doğrudan kamu kaynakları kullanılarak yaratılabildiği gibi, özel sektöre yönelik vergi ve teşvik politikaları, ülkede uygulanan faiz oranları, izlenen kur politikaları ve dış ticaret politikaları ile özel sektörün yeni yatırımlar yapmasını sağlayarak, özel sektör eliyle de istihdam yaratabilirler. İstihdam politikaları kendi içinde aktif istihdam politikaları ve pasif istihdam politikaları şeklinde ikiye ayrılabilir.

1.2.4.1. Aktif İstihdam Politikaları

Ülkede bir yandan tam istihdamı gerçekleştirirken, diğer yandan da enflasyonu kontrol altına almaya çalışan politikalar, aktif istihdam politikaları olarak adlandırılmaktadır (Biçerli, 2004: 46). OECD (2019) ise aktif istihdam politikalarını, emek piyasasını ve işçilerin, işle ilgili niteliklerini geliştirmek ve daha etkin bir emek piyasasını teşvik etmeye yönelik önlemleri almak şeklinde tanımlamaktadır. Bu politikaların ön plana çıkması, 1970-1980 döneminde Avrupa Birliği ve OECD ülkelerinde işsizliğin artması ile başlamıştır. OECD işsizlikle mücadelede uygulanabilecek aktif istihdam politikalarını beş başlık altında toplamıştır (Sohlman ve Turnham, 1994: 23-24):

1. Kamunun eşleştirme ve danışmanlık hizmetleri (Resmi iş ve işçi bulma ofisleri)
2. Mesleki eğitim (İş gücünün niteliğini artırma çabaları)
3. Özel sektöre yönelik ücretve istihdam sübvansiyonları, kendi işini kuranlara yapılarıyardımlar ve kamu sektöründeistihdam

4. Gençlere yönelik politikalar
5. Engelli bireylere yönelik politikalar

Ülkeler kendi sahip oldukları ekonomik olanaklar ve politik hedefleri doğrultusunda bu politikalardan bazılarını daha ön plana çıkartabilmektedirler.

1.2.4.2. Pasif İstihdam Politikaları

Pasif istihdam politikaları, işsizliğin olumsuz yönlerini azaltmayı hedefleyen, bu doğrultuda işsizlere belirli bir ekonomik ve sosyal güvence sağlamaya yönelik olarak uygulanan politikalardır. Bu tedbirler de genellikle işsizlik sigortası ve işsizlikyardımlarıdır. OECD, işsizlikle mücadelede uygulanabilecek pasif istihdam politikalarını ise iki başlık altında toplamıştır (Sohlman ve Turnham, 1994: 23-24):

1. İşsizlik sigortası
2. Erken emeklilik

Bunlardan işsizlik sigortası, işsiz kalan bireylere geçici süreli bir rahatlama sağlarken, erken emekli olabilme imkânı, bireylerin düşük de olsa sürekli bir gelire sahip olmalarını sağlar. Bunların yanında işsiz kalan kişilere sağlanan başka nakdi ve ayni yardımlar da olabilmektedir.

1.3. Kredi ve İşsizliğin Teorik Alt Yapısı

Çalışmanın bu bölümünde kredi ve işsizlik ile ilgili dünya da kabul görmüş iktisadi yaklaşımların teorik alt yapısından bahsedilecektir. Bu kapsamda kredi ve işsizliğin ülkeler açısından yaşanan makroekonomik gelişmelerin analizi yapılmaya çalışılacaktır.

1.3.1. Kredilerin Teorik Alt Yapısı

Tasarruf sahibi ve yatırımcılar arasında köprü görevi üstlenen finansal sistemler geçmişten günümüze krediler vasıtasıyla fon arz ve talep edenleri bir araya getirerek krediler insanları üretime kazançlarını yeni fikirler ile birleştirerek yatırımlarını ve refah seviyesini artırmış ayrıca geleceğe dair düşüncelerinin eskimeden daha erken bir zaman diliminde uygulamaya geçirmesine vesile olmuştur (Güney, 2009: 76).

Nitekim fon arz ve talep edenler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde fon ihtiyaçları değişmese de özel ya da tüzel kişilere sağlanan hizmetler de nitelik ve çeşitlilik

konusunda farklılıklar bulunmaktadır (www.nber.org). 19. yy sanayi devrimi ile birlikte makroekonomik alanda birçok değişimler olmuş ülkeler küreselleşen dünya ekonomilerine ayak uydurabilmek adına ekonomiler artan gelir ve tasarruflarına karşılık finansal piyasalarda uzam araçlara ihtiyaç günden güne artış göstermiştir.

1980 sonrasında finansal liberasyon ile finans ve reel sektörde serbestleşme politikaları ağırlık kazanmıştır. Nitekim dünya’da finansal piyasalarda yaşanan krizler ile birlikte ülkelerin finans sektöründe birçok uygulamaların gündeme gelmesine neden olmuştur. Fakat dünya’da peşpeşe gelişen krizlerle birlikte her ülkede finansal piyasalarda alt yapı düzenlemesine gidilmesini zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda; iktisatçılar açısından Keynesyen ve neo-klasik okul kredilerin ülke ekonomileri üzerinde varlığından söz edilecektir.

1.3.1.1. Keynesyen Teori

1929 Büyük Buhran ile birlikte iktisat ekollerinde biri olan Keynesyen teori 1970 petrol krizine kadar finansal piyasalarda uygulanan politikalarda egemenliği hâkim olmuştur. Keynes teoride finansal piyasalarda kamu müdahalesinin olması gerektiği savunulmuştur. Ekonomide etkin kaynak kullanımı Keynesyenler tarafından makroekonomik istikrar açısından büyük bir öneme sahiptir. Finansal istikrarın sağlanabilme açısından ekonomilerde fiyat ve ücretlerin esnek olmayışı piyasaların temizlenememesinde tam istihdam dengesinin oluşamayacağını savunmuşlardır (Aktan, 1994: 59).

Keynesyenler tarafından finansal piyasaların iyi denetlenmesi gerektiği aksi takdir de bu piyasaların işleyişinde rol oynayanların haksız rekabete neden olacaklarını gene refah düzeyinde adaletsizliğe neden olunacağını savunmuşlardır. Piyasalarda varlıklarını sürdüren bu kuruluşların gelişmekte olan ülkelerin piyasalarda aşırı fiyat oluşumu tasarruf sahipleri arasında güvensizliğe neden olmaktadır (Akçoraoğlu, 200: 10).

Finans piyasalarında fiyat istikrarı kamu otoritelerince sağlanarak Merkez Bankası tarafından faiz oranları politikaları ile piyasalara faiz oranları düşük seviyelerde tutularak tasarruf ve yatırımları etkilediğini ileri sürmüşlerdir (Taş, 2004:161). Geleceğe yönelik arz edilen fonların artış göstermesi ekonomide kredilerin (borçlanmanın) artışına neden olmaktadır. Öte yandan kredilerin artışı ile birlikte piyasalarda hareketliliğe ve yatırımların artmasına vesile olmaktadır. Böylesi bir öngöründe yatırımların artmasına vesile olan

kredilerin ekonomideki atıl kaynakların harekete geçirilmesinde bankaların ekonomik sistemde anahtar bir rol oynadığını göstermektedir.

Keynesyen teorinin varsaydığı diğer bir görüş ise likidite tercihidir. Finansal piyasaların varlık sahiplerinin ihtiyaç duydukları likiditeyi sağlamak olup Keynesyen teori ise bu yaklaşımı ile cari harcamaların doğrudan borçlanmaya vesile olmasına neden olduğu savıdır. Çünkü keynesyenlere göre finans sisteminde piyasa katılımcıları etkileyebilecek kurumsal alt yapının kısıtlanması gerektiğidir (Savaş, 1999: 752).

1.3.1.2. Neo-Klasik Teori

Keynesyen iktisadın zayıf kaldığı makroekonomik alt yapının açıklanamayan kısmına karşılık piyasaların kamu otoriteleri tarafından değil de kendiliğinde dengeye geldiği rasyonel beklentilerin geçerli olduğu, piyasalarda fiyatların ve ücretlerin tam esnek olduğu varsayımdır (Snow ve Vane, 2005: 223).

Neo-klasiklere göre piyasalarda dengenin oluşabilmesi için faydanın maksimum seviyede olması gerekmektedir. Bilginin toplanması konusunda finansal piyasalarda fiyat mekanizmasında tam etkinlik söz konusudur. Neo-klasiklere göre bilginin toplanması ve dağıtılması fiyatlar ile oluşmakta piyasalarda oluşan dengesizliklerin bertaraf edilmesine aynı zaman da kaynak tahsisine vesile olmakta ve böylece piyasa etkinliği sağlamaktadır (Emek, 2000: 68).

Küreselleşen dünya ekonomilerinde piyasalarda serbestleşme politikaları öngörülmüştür. Finansal serbestleşme ile birlikte dışa dönük uygulamaları artırmakta bu durumda piyasaların fon hacminin çeşitlenerek finansal derinleşmeyi tetikleyerek tasarruf yetersizliğini gidereceğini ileri sürmüşlerdir (Atamtürk, 2007: 77). Bu varsayım ile ülke ekonomilerinde makroekonomik alt yapının iyileşmesine vesile olacaktır.

Neo-klasik yaklaşımda gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasalara kamu otoritelerinin müdahalesi olmaması gerektiğini savunmuşlardır. Bu durum üretime katkıda bulunulan tasarrufların kısıtlı kalmasına neden olmaktadır. Bunun nedeni ise para arzındaki artış ekonomilerde oluşan belirsizlikleri önleyecek bir hızla yapılmasıdır. Merkez bankası otoritesinin bağımsızlığı bu konuda önem arz etmektedir (Erdem, 2005: 203).

1.3.2. İşsizliğin Teorik Alt Yapısı

Her dönemde önemli bir sorun olan işsizlik, 1800'lü yılların başlarında Avrupa'da başlayan Sanayi Devrimi neticesinde kırsal bölgelerden kente göçün artmasıyla, Osmanlı Devletinde de Tımarlı Sipahi sisteminin kaldırılması ile birlikte daha görünür hale gelmiştir. Özellikle I. ve II. Dünya Savaşlarında ülkelerin sahip oldukları sabit sermaye stokunun (Alt yapı, fabrikalar, makine ve teçhizatlar) büyük oranda tahrip olması, 1929 Büyük Buhranı, 1973-1976 Petrol Krizleri ve sonrasında yaşanan önemli ekonomik krizlerin etkisiyle üretim maliyetlerinin artması ve alım gücünün azalması neticesinde ülkeler önemli ölçüde işsizlik sorunu ile baş etmek zorunda kalmışlardır. İktisatçılar yaşanan işsizlik sorunlarını anlamaya ve çözmeye yönelik pek çok çalışmalar yapmışlar, politika önerileri geliştirmişlerdir. Bunlardan başlıcaları aşağıda incelenmiştir.

1.3.2.1. Klasik Okul

Klasik İktisatçılar ekonominin her zaman tam istihdam düzeyinde dengede olduğunu kabul ederek, işsizlik sorunun varlığını kabul etmeyip, buna çözüm arama gereği de duymamışlardır. Klasiklerin bu yaklaşımlarının arkasında; ücretlerin tam esnek olduğu varsayımı yatmaktadır. Klasiklere göre; ekonomide bir dengesizlik (talep daralması, kriz) olduğunda, firmaların gelirleri azalacak, buna bağlı olarak çalışanlarına daha az ücret vermek isteyeceklerdir. Ücretler ve fiyatlar tam esnek olduğu için her ücret düzeyinde çalışmaya razı işgücü bulunabilecek ve böylece ekonomide işsizlik sorunu yaşanmayacaktır.

1.3.2.2. Keynesyen Okul

Klasik İktisatçıların, ekonominin her zaman tam istihdamda dengeye geleceği, bu dengenin kendiliğinden gerçekleşeceği şeklindeki savları, 1929 Büyük Bunalımında geçerliliğini kaybetmiştir. Çünkü Büyük Bunalımda işsizlik %25'e kadar yükselmiş ama kendiliğinden bir türlü dengeye gelememiştir. Bunun üzerine Keynes (1936), tam istihdamın ekonomide bir istisna olduğunu, asıl olanın ekonomilerin eksik istihdamda dengede olması olduğunu ifade etmiştir. Keynesyen ile başlayan bu akımda ekonomistler işsizlik sorunun varlığını kabul etmişler ve buna çözüm önerileri geliştirmeye çalışmışlardır (Blinder vd. 1991: 91-92).

Keynes, ekonomide bir dengesizlik (kriz) söz konusu olduğunda, bunun kendiliğinden dengeye gelmesinin (işsizliğin kendiliğinden ortadan kalkmasının) oldukça zor ve zaman alıcı olduğunu, çünkü ekonomide ücretlerin ve fiyatların yukarı doğru esnek, aşağı doğru yapışkan (katı) olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle ekonominin bir an önce dengeye gelebilmesi için hükümetlerin, bütçe açığı verme pahasına, genişletici para ve maliye politikaları uygulamalarının gerektiğini dile getirmiştir.

1.3.2.3. Neo-Klasik Okul

Neo-Klasik İktisatçılar, Serbest Piyasa Ekonomisinin tek başına yeterli olamayacağını, bu nedenle devletin de gerektiğinde ekonomiye müdahale etmesinin gerektiğini savunmaktadırlar. Neo-Klasikler İktisatçılara göre piyasa ekonomisinin başarısız olmasının başlıca nedenleri; piyasalarda tam rekabet koşullarının her zaman geçerli olmaması, dışsal ekonomilerin varlığı, içsel ekonomiler, kamusal malların üretilme zorunluluğu ve marjinal maliyetin sıfır olduğu üretim faaliyetlerinin varlığıdır (Birol ve Gencer, 2014: 261).

Görüldüğü gibi; Klasik İktisat Okulu ile Keynesyen Ekolün bir sentezi gibi olan Neo-Klasik İktisatçılardan Arthur Okun (1962), işsizlik ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ilk defa formüle eden kişi olarak bilinmektedir. Bu nedenle literatüre Okun Yasası olarak giren bu yaklaşımda; ABD'nin 1948-1960 dönemi işsizlik oranı ve ekonomik büyüme verilerini kullanmış ve Denklem (2)'yi tahmin etmiştir (Christl, Köppl-Turyna ve Kucsera, 2017: 99-101).

$$\begin{aligned} \Delta u_t \\ = \beta(g_t - g^*) \end{aligned} \quad (1.2)$$

Burada Δu_t ; t döneminde işsizlik oranındaki değişimi ($\Delta u_t = u_t - u_{t-1}$), g_t ; t dönemindeki ekonomik büyüme oranını, g^* ; potansiyel (ortalama) ekonomik büyüme oranını göstermektedir. Okun (1962), 1948-1960 döneminde ABD'nin ortalama büyüme oranını %2.25 olarak hesaplamış ve Denklem (2)'yi tahmin ettiğinde, Denklem (3)'e ulaşmıştır.

$$\begin{aligned} \Delta u \\ = -0.5 \\ * (y - 2.25) \end{aligned} \quad (1.3)$$

Okun (1962) bu sonucu yorumlarken; potansiyel ekonomik büyüme oranının üzerindeki her 1 puanlık ekonomik büyümenin, ABD'deki işsizlik oranını 0.5 puan azalttığını ifade etmiştir. Okun (1962) aynı çalışmasında, ortalama büyüme oranının altında kalacak büyüme oranlarının ise işsizliği artıracaklarını dile getirmiştir. Buradaki katsayı ($\beta = -0.5$) ve ortalama büyüme oranı ($g^* = 2.25$), ülkeler ve inceleme dönemleri arasında farklılık gösterebilmektedir (Soegner ve Stiassny, 2000: 7; Kitov, 2011: 2; Esmeraldo ve Kurtsmajlaj, 2019: 4-5).

1.3.2.4. Monetarist Okul

1940 ve 1950'li yıllarda genel kabul gören ve ülkeler tarafından yaygın biçimde uygulanan Keynesyen İktisat Teorisi, ilk dönemlerde ülkelerin ekonomik büyümelerini hızlandırmasına karşın, 1960'lı yıllarda gelişmiş ülkelerde enflasyon ve işsizlik oranlarının artmasına neden olmuştur. Özellikle 1980'li yılların başında Latin Amerika Ülkeleri ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kamu borçlarının sürdürülemez hale gelmesinde de Keynes'in; bütçe açığı verme pahasına genişletici para ve maliye politikaları uygulanmasına yönelik tavsiyelerinin etkili olduğu çok tartışılmıştır. Böyle bir ortamda, 1963 yılında Milton Friedman ve Anna Schwatz tarafından yayımlanan *A Monetary History of the United States, 1867-1960* (ABD'nin Para Politikalarının Tarihsel Geçmişi) kitabıyla birlikte ekonomide Monetarist (Parasalcı) Okul devri başlamıştır (Bordo ve Rockoff, 2013: 63-64).

Monetaristler, Klasik İktisat Teorisinin bir devamı niteliğinde olup, aralarındaki temel fark; Klasikler para politikaları ile ekonomik aktivitelerin etkilenemeyeceğini öne sürerken, Monetaristler, paranın, doğru kullanıldığında, ekonomik aktiviteleri hızlandırıcı bir fonksiyonu olduğunu öne sürmüşlerdir. 1929 yılında başlayıp, 1933 yılına kadar devam eden Büyük Bunalımın önemli bir nedeninin, 1931 yılından itibaren ABD Merkez Bankası FED tarafından uygulanan daraltıcı para politikaları olduğunu ifade eden Monetaristler, para arzının, ülkelerin ekonomik büyüme oranları kadar artırılmasının, üretilen mal ve hizmetlere gerekli talebi uyaracağını, ancak para arzı aşırı miktarda artırıldığında, enflasyonun kaçınılmaz olduğunu belirtmişlerdir. Bu noktada Monetaristler, ülkelerde

işsizliğin azaltılabilmesi için de para politikalarının etkili bir araç olduğunu dile getirmişlerdir (Parasız ve Bildirici, 2002: 374-375).

1.3.2.5. Yeni Klasik Teori

Robert Lucas, Thomas Sargent ve Robert Barro ile 1970’li yıllarda ortaya çıkan Yeni Klasik Teori, Keynesyen İktisat Teorisini, ekonomik aktörlerin beklentilerini hesaba katmadıkları için eleştirmiş ve Rasyonel Beklentiler Teorisini geliştirmişlerdir. Bu teoriye göre; ekonomik aktörler piyasada var olan bütün bilgileri kullanarak, en akılcı kararları vermektedirler. Karar birimleri sistematik hata yapmamaktadırlar. Yeni Klasik İktisat Teorisine göre, hükümet uygulamak istediği politikaları önceden açıkladığında, kısa dönemde de uzun dönemde de işsizlik seviyesi değiştirilemeyecektir. Çünkü ekonomik karar birimleri bu politikalara göre gerekli davranış değişikliğine gideceklerdir. Ancak hükümetlerin önceden açıklamadığı (sürpriz) politikalar ile işsizlik oranı, kısa dönemde etkilenebilir. Bu politikaların da uzun dönemde işsizlik üzerinde bir etkisi yoktur (Bekiroğlu, 2010: 38).

1.3.2.6. Yeni Keynesyen Teori

John Taylor, Standley Fisher ve Gregory Mankiw gibi ABD’li iktisatçılar tarafından geliştirilen bu teoride; piyasaların kendiliğinden dengeye gelemeyeceği, ücret ve fiyat katılıkları çerçevesinde ele alınmıştır. Burada fiyat katığının nedenleri; uzun süreli fiyat anlaşmaları, menü-liste maliyetleri ve müşterileri kaybetme endişeleri şeklinde sıralanırken, ücret katılığının nedenleri olarak; emek piyasasında geçerli olan uzun süreli ücret sözleşmeleri, sendikalar, Etkin Ücret Teorisi ve içerdeki yaklaşımları sayılmaktadır (Ünsal, 2009: 38-39).

Yeni Keynesyenler ayrıca İşsizlik Histerisi kavramını da geliştirmişlerdir. Bu kavram; yaşanan bir şok ile artan işsizlik oranının, tekrar eski seviyesine düşmeyeceğini, çıktığı seviyede tutunacağını ifade etmektedir (Güloğlu ve İspir, 2011: 205-206). Türkiye’nin 2001 krizinden sonra yaşadığı durum buna güzel bir örnek oluşturmaktadır. 2001 öncesi dönemde %6-8 arasında değişen işsizlik oranları bu krizle birlikte %10’un üzerine çıkmış ve küçük aralar haricinde tekrar eski seviyelerine geri dönmemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE YURTIÇİ KREDİ HACMİNİN VE İŞSİZLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Çalışmanın bu bölümünde yurtiçi kredi hacmi ve işsizlik olgularının 1980 öncesi ve 1980 sonrası dönemler ele alınarak bu dönemler içerisinde yaşanan ekonomik ve politik süreçler içerisinde yaşanan gelişmeler incelenecektir.

2.1. Türkiye’de Yurtiçi Kredi Hacminin Tarihsel Gelişimi

Bankacılık sektörü tarafından yurtiçinde dağıtılan krediler, üretim ve tüketim faaliyetlerinin finansmanında çok önemli bir yere sahiptir. Özellikle konut ve araba alımı gibi büyük miktartlı fon gerektiren harcamalarda hanehalkının banka kredilerine ihtiyacı olmakta, verilen bu krediler sayesinde başta inşaat ve otomotiv sektörleri ve bu sektörlerin alt dalları olmak üzere bütün ekonomik aktiviteler hızlanmaktadır. Ayrıca hanehalkı tarafından kullanılan bireysel ihtiyaç kredileri de günlük harcamalardan, tatil, evlilik ve eğitim giderleri gibi pek çok alanda ekonomik aktiviteleri desteklemektedir. Firmalar da bankalardan temin ettikleri kredileri hem işletme sermayesi olarak, hem de yeni yatırımların finansmanında kullanabilmektedirler. Böylece ekonomideki sabit sermaye stoku artarak, istihdam ve üretim çoğalmakta, ekonomik büyüme ve refah artışı gerçekleşmektedir.

Türkiye’de bankacılık sektörü tarafından yurtiçinde dağıtılan kredilerin tarihsel geçmişini incelerken; 1980 ekonomik dönüşümü ve yurtiçi nedenlerle yaşanan 1994 ve 2001 ekonomik krizlerine göre ayrı dönemler halinde bakmakta yarar vardır.

2.1.1. 1980 Öncesi Dönem

Türkiye ekonomisi, 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları öncesinde büyük oranda dışa kapalı, ithal ikamesine dayalı bir ekonomik büyüme modeli uygulamaktaydı. O dönemde ülkede hisse senedi borsası aktif değildi, döviz bulundurmak, alıp - satmak ve yurtdışına çıkartmak büyük oranda yasaklanmıştı ve devlet iznine tabi idi. Böyle bir ortamda ülkede dış finansman kaynaklarına erişim imkânı yoktu. Ülkedeki yatırım, üretim ve tüketim faaliyetleri, yurtiçi finansman kaynaklarının olanak sağladığı ölçüde gerçekleşebiliyordu. Genel olarak planlı ekonomik politikalarının uygulandığı bu

dönemde, yurtiçindeki kıt sermaye kaynaklarının da yapılan planlamalarla uyumlu biçimde en verimli alanlarda kullanılması hedeflenmiştir (Şahin, 2009: 131).

Planlı ekonomi döneminde sanayileşmeye özel bir önem verilmiş, mevcut kaynaklar bu alanda değerlendirilmiştir. Planlı ekonomi dönemi; 30 Eylül 1960 tarihinde devlet planlama teşkilatı (DPT)'nin kurulması ve 1961 yılından itibaren uygulanan beşer yıllık kalkınma programlarının etkin olduğu 1961-1980 dönemini ifade etmektedir (Altay ve Çeçen, 2000: 55). Yurtiçindeki sanayi kuruluşlarını (bebek endüstrileri) dış rekabetten koruyabilmek için, dışa kapalı, ithal ikamesine dayalı bir ekonomik büyüme modeli benimsenmiştir. Bu dönemde yurtiçindeki sanayi kuruluşlarını koruyabilmek için yüksek gümrük vergileri, ithalat yasakları ve döviz kullanım kısıtlamaları gibi önlemler yaygın biçimde kullanılmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2005: 144-146).

1980 öncesi dönemde faiz oranları ve döviz kurları büyük oranda devlet tarafından, dış gelişmelerden bağımsız olarak belirlenmiştir. Sanayileşme hamlesinin tamamlanabilmesi için yatırım maliyetleri düşürülmeye çalışılmış, bunun için de mevduat sahiplerine genellikle negatif reel faiz verilmiştir. Bankacılık sektörünün de büyük oranda devlet kontrolünde olduğu bu dönemde mevduat ve kredi faiz oranları, bu kredilerin komisyon masrafları ve limitleri devlet tarafından belirlenmiştir. Bu dönemde bankaların temel görevinin; devlet tarafından uygulanmakta olan kalkınma planları doğrultusunda yapılacak yatırımların finansmanının sağlanması olduğu kabul edilmiştir (www.tbb.org.tr).

Ülkede yeterince ticaret bankası olduğu gerekçesiyle 1960-1980 döneminde sadece yabancı ticaret bankalarının ve yerli yatırım bankalarının kurulmasına izin verilmiştir. Ayrıca dünyada özel sektör yatırımlarını kolaylaştırdığı görülen holding bankacılığı da bu dönemde teşvik edilmiştir (Dinçer, 2006: 84-46). 1979 yılına gelindiğinde ülkede 4'ü yabancı 44 banka ve bu bankalara ait 5769 şube faaliyet göstermektedir. 1980 öncesi dönemde bankacılık sektörü tarafından yurtiçinde dağıtılan kredilerle ilgili bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 2.1. 1980 Öncesi Dönemde Bankacılık Sektörü Tarafından Yurtiçinde Dağıtılan Kredilerle İlgili Bilgiler

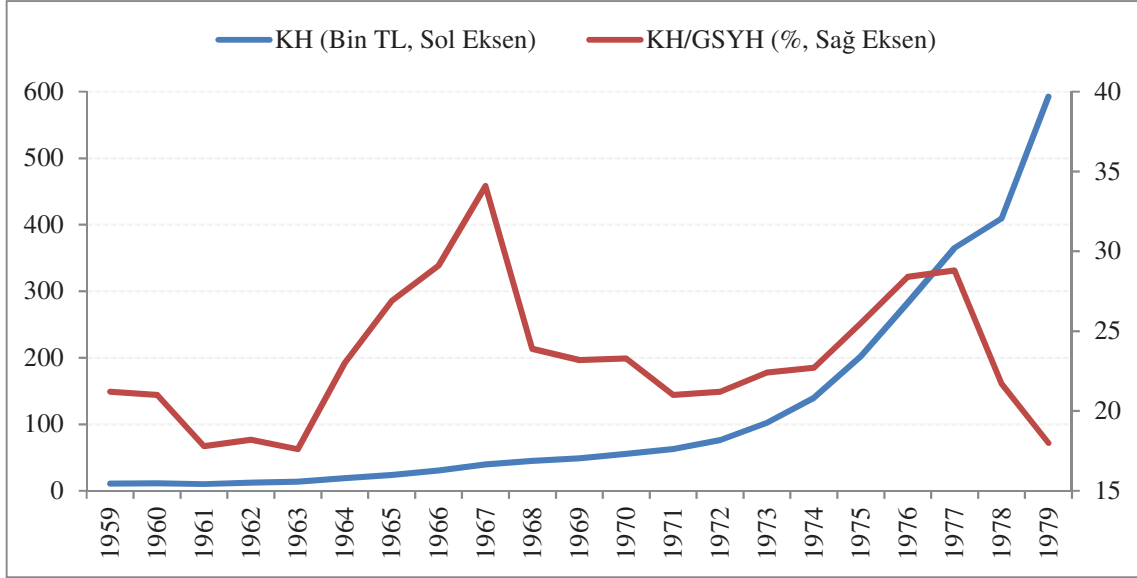
Yıl	Kredi Hacmi (Bin TL)	Kredi Hacmi / GSYH (%)
1959	10.61	21.2
1960	11.22	21
1961	10.08	17.8
1962	12.00	18.2
1963	13.52	17.6
1964	18.75	23
1965	23.65	26.9
1966	30.51	29.1
1967	39.71	34.1
1968	44.88	23.9
1969	48.65	23.2
1970	55.58	23.3
1971	62.95	21
1972	76.22	21.2
1973	102.32	22.4
1974	139.95	22.7
1975	201.95	25.5
1976	282.89	28.4
1977	365.11	28.8
1978	409.51	21.7
1979	592.78	18

Kaynak: TBB (2019). * *Not: YTL dönüşümü yapılmış verilerdir.*

Tablo 1'deki verilere göre 1959 yılında 10.61 bin TL ile GSYH'nin %21.2'si kadar olan bankacılık sektörü yurtiçi kredi hacmi, 1964 yılına kadar önemli ölçüde artmamış, hatta 1960 askeri darbesinin etkisiyle azalmıştır. 1964 yılından itibaren artmaya başlayan bankacılık sektörü yurtiçi kredi hacmi, özellikle 1970'li yıllarda hızlı bir artış göstermiştir. 1979 yılına gelindiğinde bankacılık sektörü yurtiçi kredi hacmi nominal olarak artmış olsa da milli gelirin %18'ine düşmüştür. Bu düşüşün arkasında; o yıllarda ülkede yaşanan siyasi karışıklıklar, önlenemeyen sokak olayları ve artan petrol fiyatlarının da tetiklediği

yüksek enflasyon vardır. Bankacılık sektörü yurtiçi kredi hacmi ve bu kredilerin artış hızları Grafik 1 yardımıyla daha net incelenebilir.

Grafik 2.1. Bankacılık Sektörü Yurtiçi Kredi Hacmi ve Bu Kredilerin Artış Hızları(1959-1979)

Kaynak: TBB (2019) verileri kullanılarak çizilmiştir.

Grafik 1’de de görüldüğü üzere; bankacılık sektörü yurtiçi kredi hacmindeki asıl artış 1970’li yıllarda başlamıştır. Kredi hacminin milli gelire oranı ise 1963’ten itibaren artma trendine girmiş, 1967’de %34.1 ile en yüksek değerine ulaşmış, belirli bir süre %20 bandında dalgalandıktan sonra 1977 yılında %28.8’e kadar yükselmiş, arkasından 1979’da %18’e kadar düşmüştür. Burada özellikle kredi hacminin milli gelire oranındaki aşırı dalgalanmanın, ekonomik faaliyetlerin istikrarına da zarar verdiği düşünülmektedir.

2.1.2. 1980 Sonrası Dönem

1979 yılında başbakan olan Süleyman Demirel tarafından Başbakanlık Müsteşarlığı görevine getirilen ve kendisine yeni bir ekonomik istikrar programı hazırlama görevi verilen Turgut Özal tarafından hazırlanan ve 24 Ocak 1980 tarihinde kamuoyuna ilan edilerek yürürlüğe giren Ekonomik İstikrar Programı ile Türkiye, dışa kapalı, ithal ikamesine dayalı ekonomik büyüme modelini terk ederek, dışa açık, ihracata dayalı bir ekonomik büyüme modelini uygulamaya başlamıştır. 1980 sonrası dönemi de Türkiye’de iç nedenlerle meydana gelen ekonomik krizlere göre kendi içinde alt dönemlere ayırmak mümkündür.

2.1.2.1. 1980-1994 Dönemi

24 Ocak kararlarıyla birlikte öncelikle ticari liberalizasyon hedeflenmiş, ihracat ve ithalat, kademeli olarak serbest hale getirilmiştir. Ancak, aynı yıl gerçekleşen 12 Eylül Askeri Darbesi, ekonomik programın uygulanmasını belirli bir süreliğine geciktirmiştir (Baran, 2018: 78). Bu durum firmalara, kredi kullanmadan da finansman elde edebilecekleri yeni bir alternatif kazandırmıştır. 7 Ağustos 1989'da kabul edilen Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar (www.fkb.org.tr) ile Türk Lirası konvertible (ülke paralarının yabancı paralar ile serbestçe değiştirilmesi) hale getirilmiş, ülkede döviz alım - satımı, kullanımı ve yurtdışına çıkarılması, yurtdışından döviz getirilmesi serbest hale getirilmiştir. Böylece borsada ve yurtiçi bankalarda yabancı yatırımcıların da işlem yapabilmelerinin önü açılmış ve finansal liberalizasyon gerçekleştirilmiştir (Berument ve Denaux, 2015: 815). Bu sayede hem bankaların yurtdışından Sendikasyon kredisi bulma imkânları genişlemiş, hem de şirketlerin yurtdışında hisse satışı yapabilmelerinin önü açılmıştır. Sendikasyon kredisi; Birden fazla bankanın, yüksek miktarlardaki bir krediyi verebilmek amacıyla bir araya gelmesiyle oluşturulan gruba Sendikasyon, bu şekilde oluşan gruplardan alınan kredilere de sendikasyon kredisi adı verilmektedir (www.bis.org). Günlük hayatta, Türk bankalarının Avrupa Ülkelerinden aldığını duyduğumuz Sendikasyon kredileri de bu türden olup, kredi miktarı yüksek olduğunda veya riski dağıtmak amacıyla birden fazla Avrupa bankası bir araya gelerek, gerekli fonu aralarında toplayıp, belirli bir sözleşme karşılığında kredi olarak Türk bankalarına kullanırmaktadırlar. Bu sayede ülkeye önemli miktarlarda yabancı sermaye girmeye başlamıştır (Onwuka ve Zoral, 2012: 358).

Ancak Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali sonrasında ABD öncülüğünde başlatılan I. Körfez Savaşı, Türkiye'nin Ortadoğu Ülkelerine olan dış ticaretini ve Türkiye'ye yönelik yabancı sermaye akışını olumsuz yönde etkilemiştir (www.tasam.org).

1980 yılında Türkiye'de 4'ü yabancı 44 banka ve bu bankalara ait 5769 şube faaliyet gösterirken, 1993 yılında ekonomide 21'i yabancı 48'i yerli olmak üzere 69 banka ve bu bankalara ait 6104 şube yer almaktadır (www.tbb.org.tr). 1980-1994 döneminde bankacılık sektörü yurtiçi kredi hacmi ve bu kredilerin milli gelir içindeki payları Tablo 2'de yer almaktadır.

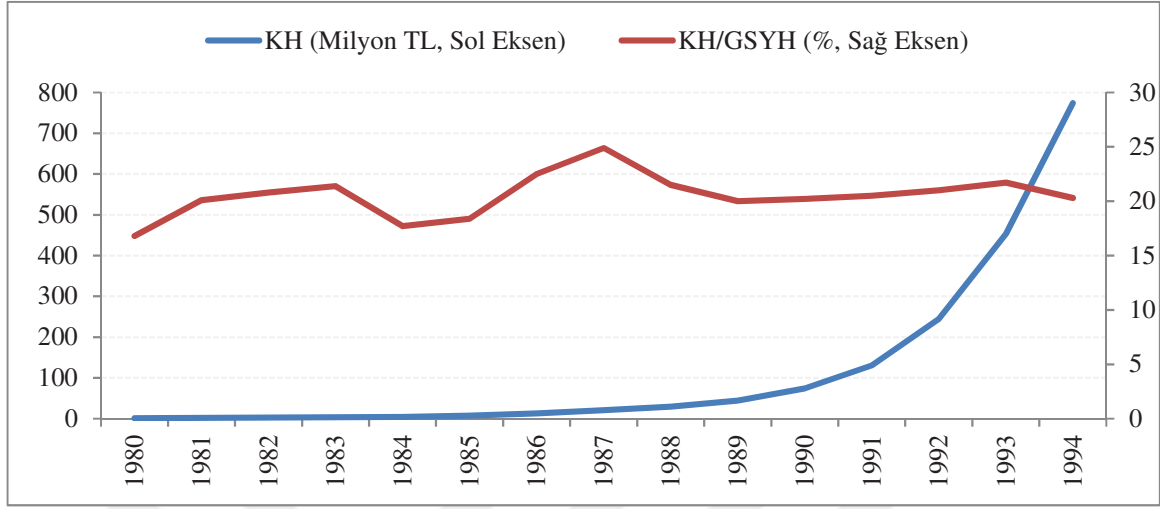
Tablo 2.2. 1980-1994 Döneminde Bankacılık Sektörü Yurtiçi Kredi Hacmi ve Bu Kredilerin Milli Gelir İçindeki Payları

Yıl	Kredi Hacmi (Milyon TL)	Kredi Hacmi / GSYH (%)
1980	1.0	16.8
1981	1.9	20.1
1982	2.5	20.8
1983	3.4	21.4
1984	4.5	17.7
1985	7.5	18.4
1986	13.2	22.5
1987	20.8	24.9
1988	29.9	21.5
1989	44.8	20
1990	74.0	20.2
1991	130.8	20.5
1992	244.4	21
1993	453.8	21.7
1994	773.9	20.3

Kaynak: TBB (2019) ve EVDS (2019a)

Tablo 2'deki verilere göre; bankacılık sektörü tarafından yurtiçine dağıtılan krediler 1 Milyon TL'yi aşmış, ancak milli gelirin %16.8'ine düşmüştür. Sonrasında ekonomide yaşanan ticari liberalizasyon ile birlikte bu krediler hacim ve milli gelire oran olarak artmaya başlamıştır. Özellikle İMKB'nin açıldığı 1986 yılı ve takip eden 1987 yılında kredi hacmi ve bu kredilerin milli gelir içindeki payları önemli ölçüde artmıştır. Bankacılık sektörü yurtiçi kredi hacmi ve bu kredilerin artış hızları Grafik 2 yardımıyla daha net incelenebilir.

Grafik 2.2. Bankacılık Sektörü Yurtiçi Kredi Hacmi ve Bu Kredilerin Milli Gelire Oranı (1980-1994)

Kaynak: TBB (2019) ve EVDS (2019a)'dan alınan veriler kullanılarak çizilmiştir.

Grafik 2'ye göre bankacılık sektörü tarafından yurtiçine sağlanan kredi miktarı 1980-1985 döneminde oldukça düşük seyredip, 1986 yılında Borsa'nın açılması ile artmaya başlamış, 1989'da finansal liberalizasyonun gerçekleştirilmesi sonrasında ise artış hızı önemli ölçüde artmıştır. Özellikle 1990-1994 döneminde Kredi Hacmi grafiğinin bu kadar dik olmasının önemli bir nedeni de o yıllarda Türkiye ekonomisinde yaşanan yüksek enflasyondur. Öyle ki 1993 yılında 8 bin TL civarında olan ABD Doları 1994'te 42 bin TL'ye kadar çıktı, 38 bin TL'de tutulmuş olup fakat burada yapılan veriler YTL dönüşümü yapılmadan önceki verileri göstermektedir (Milliyet, 2014) Bu kur artışının etkisiyle 1994 yılında enflasyon %130'a ulaşmış, 1990'lı yıllar hep yüksek enflasyon altında yaşanmıştır. Bu da nominal artışların yüksek olmasına neden olmuştur. Grafik 2'de kredi hacminin milli gelire oranına bakıldığında; genel olarak %20 bandında dalgalandığı, 1987'de %25'e kadar yükseldiği, sonra tekrar %20 seviyelerine döndüğü görülmektedir.

2.1.2.2. 1994-2001 Dönemi

1992-1993 döneminde Süleyman Demirel'in başbakan, Tansu Çiller'in Hazine'den sorumlu bakan iken, Hazine borçlanma ihaleleri azaltılarak, piyasadaki likidite artırılıp, faiz oranları düşürülmeye çalışılmıştır. 25 Haziran 1993'te Tansu Çiller'in başbakan olmasıyla birlikte bu politikaya hız verilmiş, Hazine, kendisine gelen borçlanma faizi tekliflerini yüksek bulduğu gerekçesiyle (faizleri daha da düşürebilmek için) Kasım

1993'te açtığı 5 borçlanma ihalesinden 3'ünü, Aralık 1993'te 4 ihaleden 2'sini iptal etmiştir. Bu arada nakit ihtiyacını ise Merkez Bankası rezervlerinden karşılamıştır. Bunun üzerine bankalar, ellerindeki fazla nakdi dövizde değerlendirme yoluna girmişler ve döviz kurları hızla artmaya başlamıştır (www.hurriyet.com.tr). Bunun üzerine Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) rezervlerini kullanarak kuru frenlemeye çalışmıştır. Ancak Ocak 1993'te 7.1 Milyar Dolar olan brüt rezervlerinin Ocak 1994'e kadar %54'ünü kullanmış, rezervler 3.3 Milyar Dolara gerilemiş (evds2.tcmb.gov.tr) ancak döviz kurundaki artışları frenlemek mümkün olmamıştır.

Bunun üzerine Türk Lirası Ocak 1994'te %13.5 devalüe edilmiştir. Devalüasyon; ülke ulusal parasının değerinin, hükümet kararıyla belirli bir oranda düşürülmesi (döviz kurlarının artırılması) işlemini ifade etmektedir (Cooper, 1969: 16-17). Hazine borçlanma ihalelerine bankalarca teklif verilmez olmuştur. Ocak-Nisan 1994 döneminde açtığı 20 borçlanma ihalesinde 6'sına hiç teklif gelmediği için iptal edilmiştir. Nisan 1994'te üç aylık borçlanma faizlerini %400'e çıkarmasına rağmen Hazine piyasadan para bulamaz olmuştur. Bunun üzerine 5 Nisan Ekonomik İstikrar paketi açıklanmış, Türk Lirası %100 devalüe edilmiş, ekonomiye kaynak yaratabilmek için şirketlere Net Aktif Vergisi getirilmiştir (Taşar, 2001: 92).

1992 yılında %5, 1993 yılında %7.6 büyüyen Türkiye ekonomisi, 1994 krizinin etkisiyle %4.7 oranında küçülmüştür (data.worldbank.org/indicator). 1994 kriziyle birlikte 1993 yılında 3056 Dolar olan Türkiye'deki kişi başına düşen milli gelir 1994 yılında %42 oranında (1283 Dolar) azalmış, 1993 yılındaki seviyesine ancak 1997 yılında ulaşabilmiştir (www.hurriyet.com.tr).

1994 krizinin önemli bir nedeni de piyasada oluşan aşırı likiditeye bağlı olarak artan cari işlemler açığıdır. 1992 yılında 974 Milyon Dolar ile milli gelirin %0.4'ü kadar olan cari işlemler açığı, 1993 yılında 6.4 Milyar Dolara ve milli gelirin %2.7'sine yükselmiştir. Yapılan devalüasyonlar ve yaşanan ekonomik kriz nedeniyle 1994 yılında ekonomi 2.6 Milyar Dolar (milli gelirin %1.5'i kadar) cari fazla vermiştir (www.imf.org).

1994 krizinin etkisiyle TYT Bank, Marmara Bank ve Impexbank batmış, ekonomide faaliyet gösteren 47'si ulusal, 20'si yabancı sermayeli toplam 67 banka kalmıştır. Zamanla banka sayısı tekrar artmaya başlamış, 1999 yılında 62'si yerli, 19'u yabancı olmak üzere toplam 81 banka faaliyet gösterir hale gelmiştir (Coşkun vd. 2012: 17).

1990'lı yılların son yarısı dünyada yaşanan önemli ekonomik krizlere de sahne olmuştur. 1995 Meksika finansal, 1997 Güney Asya döviz krizi ve 1998 Rusya borç krizi (Turan, 2011: 556-80). Türkiye ekonomisini de önemli ölçüde etkilemiş ve ekonomi 1999 yılında %3.4 oranında küçülmüştür.

Enflasyonu düşürebilmek için döviz kuru bir çapa olarak kullanılmaya başlanmış ve bu kapsamda 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren Türkiye'de ayarlanabilir sabit kur rejimi uygulanmaya başlanmıştır (İnan, 2002: 3). 1994-2001 döneminde bankacılık sektörü tarafından yurtiçine sağlanan kredilerle ilgili veriler Tablo 3'te yer almaktadır.

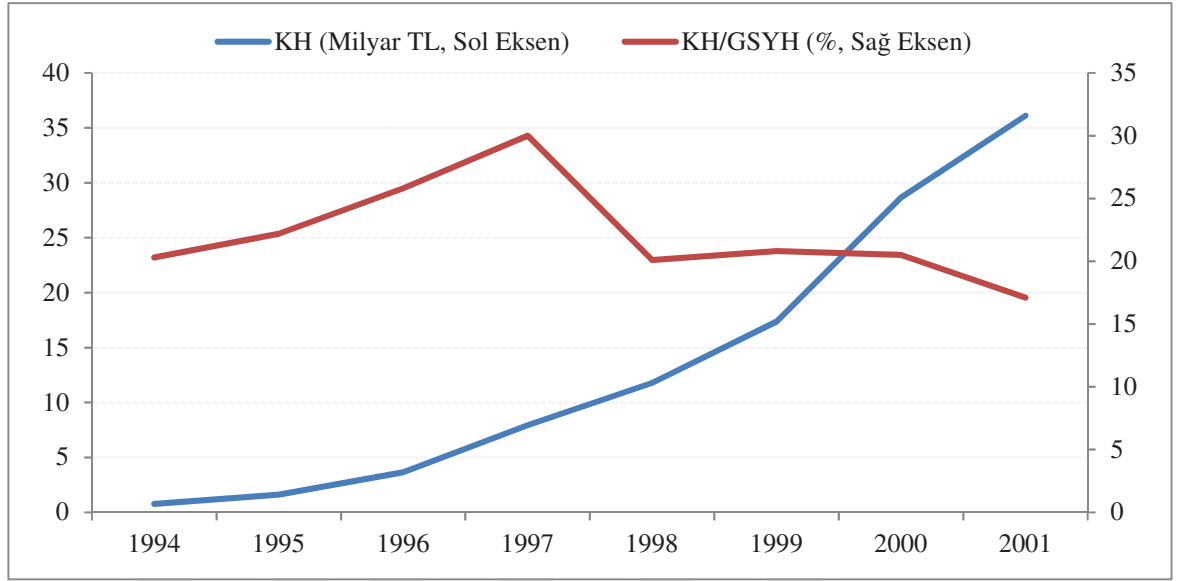
Tablo 2.3. 1994-2001 Döneminde Bankacılık Sektörü YKH ve Bu Kredilerin Milli Gelir İçindeki Payları

Yıl	Kredi Hacmi (Milyar TL)	Kredi Hacmi / GSYH (%)
1994	0.8	20.3
1995	1.6	22.2
1996	3.7	25.8
1997	7.9	30
1998	11.8	20.1
1999	17.4	20.8
2000	28.7	20.5
2001	36.1	17.1

Kaynak: TBB (2019) ve EVDS (2019a)

Tablo 3'teki verilere göre 1994 yılında 800 Milyon Dolar civarında olan kredi hacmi, 1995 yılında %100 artarak 1.6 Milyar Dolara, 1996 yılında %125 oranında artarak 3.7 Milyar Dolara çıkmış ve bu artış devam etmiştir. Bu artış oranlarının yüksek olmasının önemli bir nedeninin, o dönemde yaşanan yüksek enflasyon olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle kredi hacminin milli gelire oranı, daha sağlıklı bilgiler sunacaktır. Bu oranlara bakıldığında; genel olarak %20 bandında dalgalandığı, 1997 yılında %30'a ulaştığı, 2001 yılında ise %17'ye kadar gerilediği görülmektedir. Tablo 3'teki verilerin değişim hızları, Grafik 3 yardımıyla daha detaylı incelenebilir.

Grafik 2.3. Bankacılık Sektörü Yurtiçi Kredi Hacmi ve Bu Kredilerin Milli Gelir Oranı (1994-2001)

Kaynak: TBB (2019) ve EVDS (2019a)'dan alınan veriler kullanılarak çizilmiştir.

Grafik 3'de de görüldüğü üzere kredi hacmi nominal olarak hızla artarken, kredi hacminin milli gelire oranı da 1998'e kadar artmış, sonrasında kademeli olarak düşmüştür.

2.1.2.3. 2001 ve Sonrası Dönem

Kasım 2000'de Demirbank piyasadan 300 Milyon Dolar borçlanmak istemiş, ancak hiçbir kurum bu parayı vermeye yanaşmamıştır. Bu durum, piyasalarda panik havası oluşturmuş ve yabancı yatırımcılar, ellerindeki TL cinsi varlıkları dövize çevirerek, hızla ülkeyi terk etmeye başlamışlardır. Bunun üzerine piyasada döviz kurunun artması yönünde ciddi bir baskı oluşmuştur. TCMB 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren uygulamaya başladığı ayarlanabilir sabit kur rejimini sürdürebilmek adına 2000 yılı ortalarında sahip olduğu 24.5 Milyar Dolarlık resmi rezervleri kullanmaya başlamış, 2001 yılı başlarında rezervler 18.4 Milyar Dolara kadar gerilemesine rağmen kur baskısı sonlandırılmamıştır. Piyasalarda; Merkez Bankasının elindeki bütün rezervleri kullansa bile kuru düşük tutamayacağı, algısı güç kazanmıştır. Bütün bu olumsuz gelişmelerin üzerine bir de 19 Şubat 2001 tarihinde yapılan Milli Güvenlik Konseyi toplantısında dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile o dönemde iktidarda bulunan koalisyon hükümetinin Başbakanı Bülent Ecevit arasında anayasa fırlatma sorunu yaşanmış ve olay bütün açıklığı ile kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu durum, ülkede zaten var olan ekonomik krizin, siyasal bir krizle de bütünleşmek üzere olduğu algısını oluşturmuştur. Bunun üzerine TCMB 21/2001 Şubat

gecesi kuru serbest piyasada dalgalanmaya bırakmış, 21 Şubat 2001’de 688 TL olan ABD Doları kuru, 23 Şubat 2001’de 957 TL’ye, 26 Şubat 2001’de 1072 TL’ye, 19 Nisan 2001’de 1252 TL’ye kadar yükselmiştir (evds2.tcmb.gov.tr). Bu süre içerisinde 2 ayda TL’deki değer kaybı %82’dir.

Artan döviz kurlarıyla birlikte ekonomide güven azalmış, dolarizasyon (Yabancı paraların Ülke paralarının yerine kullanılması durumu) artmış, Hazine borçlanma ihalelerine yeterli talep gelmez olmuştur. Bunu üzerine Mayıs 2001’de Hazine borçlanma faizleri %7500’e kadar yükselmiştir (Özatay, 2009). Bu kriz döneminde Türkiye’de 25 banka batmış (TMSF’ye devredilmiş), bu bankaların ekonomiye maliyeti 65 Milyar Doları bulmuştur (Ertürk, 2019). Bu krizin etkisiyle Türkiye ekonomisi %5.9 oranında küçülmüştür (data.worldbank.org). 2001 krizi, Türkiye ekonomisinin son yıllarda yaşadığı en büyük ekonomik kriz olma özelliğine sahiptir.

2001 krizinden sonra Dünya Bankası ekonomi uzmanı Kemal Derviş, 1 Mart ülkeye davet edilerek, devlet bakanı unvanı verilmiş ve ekonominin başına getirilmiştir. Kemal Derviş’in öncülüğünde Güçlü Ekonomiye Geçiş programı hazırlanmış ve 15 Nisan 2001’de kamuoyu ile paylaşılmıştır. 25 Nisan 2001’de 4651 sayılı Merkez Bankası kanununda değişiklik yapılarak, TCMB tam bağımsız hale getirilmiş ve artık Hazine’ye karşılıksız borç vermesi tamamen yasaklanmıştır (www.tcmb.gov.tr). TCMB’nin görev ve sorumlulukları yeniden düzenlenmiş, en önemli görevinin fiyat istikrarını sağlamak (enflasyonu önlemek) olduğu yasa ile tespit edilmiştir. Bu kapsamda TCMB, enflasyon hedeflemesi rejimini uygulamaya başlamış 2002-2005 döneminde örtük, 2006 yılı ve sonrasında ise açık enflasyon hedeflemesi politikası uygulamıştır. 23 Haziran 1999’da kurulmuş olan Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu (BDDK), 01.11.2005 tarih ve 25983 sayılı mükerrer Resmi Gazetede yayımlanan 5411sayılı Bankacılık Kanunu ile de bağımsızlık, etkinlik ve kapasite açısından güçlendirilmiştir (www.bddk.org.tr). Böylece Türk Bankacılık Sisteminin yakından takip edilmesi ve finansal istikrarın sağlanması hedeflenmiştir.

Türkiye ekonomisi 2002 yılından itibaren yüksek bir büyüme performansı göstermiş, 2004 yılında %9.6, 2005’te %9 ve 2006 yılında %7.1 oranında büyümüştür (data.worldbank.org). Aynı dönemde özelleştirme faaliyetlerine hız verilmiş, 2004-2007 döneminde 61 Milyar Dolar özelleştirme geliri elde edilmiştir (www.aydinlik.com.tr). Başta özelleştirme faaliyetleri olmak üzere Türkiye’ye bu dönemde tarihteki en yüksek

doğrudan yabancı yatırımı (DYY) girişleri gerçekleşmiştir. Öyle ki 2005 yılında 10 Milyar Dolar olan DYY, 2006'da 20.2, 2007'de 22, 2008 yılında ise 19.8 Milyar Dolara çıkmıştır (evds2.tcmb.gov.tr). Ancak Eylül 2008'de ABD ipotekli konut piyasasında (Mortgage) patlak veren ve bütün dünyayı etkileyen

Küresel Ekonomik Kriz nedeniyle Türkiye ekonomisi 2009 yılında %4.7 oranında küçülmüştür. Krizden çıkışı hızlandırabilmek için Nisan 2009'dan itibaren uygulanmaya başlanan genişletici para ve maliye politikalarının etkisiyle 2009:Q4'ten itibaren ekonomi pozitif büyümeye başlamıştır. 2001-2018 döneminde bankacılık sektörü tarafından yurtiçine sağlanan kredilerle ilgili veriler Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 2.4. 2001-2018 Döneminde Bankacılık Sektörü YKH ve Bu Kredilerin Milli Gelir İçindeki Payları

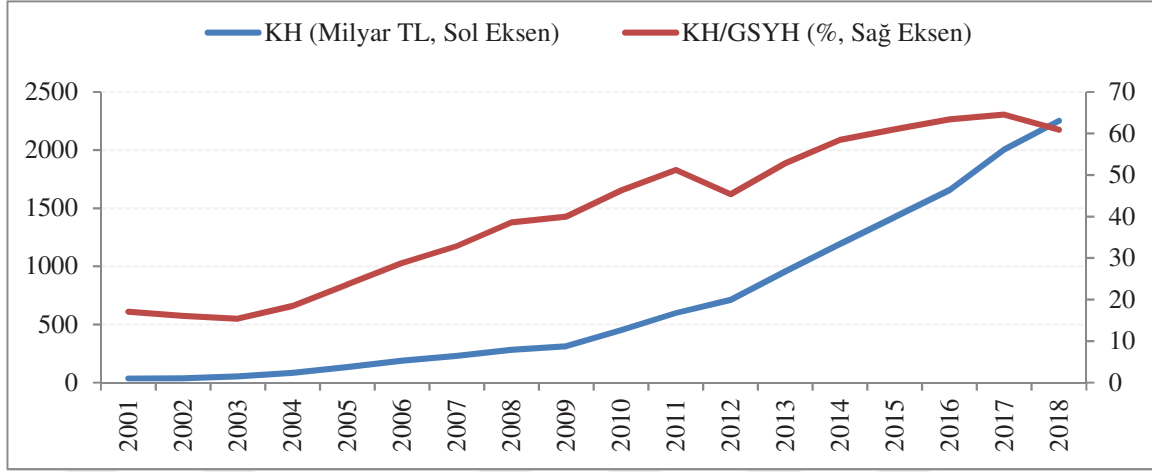
Yıl	Kredi Hacmi (Milyar TL)	Kredi Hacmi / GSYH (%)
2001	36.1	17.1
2002	36.6	16.1
2003	54.0	15.4
2004	83.4	18.5
2005	134.4	23.6
2006	188.4	28.8
2007	229.1	32.9
2008	282.3	38.6
2009	314.0	40.0
2010	449.5	46.3
2011	598.0	51.2
2012	712.0	45.4
2013	955.5	52.8
2014	1194.7	58.4
2015	1425.9	61.0
2016	1654.5	63.4
2017	2004.6	64.5
2018	2251.6	60.8

Kaynak: TBB (2019) ve EVDS (2019a)

Tablo 4'teki verilere göre kredi hacmi 2001-2002 döneminde kısa bir duraklama yaşamış olsa da sonrasında hızla artmaya başlamıştır. 2003 sonrası dönemde kredi hacmindeki artış, biraz da izlenen ekonomi politikasının bir sonucu olmuştur. 2001 öncesi dönemde kamu kesiminin borçlandırılmasına dayanan ekonomik büyüme modeli, artan kamu borçları nedeniyle ülkeyi ekonomik krizlere sürüklemeye potansiyelinin yüksek olduğunun görülmüş olması nedeniyle terk edilmiş ve özel sektörün daha rahat borçlanabilmesinin önü açılmıştır. 2003 sonrası dönemde inşaat sektörünün, ekonominin lokomotifine haline getirilmesi de bu politikada etkili olmuş, konut kredileri ve diğer özel kesim kredileri kolaylaştırılmıştır (Eğilmez, 2016). Kredi hacminin milli gelire oranına bakıldığında bu artış daha net biçimde görülmektedir. 2000 öncesi dönemde en fazla %30 olan bu oranın 2007 yılından itibaren %30'un üzerine çıktığı, 2011 yılında %51.2'ye ulaştığı görülmektedir.

Özellikle 2008 küresel ekonomik krizinden çıkış sürecinde bankaların kredi vermeleri teşvik edilmiş/kolaylaştırılmıştır. Bu süreç, cari işlemler açığı sorununu da beraberinde getirmiştir. 2011 yılında cari işlemler açığı 75 Milyar Dolar (GSYH'nin %8.9'u) ile tarihteki en yüksek seviyesine ulaşmış ve ülkeyi yeni bir ekonomik krizin eşiğine getirmiştir. TCMB 22 Aralık 2011'de yaptığı toplantıda kredi hacminin yıllık artış hızının %35'lere ulaştığını, bunun ekonomik ve finansal istikrar için tehlikeli olduğu dile getirmiş ve 2012 yılında kredi hacminin yıllık artış hızının %15 ile sınırlandırılacağını açıklamıştır. Bu politika 2012 yılı ilk altı aylık döneminde uygulanmış, ancak ekonominin 2012:Q1'de %0 büyüdüğüne ortaya çıkması üzerine TCMB'nin kredi hacmi artış hızını artırması yönünde baskılar artmış ve bunun üzerine TCMB bu oranı %20'ye çıkarmıştır (Polat, 2018: 199). Dolayısıyla Tablo 4'teki 2012 yılındaki düşüş buradan kaynaklanmaktadır. Sonrasında kredi hacminin milli gelire oranı artan hızla artmaya devam etmiş ve 2017 yılında GSYH'nin %64.5'ine kadar yükselmiştir. Bankacılık sektörü yurtiçi kredi hacmi ve bu kredilerin artış hızları Grafik 4 yardımıyla daha net incelenebilir.

Grafik 2.4. Bankacılık Sektörü Yurtiçi Kredi Hacmi ve Bu Kredilerin Milli Gelire Oranı (2001-2018)

Kaynak: TBB (2019) ve EVDS (2019a)'dan alınan veriler kullanılarak çizilmiştir.

Grafik 4'ten de görüldüğü üzere; kredi hacmi sayısal büyüklük olarak sürekli artmış, milli gelire oran olarak da 2012 yılındaki küçük bir azalmanın ardından yükselmeye devam etmiştir. 2018 yılında bu oranda kısmi bir düşüşün olduğu da dikkat çekmektedir. Sonuç olarak Türkiye'de kredilerin genel görünümüne bakacak olursak; yurtiçi krediler ve yurtdışı krediler olarak iki kategoride ele alacak olursak;

Yurtiçi Krediler;

Bankacılık sektörü tarafından yurtiçinde kullanılan toplam kredi miktarı, Tablo 5'de yer almaktadır.

Tablo 2.5. Bankacılık Sektörü Tarafından Yurtiçinde Kullanılan Toplam Kredi Miktarı (Stok, Milyar TL)

Tarih	MEVDUAT BANKALARI	KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI	KATILIM BANKALARI	TOPLAM
2012	673	30	9	712
2013	898	45	12	956
2014	1075	57	63	1195
2015	1283	73	71	1426
2016	1482	98	75	1654
2017	1780	128	96	2005
2018	1953	188	110	2252
2019	2077	207	118	2402

Kaynak: EVDS (2019a). **Not:** 2019 yılı verileri, ilk 4 aylık dönemi kapsamaktadır.

Tablo 5’de de görüldüğü üzere; Türkiye’de bankacılık sektörünün yurtiçi kredi hacmi sürekli artma eğilimindedir. Bu kredilerin büyük çoğunluğu mevduat bankaları tarafından verilmiştir. Toplam yurtiçi kredi hacminin 2012-2019 döneminde %237 oranında arttığı hesaplanmıştır. Bu oran Türkiye için yüksek olup, cari işlemler açığına da neden olmaktadır. Türkiye’de dağıtılan kredi çeşitlerinin miktarları ve kredi kartlarıyla yapılan harcamalara ait veriler Tablo 6’da yer almaktadır.

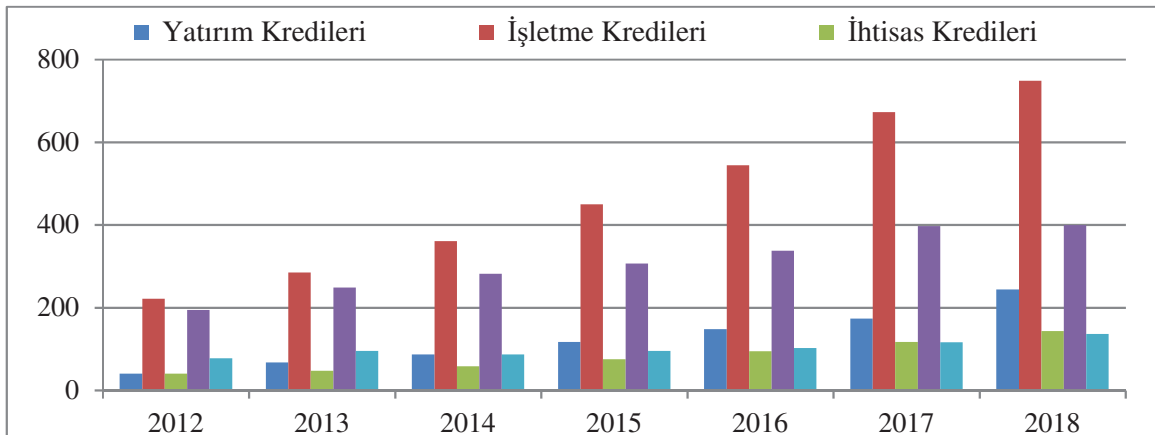
Tablo 2.6. Türkiye’de Dağıtılan Kredi Çeşitlerinin Miktarları Ve Kredi Kartlarıyla Yapılan Harcamalara Ait Veriler (Milyar TL)

	Yatırım Kredileri	İşletme Kredileri	İhtisas Kredileri	Tüketici Kredileri	Kredi Kartları
2012	40.1	221.6	40.2	194.3	77.5
2013	67.6	284.5	47.6	248.1	94.9
2014	87.0	361.0	58.0	281.9	86.8
2015	117.1	449.9	75.4	306.2	95.0
2016	147.7	544.3	94.7	337.6	102.2
2017	173.6	672.3	117.2	397.3	116.2
2018	243.8	748.2	143.3	399.4	136.1

Kaynak: BDDK (2019).

Tablo 6’daki verilere göre; Türkiye’de en fazla işletme kredisi kullanılmakta, onu tüketici kredileri ve yatırım kredileri takip etmektedir. Bu kredilerin kendi içindeki dağılımları ve artış hızları Grafik 5 yardımıyla daha kolay incelenebilecektir.

Grafik 2.5. Kredi Türleri (Milyar TL)

Kaynak: BDDK (2019).

Grafik 5’de de görüldüğü üzere Türkiye’de en fazla dağıtılan kredi, işletme kredisidir. İşletme kredilerinin hacmi hızla artmaya devam etmektedir. Yatırım kredileri 2012 yılında oldukça düşük iken, 2017 ve 2018 yıllarında önemli ölçüde artmıştır. Benzer bir durum ihtisas kredileri için de geçerlidir. Türkiye’de dağıtılan tüketici kredilerine ait veriler Tablo 7’de yer almaktadır.

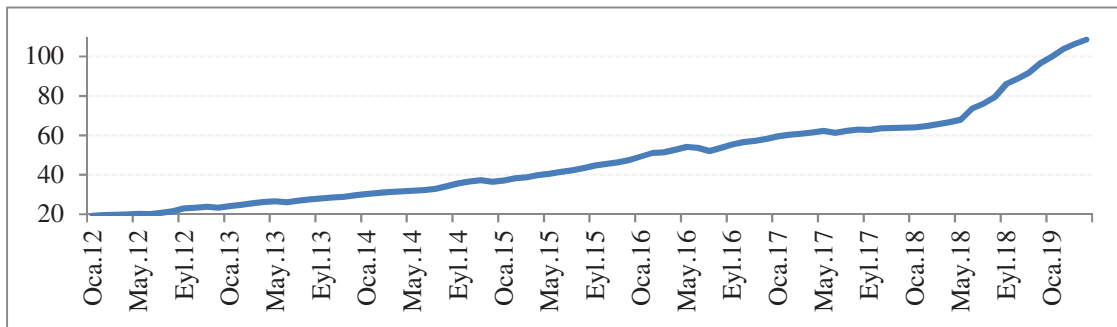
Tablo 2.7. Tüketici Kredileri (Milyar TL)

	Konut Kredisı		Taşıt Kredisı		İhtiyaç Kredisı	
	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)	Değer	Pay (%)
2012	85	53	8	5	67	42
2013	110	54	9	4	86	42
2014	125	55	7	3	96	42
2015	143	47	6	2	156	51
2016	164	49	7	2	167	49
2017	191	48	7	2	199	50
2018	188	47	7	2	205	51

Kaynak: BDDK (2019).

Tablo 7’de de görüldüğü üzere; Türkiye’de dağıtılan tüketici kredilerinin 2012 yılında %53’ü konut için kullanılırken, 2018 yılında bu oran %47’ye gerilemiş, buna karşılık ihtiyaç kredilerinin payı %42’den %51’e yükselmiştir. Taşıt kredilerinin payı ise 2012 yılındaki %5’ten 2018’de %2’ye düşmüştür. Bu durum, vatandaşların konut ve taşıt alımından vazgeçip, günlük ihtiyaçlarını karşılama telaşına girdiğini göstermektedir ve bu bulgu çok önemlidir. Yetkililerin bu alanda bir an önce gerekli tedbirleri almaları gerekmektedir. Konut sektörünün 2002 sonrası dönemde Türkiye’de istihdam ve ekonomik büyümenin lokomotifi olduğu da göz önüne alındığında, bir an önce bu konuya yönelinmesinin gerektiği ortadadır. Takipteki kredilerin miktarındaki değişimler Grafik 6’da izlenebilir.

Grafik 2.6. Takipteki Kredi Miktarı (Milyar TL)

Kaynak:BDDK (2019). **Not:** 2019 yılı verileri, ilk 4 aylık dönemi kapsamaktadır.

Grafik 6’da da görüldüğü üzere Türkiye’de takibe düşen kredi miktarı hızla artmaktadır. Özellikle Nisan 2018’den itibaren bu artış hızı daha da yükselmiştir. Bu noktada bankaların kredi verirken daha dikkatli davranmalarında, krediyi verdikten sonraki ödenme sürecini de yakından takip etmelerinde yarar vardır. Ekonomi politikasını yöneten yetkililerin de bu durumun farkında olup, borcu olanlara yeniden yapılandırma dâhil, çözüme yönelik politikalar geliştirmelerinde fayda vardır.

Yurtdışı Krediler;

Bankacılık sektörü tarafından yurtiçinde kullanılan toplam kredi miktarı, Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 2.8. Bankacılık Sektörü Tarafından Yurtdışına Kullanılan Toplam Kredi Miktarı (Stok, Milyar TL)

Tarih	MERKEZ BANKASI	MEVDUAT BANKALARI	KALKINMA VE YATIRIM BANKALARI	KATILIM BANKALARI	TOPLAM
2012	2.7	3.7	0.5	1.4	8.3
2013	3.3	4.6	0.5	1.4	9.8
2014	3.6	8.8	0.7	1.2	14.3
2015	4.5	12.3	1.2	1.9	19.9
2016	5.5	15.9	2.3	1.7	25.4
2017	5.9	20.5	3.0	1.8	31.2
2018	8.2	27.1	5.3	2.6	43.1
2019	9.3	28.4	6.0	2.7	46.3

Kaynak: EVDS (2019b). **Not:** 2019 yılı verileri, ilk 4 aylık dönemi kapsamaktadır.

Tablo 8’de de görüldüğü üzere; Türkiye’de bankacılık sektörünün yurtdışı kredi hacmi de sürekli artma eğilimindedir. Bu kredilerin büyük çoğunluğu mevduat bankaları tarafından verilmiştir. Burada Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının da yurtdışına kredi verdiği görülmektedir.

2.2. Türkiye’de İşsizliğin Tarihsel Gelişimi

İşsizlik, bir ekonomide en arzu edilmeyen durum olup, sosyal ve ekonomik pek çok olumsuz etkileri bulunmaktadır (Goldsmith, Veum ve Darity, 1996; Aslan ve Aslan, 2017). İşsizliğin toplumda meydana getirdiği memnuniyetsizliği göstermesi bakımından, işsizlik ve enflasyon oranları toplanarak Hoşnutsuzluk Endeksinin tanımlanmış olması ve literatürde yer alıyor olması da büyük önem taşımaktadır (Özcan, 2016: 300).

İşsizliğin ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan pek çok zararlı etkileri bulunmaktadır. Örneğin; 2005 yılında Fransa’da yaşanan Banliyö Olaylarının arkasında, bu ülkede yaşanan işsizlik sorunu ve bunun doğurduğu ırkçılık vardır (Sumbas, 2009: 260). Aralık 2010’da başlayıp, bütün Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerini etkisi altına alan Arap Baharı olaylarının arkasında, üniversite mezunu ve işsiz olduğu için seyyar satıcılık yapan Muhammed Bouazizi adlı gencin tezgahının Tunus zabıta güçleri tarafından kırılması ve kendisinin de darp edilmesi sonucunda kendisini yakarak yaşamını yitirmesi yatmaktadır (Çelik, 2015: 37).

Bosna Hersek’te %60’a varan genç işsizliğin (Brnicanin, 2014) Tuzla kentinde 2014 yılında neden olduğu şiddet olayları ve sokak çatışmaları, işsizliğin toplumla nelere sebep olabileceğini gözler önüne sermektedir (Göçer ve Erdal, 2015: 176).

Almanya’da yaşayan Türklerin, Türkiye’nin Avrupa Birliğine (AB) girmesini istemeyen Angela Merkel’i seçimlerde desteklemeleri de aslında Türkiye’nin AB’ye girmesiyle serbest dolaşım hakkı kazanacak Türk vatandaşlarının, kendilerinin işlerini ellerinden alacağı veya ücretlerin düşeceği endişesinden kaynaklanmaktadır (Yeniçağ, 2018).

Son yıllarda Türkiye’de işsizliğe bağlı olarak artan intihar olayları da bu konunun güncelliğini ve önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir (Tunalı ve Özkaya, 2016: 60).

Türkiye de yüksek işsizlik oranlarından çok zarar görmüş bir ülkedir. Aşağıda Türkiye’de işsizliğin tarihsel gelişimi; 1980 öncesi ve sonrası şeklinde iki ana bölüm halinde incelenmiş, 1980 sonrası da ülkede yaşanan ekonomik kriz dönemleri baz alınarak, 1980-1994; 1994-2001 ve 2001-2018 şeklinde alt dönemlere ayrılmıştır.

2.2.1. 1980 Öncesi Dönem

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte fiili savaşı bitiren Türkiye, Mustafa Kemal Atatürk’ün “*Ekonomik bağımsızlık olmadan, siyasi bağımsızlığın da olamayacağı*” görüşü doğrultusunda eğitim ve sanayi seferberliği ilan ederek, bu alanlarda kısa sürede önemli başarılar imza atmıştır. Daha 17 Şubat 1923’te İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiş, burada; yerli üretimin geliştirilmesine çalışılacağı, ülkenin ekonomik gelişimine katkı sağlayacak yabancı yatırımcılara izin verileceği, aşar vergisi ve yurtiçi gümrükler

kaldırılarak üretici ve esnafın rahatlatılacağı karara bağlanmıştır (Özçelik ve Tuncer, 2007: 254-255).

1923-1929 döneminde liberal ekonomi politikaları benimsenmiş ve ekonomik kalkınmanın özel sektör eliyle gerçekleştirilmesine çalışılmıştır. Ancak uzun yıllardır devam eden savaşlarda nitelikli işgücünü ve sermaye birikimini önemli ölçüde kaybetmiş olan Anadolu insanı, bunu gerçekleştirmede yetersiz kalmıştır. Üstüne 1929'da başlayan Büyük Buhran da eklenince özel sektörün yatırım gücü iyice zayıflamıştır. Büyük Buhran; Kara Perşembe olarak adlandırılan 24 Ekim 1929'da ABD'de borsa çökmüş, binlerce şirket ve banka batmıştır. Zaten I. Dünya Savaşında büyük kayıplar yaşayan dünya ülkeleri bu krizden çok çabuk ve derin biçimde etkilenmiştir. Krizin etkisiyle dünya genelindeki toplam üretim %42 oranında, dünya ticareti %65 oranında azalmıştır. İşsizlik oranları %30'lara ulaşmış ve kriz 1933 yılına kadar devam etmiştir. Etkilerinin şiddeti ve uzun sürmesi nedeniyle bu krize Büyük Bunalım adı verilmiştir (eml.berkeley.edu).

Bunun üzerine 1931 yılında Devletçilik İlkesi hayata geçirilmiş, bu çerçevede; ülkenin ekonomik olarak kalkınabilmesi için gereken önemli (büyük) yatırımların devlet eliyle yapılmasına, ilerleyen dönemlerde bu yatırımların özel sektöre devredilmesine karar verilmiştir (www.radikal.com.tr).

1939 yılında II. Dünya Savaşı çıkmış, Türkiye bu savaşa her an girecekmiş gibi gerekli hazırlıkları yapmış, ama savaşa girmemek için gerekli özeni göstererek, bu süreci en sorunsuz biçimde atlatmıştır. Dünya barışını, güvenliğini korumak ve uluslararası ekonomik, toplumsal ve kültürel bir iş birliğini geliştirmek amacıyla 24 Ekim 1945 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Cemiyeti'nin kurucu üyeleri arasında yer alan Türkiye Cumhuriyeti, 1946 yılında kendi uçak ve traktörünü, 1961 yılında yerli otomobilini üretmeyi başarmıştır (Yılmaz vd. 2017).

Bu süreçte 1960 askeri darbesi ve 1971 askeri muhtırası yaşayan, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştiren, 1973 Petrol Krizi ile üretimi daraltıp, enflasyonu artan Türkiye 1977-1979 dönemlerinde yaygın sokak olayları ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. 15 Temmuz 1974 yılında Yunanistan hükümetinin desteğiyle Kıbrıs'ta darbe yapan ve Türklere yönelik katliamlara başlayan Rumlara karşı 20 Temmuz 1974'te Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından gerçekleştirilen askeri harekâttır (Erdoğan, 2016: 140). 1923-1979 dönemine ait işsizlik oranı verileri Tablo 5'te yer almaktadır. Fakat Türkiye'de işsizlik

verilerine düzenli bir seri şeklinde ulaşmak çok kolay olmamaktadır. Bu çalışmada, tüm veriler paylaşılarak, sonraki araştırmacılara bir kolaylık sağlanmasına da çalışılmıştır.

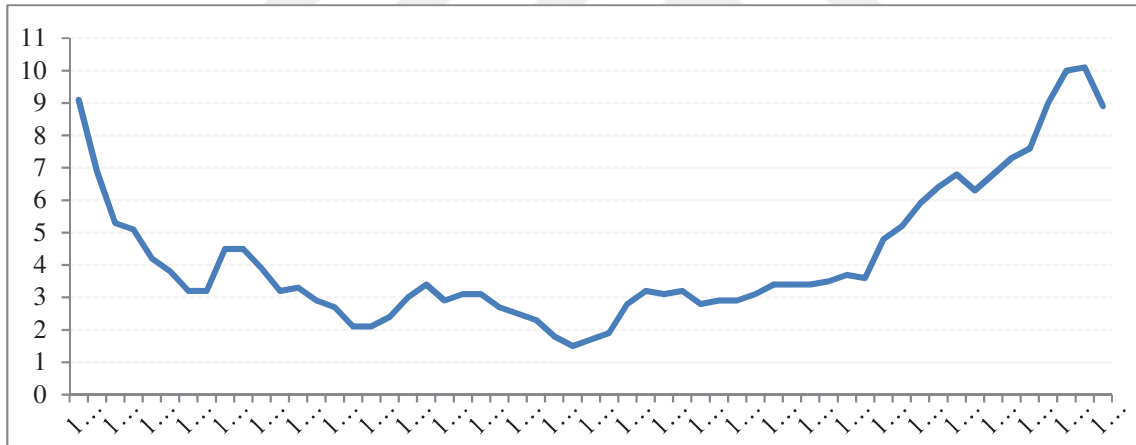
Tablo 2.9. İşsizlik Oranı Verileri (1923-1979)

Yıl	İşsizlik Oranı (%)	Yıl	İşsizlik Oranı (%)
1923	9.1	1952	1.9
1924	6.9	1953	2.8
1925	5.3	1954	3.2
1926	5.1	1955	3.1
1927	4.2	1956	3.2
1928	3.8	1957	2.8
1929	3.2	1958	2.9
1930	3.2	1959	2.9
1931	4.5	1960	3.1
1933	3.9	1961	3.4
1934	3.2	1962	3.4
1935	3.3	1963	3.4
1936	2.9	1964	3.5
1937	2.7	1965	3.7
1938	2.1	1966	3.6
1939	2.1	1967	4.8
1940	2.4	1968	5.2
1941	3	1969	5.9
1942	3.4	1970	6.4
1943	2.9	1971	6.8
1944	3.1	1972	6.3
1945	3.1	1973	6.8
1946	2.7	1974	7.3
1947	2.5	1975	7.6
1948	2.3	1976	9
1949	1.8	1977	10
1950	1.5	1978	10.1
1951	1.7	1979	8.9

Kaynak: Güney (2009), Yanbaşlı (2014) ve TÜİK (2019).

Türkiye’de 1923’lerde %9’larda olan işsizlik oranı, gerçekleştirilen ekonomi seferberliği sayesinde 1929 yılında %3.2’ye kadar düşürülmüş, ancak 1929 Büyük Buhranı ile birlikte kısmi bir artış yaşanmışsa da sonrasında devreye sokulan Devletçilik inkılabı ile işsizlik 1938 yılında %2.1’e kadar indirilebilmiştir. 1939’da başlayan II. Dünya Savaşı nedeniyle ulusal ve uluslararası ekonomik aktiviteler zarar görmüş, Türkiye’deki işsizlik oranı da %3.4’e kadar yükselmiştir. Savaşın sona ermesiyle birlikte ekonomik atılımlar devam ettirilmiş, 1950 yılında işsizlik %1.5 ile Cumhuriyet tarihindeki en düşük seviyesine düşürülmüştür. 1950-1953 Kore Savaşı (www.tarihiolaylar.com), 6-7 Ekim Olayları (Keser, 2012: 183) ve 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi nedeniyle artmaya başlayan işsizlik oranı, 1971 Askeri Muhtırası, 1973 Petrol Krizi, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ve 1977-1979 döneminde yaşanan siyasi çatışmalar ve bunların tetiklediği sokak olayları nedeniyle %10.1’e kadar yükselmiştir. 1923-1979 dönemi ortalama işsizlik oranı %4.2’dir. Bu dönemde ülkede yaşanan işsizlik oranları Grafik 7 yardımıyla incelenebilir.

Grafik 2.7. İşsizlik Oranlarındaki Değişimler (1923-1979)

Kaynak: Güney (2009), Yanbaşlı (2014) ve TÜİK (2019)’dan alınan veriler kullanılarak çizilmiştir.

Grafik 7’de de görüldüğü gibi; 1923-1929 döneminde hızla azalan işsizlik oranları, 1929-1933 döneminde etkili olan Büyük Buhran ve 1939-1944 döneminde yaşanan II. Dünya Savaşına rağmen düşük seviyelerde kalmıştır. 1960 Askeri Darbesi, 1973 Petrol Krizi ve ülkede yaşanan yaygın sokak çatışmaları nedeniyle işsizlik oranları hızlı biçimde artmıştır.

2.2.2. 1980 Sonrası Dönem

Türkiye açısından yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilen 1980 sonrası dönem de Türkiye artık dışa kapalı olan ekonomisini dış pazarlara açarak ekonomik

büyümeyi hedeflemeye başlamıştır. Başlarda bu durum istenildiği gibi olmuş fakat 1990 sonrasında dünya’ da yaşanan finansal krizler sonrasında Türkiye’de yaşanan politik ve siyasi sorunlar Türkiye’de makroekonomik açıdan dar boğaza sürüklemiştir.

1980 sonrası dönem de Türkiye yeteri kadar hazırlık yapmayarak dış piyasaya kapılarını açmış fakat istediği büyüme hedefini tutturmuş ancak refah artışı sağlayamamıştır (Apaydın vd., 2015 : 200). Çalışmanın bu bölümünde 1980-1994 dönemi, 1994-2001 dönemi ve 2001-2018 dönemi ele alınarak incelenmiştir.

2.2.2.1. 1980-1994 Dönemi

24 Ocak 1980 tarihli Ekonomik İstikrar Kararları ile ticari olarak dışa açılmaya ve ihracat öncüllü ekonomik büyüme modeli uygulamaya başlayan Türkiye, artık sadece iç pazar için değil, bütün dünya için üretim yapmaya başlamıştır. Ancak bu programın açıklanmasından kısa bir süre sonra (12 Eylül 1980’de) gerçekleşen Askeri Darbe, ekonominin normal işleyişini bozmuş, bu durum 1983 yılında sivil hükümet kuruluncaya kadar devam etmiştir. 1986 yılında Borsa faaliyete geçmiş, 1989’da finansal liberalizasyon gerçekleştirilmiştir. Ancak 2 Ağustos 1990 – 28 Şubat 1991 döneminde yaşanan I. Körfez Savaşı Türkiye’nin Orta Doğu ülkeleriyle olan dış ticaretine ve turizm faaliyetlerine büyük darbe vurmuştur. 5 Nisan 1994’te yaşanan ekonomik kriz de ülkede döviz kurlarının hızla artmasına, fiyatları aşırı derecede yükselmesine (1994 yıllık enflasyon oranı %130 olmuştur.) ve işsizliğin artmasına neden olmuştur. 1980-1994 dönemi işsizlik verileri Tablo 10’da yer almaktadır.

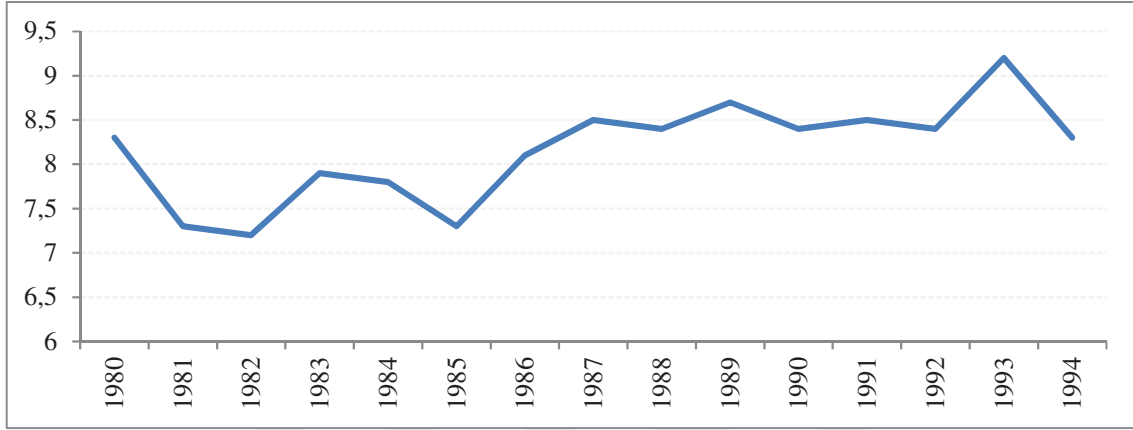
Tablo 2.10. İşsizlik Oranı Verileri (1980-1994)

Yıl	İşsizlik Oranı (%)	Yıl	İşsizlik Oranı (%)
1980	8.3	1988	8.4
1981	7.3	1989	8.7
1982	7.2	1990	8.4
1983	7.9	1991	8.5
1984	7.8	1992	8.4
1985	7.3	1993	9.2
1986	8.1	1994	8.3
1987	8.5		

Kaynak: Güney (2009), Yanbaşlı (2014) ve TÜİK (2019)

Tablo 10’da da görüldüğü üzere 1980-1992 döneminde işsizlik oranları %7 - %8 aralığında dalgalanmış, 1993 yılında %9.2’ye kadar yükselmiş, 5 Nisan 1994’te alınan önlemlerle birlikte kısmi bir düşüş trendine girmiştir. 1980-1994 dönemi ortalama işsizlik oranı %8.1’dir. Bu dönemdeki işsizlik oranlarındaki dalgalanmalar Grafik 8 yardımıyla incelenebilir.

Grafik 2.8. İşsizlik Oranlarındaki Değişimler (1980-1994)

Kaynak: Güney (2009), Yanbaşlı (2014) ve TÜİK (2019)’dan alınan veriler kullanılarak çizilmiştir.

Grafik 8’de de görüldüğü üzere 1981-1982 döneminde %7’lere düşen işsizlik oranı, 1985 yılından itibaren artmaya başlamış, uzun süre %8.5’lerde tutunmuş, 1994 kriziyle birlikte %9’un üzerine çıkmıştır. Bu dönemde işgücü piyasasında yaşanan gelişmeler aslında 1993 yılında yaşanan krizin işgücü piyasasındaki etkilerinin yansımasıdır.

2.2.2.2. 1994-2001 Dönemi

1994 yılında Türkiye’de yaşanan döviz krizinin ardından 1995 Meksika finansal kriz, 1997 Güney Asya finans krizi ve 1998 Rusya borç krizi de Türkiye ekonomisini önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir. Ayrıca bu dönemde ülkede yaşanan yüksek faiz ve enflasyon da ülkedeki yatırım ve üretim motivasyonunu olumsuz yönde etkilemiştir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda ekonomi 1999 yılında %3.4 oranında küçülmüştür.

Bu dönemde ekonomi adına atılan en önemli olumlu adımlardan biri; Mart 1995’te Avrupa Birliği ile imzalanan ve 1 Ocak 1996’da yürürlüğe giren Gümrük Birliği anlaşmasıdır. Bu anlaşma ile Türk üreticilerin Avrupa Birliği ülkelerine gümrüksüz mal satabilmelerinin önü açılmıştır. Bu fırsattan yararlanmak isteyen Japon otomobil firması Toyota 1994’te, Güney Koreli otomobil firması Hyundai 1997’de Türkiye’deki üretim

fabrikalarını açmışlardır. Bu tür firmalar Türkiye'deki istihdamı ve ihracatı artırmaları, işsizliğin azalmasına katkı sağlamaları yönüyle büyük önem taşımaktadırlar. Ancak Gümrük Birliği anlaşmasının devreye girdiği ilk yıllarda Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkelerinden ithalatı, bu ülkelere yaptığı ihracatından daha hızlı artmıştır (Seymen, 2009: 199-220). 1994-2001 dönemi işsizlik verileri Tablo 11'de yer almaktadır.

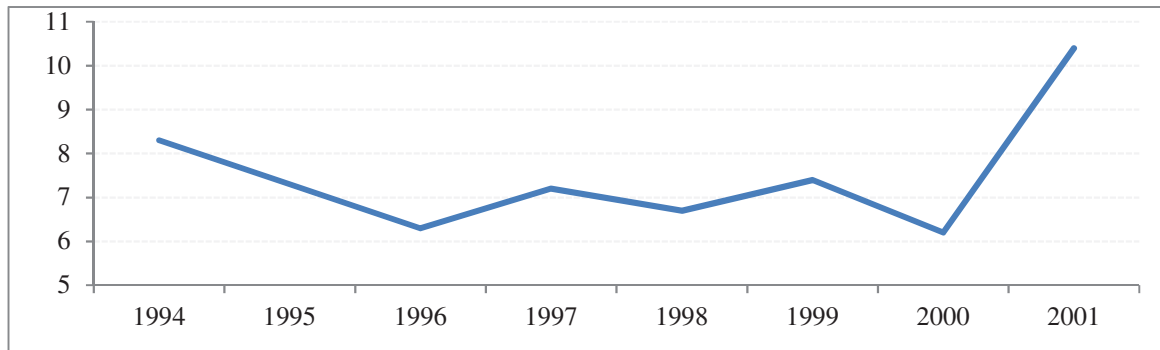
Tablo 2.11. İşsizlik Oranı Verileri (1994-2001)

Yıl	İşsizlik Oranı (%)
1994	8.3
1995	7.3
1996	6.3
1997	7.2
1998	6.7
1999	7.4
2000	6.2
2001	10.4

Kaynak: Güney (2009), Yanbaşlı (2014) ve TÜİK (2019)

Tablo 11'de de görüldüğü üzere; 1994 krizi sonrasında alınan önlemlerle birlikte işsizlik oranları 1996 yılında %6.3'e kadar gerilemiş, Güney Asya ve Rusya krizlerinin etkisiyle yükselmiş, 2000 yılında tekrar %6.2'ye gerilemiştir. Ancak 2001 kriziyle birlikte işsizlik oranları hızlı bir tırmanış göstermiş ve %10.4'e kadar yükselmiştir. 1994-2001 dönemi ortalama işsizlik oranı %7.5'tir. 1994-2001 döneminde işsizlik oranlarındaki dalgalanmalar Grafik 9 yardımıyla daha rahat incelenebilir.

Grafik 2.9. İşsizlik Oranlarındaki Değişimler (1994-2001)

Kaynak: Güney (2009) ve TÜİK (2019)'dan alınan veriler kullanılarak çizilmiştir.

Grafik 9’da da görüldüğü üzere; 1994 krizinden sonra %6’lara kadar düşen işsizlik oranı, 1997 Güney Asya ve 1998 Rusya Krizinin etkisiyle yükselmiş, 2000 yılında tekrar düşmüş, 2001 krizinin etkisiyle ise hızlı biçimde artmıştır. Rusya krizi Ağustos 1998’ de patlak vermiş olup, Türkiye’deki işgücü piyasasına yansımaları 1999 yılını bulmuştur.

2.2.2.3. 2001-2018 Dönemi

2001-2018 dönemi genel hatlarıyla incelenmeden önce Türkiye’de işsizliğin 2001 krizi sonrasında ekonomide gerçekleştirilen yapısal reformlar (Merkez Bankasının tam bağımsız hale getirilmesi, mali disiplinin oturtulması, TCMB’nin enflasyon hedeflemesi rejimi uygulamaya başlaması), Aralık 2004’te Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması ile ülkede güçlü bir ekonomik büyüme trendi yakalanmıştır.

Türkiye’de istihdamın yapısal özellikleri incelendiğinde; tarım sektörünün, toplam istihdam içinde önemli sayılabilecek bir orana sahiptir. Ancak bu oran gün geçtikçe azalma eğilimindedir. Hizmetler sektörü, en fazla istihdam yaratan sektör olup, payı her geçen gün daha da artmaktadır. Bunun yanında, Türkiye’de işgücü verimliliğinin düşük olması ve yeni iş yaratmada yetersizliği istihdamın yapısal özellikleri arasında yer almaktadır.

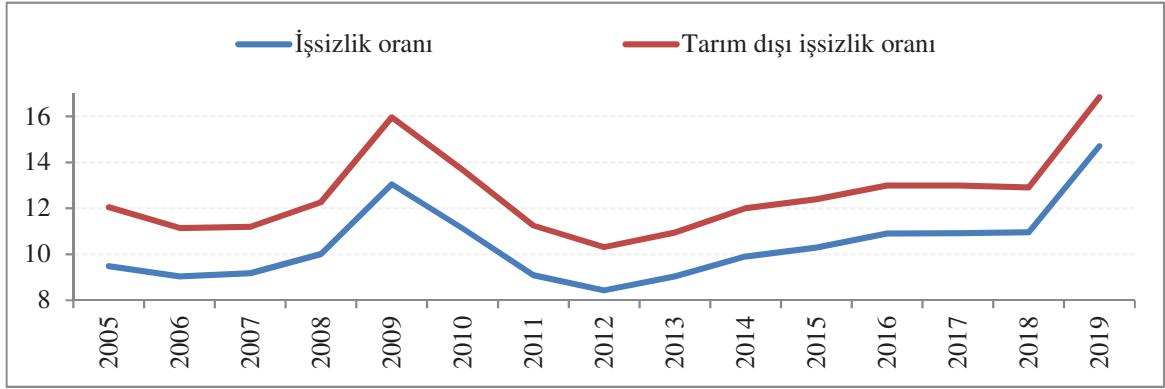
Tablo 2.12. Türkiye’de İşgücünün Genel Görünümü

Yıl	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus (Bin)	İşgücü (Bin)	İstihdam Edilenler (Bin)	İşsiz (Bin)	İşgücüne Dâhil Olmayan Nüfus (Bin)	İşgücüne Katılma Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	Tarım dışı İşsizlik Oranı (%)	İstihdam Oranı (%)	Genç İşsizlik Oranı (%)
2005	48 356	21 691	19 633	2 058	26 665	44.9	9.5	12.0	40.6	17.4
2006	49 275	21 913	19 933	1 980	27 362	44.5	9.0	11.1	40.5	17.3
2007	50 177	22 253	20 209	2 044	27 925	44.3	9.2	11.2	40.3	16.2
2008	50 982	22 899	20 604	2 295	28 083	44.9	10.0	12.3	40.4	17.2
2009	51 833	23 710	20 615	3 095	28 124	45.7	13.1	16.0	39.8	22.8
2010	52 904	24 594	21 858	2 737	28 310	46.5	11.1	13.7	41.3	20.6
2011	53 985	25 594	23 266	2 328	28 391	47.4	9.1	11.3	43.1	18.3
2012	54 961	26 141	23 937	2 204	28 820	47.6	8.4	10.3	43.6	15.1
2013	55 982	27 046	24 601	2 445	28 936	48.3	9.0	10.9	43.9	17.1
2014	56 986	28 786	25 933	2 853	28 200	50.5	9.9	12.0	45.5	16.4
2015	57 854	29 678	26 621	3 057	28 176	51.3	10.3	12.4	46.0	18.9
2016	58 720	30 535	27 205	3 330	28 185	52.0	10.9	13.0	46.3	17.8
2017	59 894	31 643	28 189	3 454	28 251	52.8	10.9	13.0	47.1	22.6
2018	60 654	32 274	28 738	3 537	28 380	53.2	11.0	12.9	47.4	23.2
2019	61 059	31 955	27 256	4 699	29 105	52	14.7	16.8	45	24.8

Kaynak: TÜİK (2019a). **Not:** 2019 yılı verileri ilk 2 aylık dönemi kapsamaktadır.

Tablo 12'deki Türkiye'de işgücünün genel görünümü verilerine göre; 2019 yılı itibariyle Türkiye'de 15 ve daha yukarı yaşta olan 61 Milyondan fazla vatandaş bulunmakta, bunların yaklaşık 32 Milyonu (%52'si) işgücüne dâhildir. Bu kişilerden 27 Milyon 256 Bini istihdam edilirken, 4 Milyon 699 Bini işsizdir. Bu durumda işsizlik oranı %14.7'dir. Tarımda istihdam edilenler çıkartıldığında işsizlik oranı %16.8'e ulaşmaktadır. ABD gibi güçlü ekonomilerde asıl göz önünde bulundurulana, tarım dışı istihdamdır. Bu tabloda dikkat çeken bir nokta; Türkiye'de 2005 yılında %44.9 olan işgücüne katılım oranının 2018 yılında %53.2'ye kadar yükselmiş olmasıdır. Gelişmiş ülkelerde işgücüne katılım oranları genellikle %65-70 aralığındadır. Bu nedenle Türkiye'de kadınların, engelli bireylerin ve iradi işsizlerin de işgücü piyasasına katılmaları teşvik edilmelidir.

Bu tabloya göre 2019 yılında 15 yaş ve üzerindeki kişilerin 29 Milyonundan fazlası işgücü piyasasına dâhil değildir. Bu sayı, çoğu Avrupa ülkesinin nüfusundan daha fazladır. Bu kadar insanın atıl kalması ekonomi adına önemli bir kayıptır. Bu kişilerden şartları uygun olanların bir an önce işgücü piyasasına, çalışma ve üretime katılmalarının sağlanması önemlidir. Tablonun en son sütunun da yer alan genç işsizlik oranlarına bakıldığında; normal işsizlik oranından çok daha yüksek olduğu görülmektedir. 2005 yılında ülke genelinde ortalama işsizlik oranı %9.5 iken genç işsizlik oranı %17.4 olmuştur. 2008 küresel ekonomik krizi döneminde ülke genelindeki işsizlik %13.1'e, genç işsizlik oranı %22.8'e yükselmiştir. 2019 yılı itibariyle ülke genelindeki işsizlik oranı %14.7 olurken, genç işsizlik oranı da %24.8'e yükselmiştir. Bu veriler, 2008 krizi dönemindekinden bile daha yüksektir. Bu nedenle yetkililer tarafından Türkiye'de işsizlik anlamında tehlikeli bir yükselişin olduğu göz önünde bulundurulmalı ve gerekli tedbirler acilen alınmalıdır. 2005-2019 döneminde işsizlik oranlarındaki değişim Grafik 10 yardımıyla incelenebilir.

Grafik 2.10. İşsizlik Oranlarındaki Değişimler

Kaynak: TÜİK (2019a). **Not:** 2019 yılı verileri ilk 2 aylık dönemi kapsamaktadır.

Grafik 10’da da görüldüğü üzere Türkiye’de işsizlik oranları 2008 küresel ekonomik krizinin etkisiyle önemli ölçüde artmış, 2011-2014 döneminde tek haneli sayılara düşmüş, ancak sonrasında tekrar artmaya başlamıştır. Grafikte 2018 yılından itibaren yaşanan hızlı artış dikkati çekmektedir. Bu grafikte dikkat çeken bir diğer husus da tarım dışı işsizlik oranlarının daha yüksek olduğudur. İki işsizlik türü arasındaki açıklık 2009 yılında en üst seviyeye çıkmış, 2019 yılında ise azalmıştır. Türkiye’de istihdamın sektörler arasındaki dağılımı Tablo 13’de yer almaktadır.

Tablo 2.13. Türkiye’de İstihdamın Sektörler Arasındaki Dağılımı (%)

Yıl	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler	Toplam
2005	25.5	21.6	5.6	47.3	100
2006	23.3	21.9	6.0	48.8	100
2007	22.5	21.8	6.1	49.6	100
2008	22.4	22.0	6.0	49.5	100
2009	23.1	20.3	6.3	50.4	100
2010	23.3	21.1	6.6	49.1	100
2011	23.3	20.8	7.2	48.7	100
2012	22.1	20.5	7.2	50.2	100
2013	21.2	20.7	7.2	50.9	100
2014	21.1	20.5	7.4	51.0	100
2015	20.6	20.0	7.2	52.2	100
2016	19.5	19.5	7.3	53.7	100
2017	19.4	19.1	7.4	54.1	100
2018	18.4	19.7	6.9	54.9	100
2019	17.1	19.8	5.4	57.7	100

Kaynak: TÜİK (2019b). **Not:** 2019 yılı verileri ilk 2 aylık dönemi kapsamaktadır.

Tablo 13’de de görüldüğü üzere; Türkiye’de tarım sektörünün payı 2005 yılında %25.5 iken 2019 yılında %17.1’e gerilemiş, buna karşılık hizmetler sektörünün payı %47.3’ten %57.7’ye gelmiştir. Gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün toplam istihdam içindeki payının ortalama %5-6 civarında olduğu göz önüne alındığında Türkiye’de tarım sektörünün payının hala yüksek olduğu görülmektedir. Tarım sektöründeki bu kadar istihdama rağmen, Türkiye’nin tarım ürünleri ithal ediyor olması, bu sektörde makineleşme gelmiş enin ve verimlilik düzeyinin yeterli olmadığını göstermektedir. İnşaat sektörü, 2002 sonrası dönemde ekonomik büyümenin lokomotifi toplam istihdam içinde önemli sayılabilecek bir orana sahiptir. Ancak bu oran gün geçtikçe azalma eğilimindedir. Hizmetler sektörü, en fazla istihdam yaratan sektör olup, payı her geçen gün daha da artmaktadır. Türkiye’de işgücüne dâhil olmayanların, işgücüne dâhil olmama nedenleri Tablo 14’de yer almaktadır.

Tablo 2.14. Türkiye’de İşgücüne Dâhil Olmayanların, İşgücüne Dâhil Olmama Nedenleri (BinKişi)

Yıllar	Toplam	İş Aramayıp, Çalışmaya Hazır Olanlar		İş Aramayanlar					
		İş Bulma Ümidi Olmayanlar	Diğer	Mevsimlik Çalışanlar	Ev İşleriyle Meşgul Olanlar	Eğitim	Emekli	Çalışamaz Halde	Diğer
2014	28 200	615	1 869	94	11 589	4 470	3 827	3 922	1 814
2015	28 176	676	1 726	94	11 498	4 486	4 082	3 878	1 736
2016	28 185	658	1 762	89	11 098	4 541	4 160	4 036	1 843
2017	28 251	637	1 627	85	11 133	4 467	4 366	4 009	1 926
2018	28 380	546	1 624	155	11 061	4 472	4 536	4 040	1 944
2019	29 017	621	1 754	142	11 127	4 591	4 834	3 994	1 953

Kaynak: TÜİK (2019c). **Not:** 2019 yılı verileri ilk 2 aylık dönemi kapsamaktadır.

Tablo 14’deki verilere göre; Türkiye’de 2019 yılı itibarıyla iş bulma ümidini kaybetmiş 621 Bin kişi, ev işleriyle meşgul olduğu için çalışmayan 11 milyon 127 Bin kişi, eğitim sürecinde olduğu için iş aramayan 4 Milyon 591 Bin kişi bulunmaktadır. Bu kişilerin de işgücü piyasasına katılabilmesi için gerekli tedbirlerin alınması, ülkenin ekonomik büyüme sürecini hızlandıracaktır. İstihdam edilenlerin yıllara göre işteki durumuna ait bilgiler Tablo 15’de yer almaktadır.

Tablo 2.15. İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İşteki Durumu (%)

Yıl	Ücretli Veya Yevmiyeli	İşveren	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi	Toplam
2014	66.0	4.5	17.3	12.2	100
2015	67.0	4.4	16.8	11.8	100
2016	67.6	4.6	16.7	11.2	100
2017	67.3	4.5	17.1	11.1	100
2018	68.0	4.5	17.1	10.5	100
2019	68.5	4.5	17.4	9.6	100

Kaynak: TÜİK (2019d). **Not:** 2019 yılı verileri ilk 2 aylık dönemi kapsamaktadır.

Tablo 15’den de görüldüğü üzere; 2019 yılı itibariyle Türkiye’de çalışanların %68.5’i ücretli veya yevmiyeli olarak (başkasının kurduğu bir iş yerinde) çalışmaktadır. Bu oran oldukça yüksektir. İşveren (girişimci) oranı sadece %4.5’tir. Bu oranın acilen artırılması, bunun için de KOBİ’lerin desteklenmesi gerekmektedir.

Cinsiyete ve eğitim Durumlarına göre işsizlik durumuna baktığımız zaman Türkiye’de pek çok sektörde istihdamda kadınlar aleyhine cinsiyet ayrımcılığının var olduğu, yadsınamaz bir gerçektir (Parlaktuna, 2010: 1223; Alparslan, Çetinkaya Bozkurt ve Özgöz, 2015: 68). Diğer yandan eğitim seviyesi arttıkça bireylerin kendi niteliklerine uygun iş bulma olasılıkları da düşmektedir. Cinsiyet ve eğitim durumuna göre aylık ortalama brüt ücret verileri Tablo 16’de yer almaktadır.

Tablo 2.16. Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Aylık Ortalama Brüt Ücret Verileri (Bin TL)

	Toplam			Erkek			Kadın		
	2006	2010	2014	2006	2010	2014	2006	2010	2014
Ortalama	1 103	1 512	2 207	1 107	1 510	2 215	1 091	1 519	2 188
İlkokul ve Altı	764	1 032	1 526	784	1 066	1 594	650	874	1 289
İlköğretim ve Ortaokul	760	1 026	1 514	788	1 061	1 562	640	870	1 318
Lise	922	1 280	1 707	943	1 317	1 755	870	1 177	1 576
Meslek Lisesi	1 233	1 593	2 263	1 298	1 649	2 373	944	1 336	1 851
Yüksekokul ve Üstü	2 088	2 663	3 952	2 231	2 842	4 296	1 837	2 380	3 470

Kaynak: TÜİK (2019e). **Not:** 2019 yılı verileri ilk 2 aylık dönemi kapsamaktadır.

Tablo 16’da da görüldüğü üzere ortalama aylık ücretler noktasında kadınlar aleyhine bir durum söz konusudur. Bu farkın eğitim düzeyi arttıkça açıldığı da dikkat

çekmektedir. Örneğin; 2014 yılı itibarıyla erkekler ve kadınlar arasındaki ortalama aylık ücret farkı 26 TL iken, üniversite mezunlarında bu fark 827 TL'ye yükselmektedir. Bu durumun nedeni; özellikle tepe yönetici pozisyonlarında erkeklerin daha çok tercih ediliyor olmalarıdır.

Türkiye’de işsizliğin genel görünümü incelendikten sonra öncesinde Dünya’da başlayıp daha sonra Türkiye’ye sıçrayan 2008 küresel ekonomik krizi, Türkiye’nin ihracatının %65’ini oluşturan Avrupa Ülkeleri ve ABD’yi derinden etkilemiş, halkın alım gücünü ve ithalat taleplerini azaltmıştır. Bunun üzerine 2008 yılı son çeyreğinde Türkiye’de üretim ve ihracat yapan firmaların ihracatları %23 azalmış, üretilen malları koyacak depolama alanları yetersiz gelmeye başlamıştır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak firmalar geçici ve kalıcı biçimde işçi çıkarmaya başlamış, Türkiye’de işsizlik hızla artmıştır (Yanbaşı, 2014: 82-85). Bu süreç iç talebi de olumsuz yönde etkilemiş ve üretim ve istihdamın daha da azalmasına neden olmuştur. 2001-2018 dönemi işsizlik verileri Tablo 17’de yer almaktadır.

Tablo 2.17. İşsizlik Oranı Verileri (2001-2018)

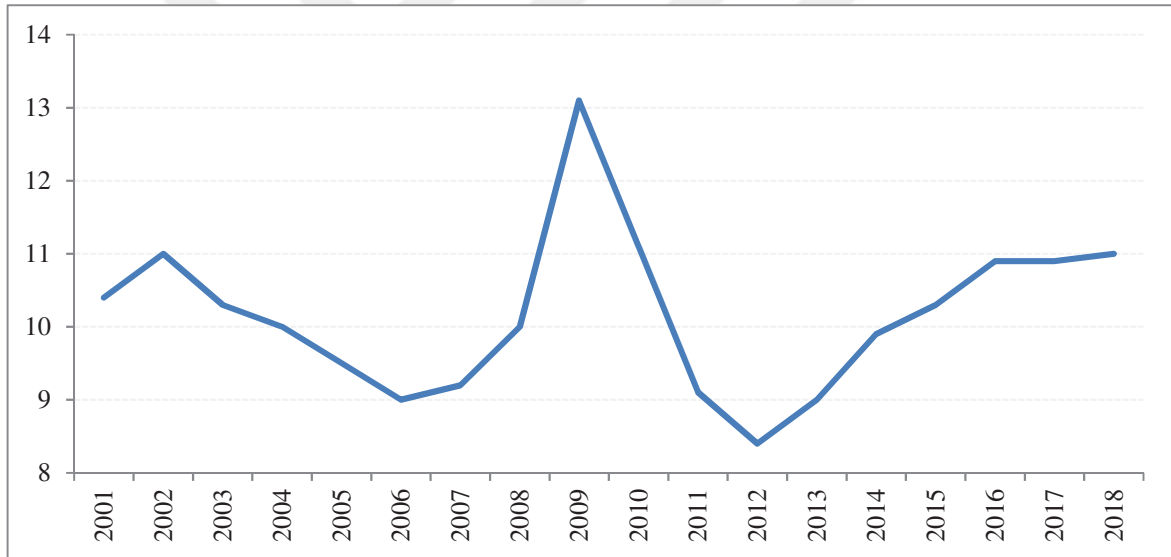
Yıl	İşsizlik Oranı (%)	Yıl	İşsizlik Oranı (%)
2001	10.4	2010	11.1
2002	11.0	2011	9.1
2003	10.3	2012	8.4
2004	10.0	2013	9
2005	9.5	2014	9.9
2006	9.0	2015	10.3
2007	9.2	2016	10.9
2008	10	2017	10.9
2009	13.1	2018	11

Kaynak: TÜİK (2019)

Tablo 17’deki verilere göre; 2001 krizinin etkisiyle işsizlik oranı 2002 yılında da artmaya devam etmiş, sonrasında hızlı bir azalma trendine girmiştir. 2006 yılında %6’ya kadar gerileyen işsizlik oranı, 2008 küresel ekonomik krizinin öncü etkileriyle artmaya başlamış, Şubat 2009’da %16.2 ile tarihi zirvesine ulaşmıştır. Bunun üzerine hükümet ve Merkez Bankası genişletici maliye ve para politikaları uygulamaya başlamışlardır. Hükümet işsizliği azaltabilmek için; 6 aylık kamu yararına geçici istihdam kadroları

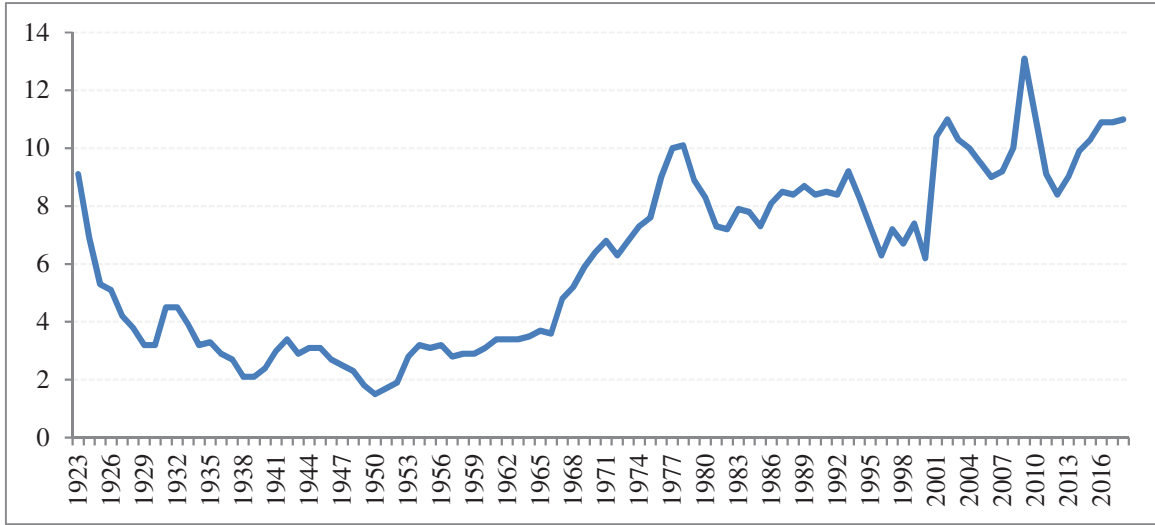
oluşturmuş, işçi çıkarmaksızın yeni işçi alan firmalara 6 aylık pirim desteği vermiştir. Bu çabaların etkisiyle işsizlik kısmen azalmış ve 2009 yılı genelinde %13.1 olmuştur. Krizden çıkış sürecinde uygulanan genişletici para ve maliye politikalarının etkisiyle hızla azalan işsizlik 2012 yılında %8'e kadar gerilemiştir. Ancak cari işlemler açığını azaltabilmek için Ekim 2013'ten itibaren uygulanmaya başlanan makro ihtiyati politikaların (Polat, 2018) ve ABD Merkez Bankası FED'in Mayıs 2013'ten itibaren daraltıcı para politikaları uygulamaya başlayacağını açıklamasının ardından Türkiye'de döviz kurları hızla artmış, bu da ülkedeki yatırım ve üretim faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyerek, işsizliğin tekrar artmasına yol açmıştır. 2001-2018 dönemi ortalama işsizlik oranı %10.2'dir. 2001-2018 döneminde işsizlik oranındaki değişimler Grafik 11 yardımıyla daha kolay incelenebilecektir.

Grafik 2.11. İşsizlik Oranlarındaki Değişimler (2001-2018)

Kaynak: TÜİK (2019)'dan alınan veriler kullanılarak çizilmiştir.

Grafik 11'de de görüldüğü üzere; 2001 krizinin ardından uygulanmaya başlanan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, gerçekleştirilen yapısal reformlar ve yakalanan güçlü ekonomik büyüme sürecinin yardımıyla işsizlik oranları %9'a kadar gerilemiş, 2008 krizinin öncü ve takip eden etkileri nedeniyle %13'ü aşmış, krizden çıkış sürecinde uygulanan genişletici para ve maliye politikaları yardımıyla 2012 yılında %8'lere kadar gerilemiş, sonrasında alınan makro ihtiyati önlemler (görece sıkılaştırıcı politikalar) ve döviz kurunda yaşanan gelişmelerle birlikte tekrar artmaya başlamıştır. İşsizlikteki gelişmeleri genel olarak görebilmek için 1923-2018 dönemine ait işsizlik oranı verileri Grafik 12'de tekrar sunulmuştur.

Grafik 2.12. İşsizlik Oranlarındaki Değişimler (1923-2018)

Kaynak: Güney (2009) ve TÜİK (2019)'dan alınan veriler kullanılarak çizilmiştir.

Grafik 12'de de görüldüğü üzere; Türkiye'de işsizliğin en düşük olduğu dönem; 1926-1967 dönemidir. Bu dönemdeki ortalama işsizlik oranı %3.1'dir. Sonrasında hızla artan işsizlik oranı 1968-1980 döneminde ortalama %7.5 olmuştur. 1980-2000 dönemi, yaşanan tüm olumsuzluklara (askeri darbe, ekonomik kriz) rağmen %7.8 ile ılımlı sayılabilecek bir ortalama işsizlik düzeyine sahiptir. 2001 kriziyle birlikte Türkiye'de adeta İşsizlik Histerisi yaşanmış ve %10 bandının üstüne çıkan işsizlik oranını tekrar aşağıya düşürmek mümkün olmamıştır. 2001-2018 dönemi ortalama işsizlik oranı %10.2'dir. 2019 yılı ilk iki aylık dönemde işsizlik daha da artmış ve ortalama %14.7 olmuştur (TÜİK, 2019). İşsizlik Histerisi; işsizliğin arttıktan sonra belirli bir seviyenin üstünde tutunması ve tekrar eski seviyelerine dönememesini ifade etmektedir (Yılancı, 2009).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YURTIÇİ KREDİ HACMİNİN İŞSİZLİK ÜZERİNE ETKİSİ:

EKONOMETRİK ANALİZ

Çalışmanın ampirik analizinin yapıldığı bu son bölümde, Türkiye ekonomisinde yurtiçi kredi hacminin işsizlik üzerine etkisi [2005:1-2019:52] dönemine ait aylık veriler kullanılarak zaman serisi analizi (Time Series Analysis) yöntemi yardımıyla ekonometrik olarak analiz edilmektedir.

3.1. Ekonometrik Yöntem

2005.01-2019.02 dönemi için yurtiçi kredi hacmi ve işsizlik oranı değişkeni arasındaki ilişkiyi belirlemek amaçlı ilk aşamada klasik durağanlık testleri olan Dickey-Fuller test ve Philips-Perron test uygulanmıştır. Veri periyodunda finansal kriz dönemleri yer aldığı için yapısal kırılmaları göz önüne alan testlere de yer verilmiştir. Yapısal kırılmalı durağanlık testlerinden Kapetanios (2005) çoklu yapısal kırılmalı birim kök testi uygulanmıştır. İkinci aşamada eşbütünleşme ilişkisi Maki (2012) çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ile uzun dönem katsayı analizleri ise Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi (Fully Modified Ordinary Least Square: FMOLS) ile gerçekleştirilmiştir. Son olarak ise, Granger Nedensellik Analizi uygulanmıştır.

3.2. Modelin Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı; yurtiçi kredi hacminde 2005:1 ve 2019:2 dönemleri arasında bankacılık sektörü içerisinde yurtiçi kredi hacminde yaşanan gelişmelerin işsizlik üzerine etkisi analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın çıkış noktası ekonomik ve finansal yapının ele alınan dönemler içerisinde Türkiye ekonomisinde yurtiçi kredi hacminin ne derece işsizliği etkilediği saptanmaya çalışılmaktadır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapısının gelişebilmesi için iç ve dış piyasadan kredi talebinde bulunması gerekmektedir. Bilindiği üzere krediler ekonomik olarak bir ülke ekonomisinde yatırım ve finansman açısından büyük bir öneme sahiptir. Gelişmekte olan ülkeler ne kadar kredi kullanırlarsa o derece yatırım yapabilmektedirler.

Krediler yatırımlarla birlikte küreselleşen dünya ekonomilerinde teknoloji ve istihdam olanakları sağlayarak işgücü piyasasında hareketlilik sağlamaktadır.

Bu amaçla Türkiye’de kullanılan kredilerin ne derece işgücü piyasasına etki ettiği hatta işsizlik üzerine kısa ya da uzun vade de etkisinin olup olmadığı araştırılmaya çalışılmıştır. Kısacası Türkiye ekonomisi içerisinde Yurtiçi kredi hacminin işsizlik üzerine etkisinin olup olmadığı analiz edilmektedir.

3.3. Verilerin Tanıtımı

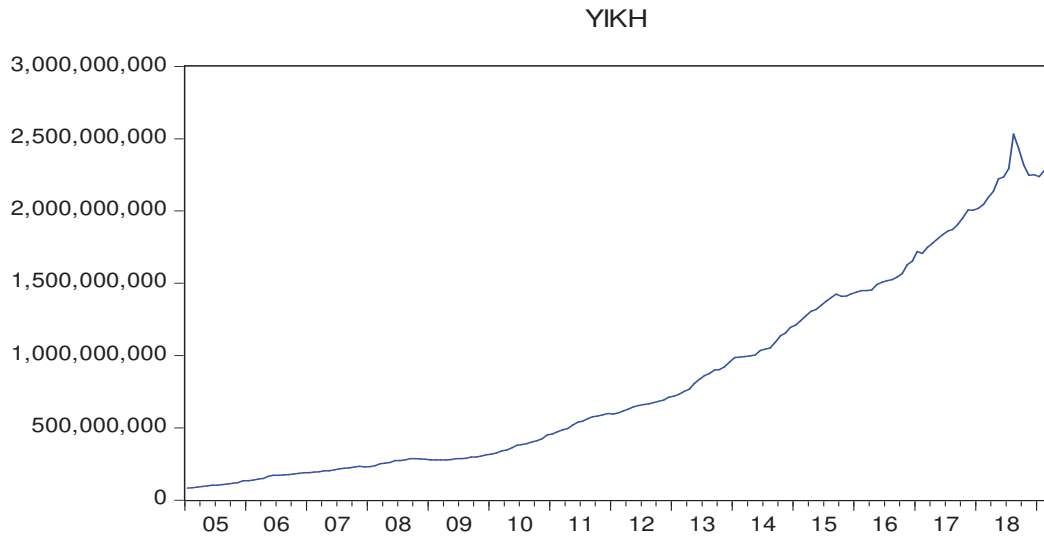
Çalışmada, yurtiçi kredi hacmi ve işsizlik oranı değişkeni arasındaki uzun ve kısa dönemli ilişkileri ele alınacaktır. Veriler ‘www.tcmb.gov.tr’ veri bankasından oluşturulmuştur. Analiz periyodu verilerin ortak noktada başladığı dönem olarak [2005.01-2019.01] aylık bazda ele alınmıştır. Analizler Gauss kodları ve Eviews 10.0 sürümü yardımıyla elde edilmiştir. Modelde yer alan değişkenler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 3.1. Analizde Kullanılan Değişkenlerin Tanıtımı

Değişken	Gösterimi	Tanımı
İşsizlik Oranı (%)	ISZ	Bağımlı değişken
Yurtiçi Kredi hacmi (milyon TL)	YIKH	Bağımsız değişken

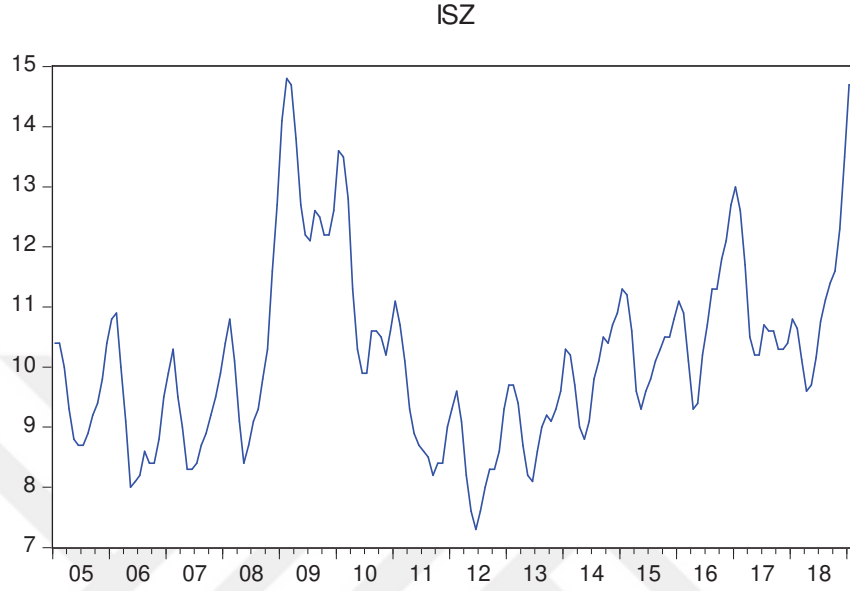
Değişkenlerin zaman içindeki seyrine yönelik grafikler aşağıdadır:

Grafik 3.1. YIKH Değişkeni İçin [2005.01-2019.01] Dönemi Grafiği

Yurtiçi kredi hacmi değişkeni genel seyri içinde artış ve azalış eğilimleri sergilemiştir. Genel olarak artan eğilimli bir eğri özelliği taşımaktadır.

Grafik 3.2. ISZ Değişkeni İçin [2005.01-2019.01] Dönemi Grafiği

İşsizlik oranı değişkeni küresel finansal kriz döneminin etkilerinin çarpıcı yaşandığı 2008- 2009 yılları arasında büyük yükseliş göstermiştir. Belli dönemlerde inişler ve çıkışlar yaşayarak istikrarsız bir yapı sergilemektedir.

Tablo 3.2. Değişkenlere Yönelik Tanımsal İstatistik Bilgiler

İstatistikler	ISZ	YIKH
Ortalama	8.34E+08	10.17176
Medyan	6.00E+08	10.10000
Maksimum	2.53E+09	14.80000
Minimum	83800456	7.300000
Std. sapma	6.79E+08	1.548364
Korelasyon Matrisi		
	FISZ	FYIKH
FISZ	1.000000	-0.002546
FYIKH	-0.002546	1.000000

Tablo 2’de değişkenlere yönelik bazı istatistik bilgileri sunulmuştur. Korelasyon matrisinde, birinci mertebe fark için değişkenlerin durağan oldukları ve bu mertebede analizlerin yapılacağı nedeniyle “F” gösterimi ile birinci farkların korelasyon katsayıları sunulmuştur.

Yeni dönem literatürde değişkenlerin mevsimsellikten arındırılması için farklı mevsimsel filtreler logaritma alma işlemine göre daha etkili görülmektedir. Eviews 10.0 sürümü içinde oldukça güçlü filtreler mevcuttur. En çok kullanılanlar arasında Hodrick ve Prescott (1997) tarafından önerilen filtre, yönseme parçasının zaman içinde yavaşça değişmesine izin vermektedir. Bu filtre yeni dönem literatürde bazı eleştiriler aldığı için çalışmada yer verilmemiştir. Toplam ve çarpan şekilleri olan Census X-12 mevsimsel yöntemleri, ABD Sayım Bürosu’nun, yayınladığı verilerdeki mevsimselliği yok etmek için kullandığı yöntemlerdir (Alper ve Aruoba, 2001: 35). Bu çalışmada “U. S. Department of Commerce ve U. S. Census Bureau” tarafından geliştirilen standart Census X-12 prosedürü Eviews yazılımı aracılığıyla serilere uygulanmıştır.

Genel olarak trend, mevsimsel hareketler, konjonktürel hareketler ve rastsal hareketlerin bileşiminden oluşan zaman serileri, frekansına göre söz konusu bileşenlerin tümünü ya da bir bölümünü bünyesinde bulundurabilmektedir. Serilerin sahip oldukları bu bileşenler serilerin durağanlık özelliklerini etkilemektedir. Seriler üzerinde uygulamalı çalışmalar yapmadan önce mutlaka serinin hangi bileşenin etkisi altında olduğu tespit edilmeli ve gerekli düzeltmelerden sonra analiz aşamasına geçilmelidir. Zaman serileri kullanımı ile yapılan ekonometrik çalışmalarda serilerin durağan olup olmadıklarının belirlenmesi oldukça önemlidir. Durağanlık etkin ve tutarlı tahminler için gerekli bir koşuldur.

3.4. Geleneksel Birim Kök Testi Sonuçları

İktisadi zaman serilerinin durağanlığı için geleneksel testler Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) (1981) ve Phillips-Perron (PP) (1988) testleri olmaktadır. Serilerin durağanlık sınaması; sabit terimin bulunduğu “sabitli” model, sabit terim ve trendin her ikisinin de bulunmadığı “sabitli” model ile hem sabit hem de trendin bulunduğu “**trendli ve sabitli**” model çerçevesinde incelenmiştir. Bu incelemede serilerin düzey değerlerinde durağan olmadığı görülmüştür. Bu nedenle tüm serilerin birinci farkları alınmıştır. Seriler, birinci farkın alınmasıyla durağan hale gelmiştir.

Tablo 3.3. Değişkenler İçin Durağanlık Test Sonuçları

Değişkenler	ADF Test		PP test	
	Düzey	Birinci mertebe fark	Düzey	Birinci mertebe fark
	Trend+sabit	Sabit	Trend+sabit	Sabit
ISZ	0.286	0.014*	0.294	0.009*
YIKH	0.175	0.000*	0.192	0.000*
<i>* NoT: MacKinnon (1996) tablosuna göre durağan değişken</i> <i>Değişkenler için durağanlık analizleri yapılırken seriler mevsimsel etkilerden arındırılmış, model seçiminde trend ve sabit bileşenleri anlamlı olduğu sürece modele katılmıştır. Gecikme uzunluğu seçiminde otokorelasyonun kalktığı minimum gecikme uzunluğu seçilmiştir.</i>				

Modeldeki değişkenlerinin birinci farklarında birim kök içermemesi değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenmesine olanak sağlamıştır. Değişkenlerin ADF ve PP durağanlık test sonuçlarına göre ele alınan tüm değişkenler birinci farkta I(1) durağan çıkmıştır.

3.4.1. Kapetanios (2005) Çoklu Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testi

Bir zaman serisi, analiz dönemi içinde, farklı dönemlerde, değişik deterministik trendler etrafında durağan olabilir. Bu değişiklikler; sabit terimde ve/veya eğimde meydana gelen yapısal farklılaşmalardan (kırılmalardan) kaynaklanabilir. Bu kırılmalara; savaş, barış, doğal afetler, terör olayları, politika değişiklikleri ve ekonomik krizler neden olabilir. Bu yapısal kırılmaları dikkate almadan yapılan birim kök analizleri, hatalı sonuçlar verebilir ve testin gücünü azaltır (Perron, 1989). Bununla birlikte, Perron (1989), yapısal kırılmaların varlığı durumunda, standart Augmented Dickey Fuller (ADF) testlerinin, birim kök hipotezini reddedememe, yani durağan olan serileri durağan değil biçiminde değerlendirme eğiliminde olduğunu ifade etmiştir.

Birim kök sınamasında muhtemel yapısal kırılmaların dikkate alınmaması, hatalı sonuçlara ulaşılmasına neden olmaktadır. Yapısal kırılmaları da göz önünde bulundurarak yapılan birim kök testleri Perron (1989) ile başlamış, Zivot ve Andrews (1992), Lumsdaine ve Papeli (1997), Perron (1997) ve Lee ve Strazicich (2003) ile sürmüştür. Bu testler genel olarak seride bir ya da iki yapısal kırılmaya izin verirken Kapetanios (2005) yönteminde

çoklu yapısal kırılmaya kadar izin verilmekte ve yapısal kırılma tarihleri içsel olarak belirlenmektedir. Bu testte kullanılan model aşağıdaki gibidir :

$$y_t = a_0 + a_1 t + \beta y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \gamma_i \Delta y_{t-i} + \sum_{i=1}^m \varphi_i DU_{i,t} + \sum_{i=1}^m N_i DT_{i,t} + \epsilon_t (3.1.)$$

$$DU_{i,t} = \begin{cases} 1 & t > T_{b,i} \\ 0 & t \leq T_{b,i} \end{cases} \quad ve \quad DT_{i,t} = \begin{cases} t - T_{b,i} & t > T_{b,i} \\ 0 & t \leq T_{b,i} \end{cases} (3.2)$$

Burada DU ; sabit terimde, DT ise trendde oluşan yapısal kırılmayı gösteren kukla değişkendir. Testin boş hipotezi; "*Yapısal kırılmalar altında seri durağan değildir*" şeklindedir.

Bu testte; her bir dönem, muhtemel bir yapısal kırılma tarihi olarak değerlendirilmekte, hata terimlerinin kareleri toplamı minimum olan modeldeki kukla değişkeninin belirttiği tarih ilk kırılma tarihi olarak alınmaktadır. Modele eklenen ilk kırılma tarihiyle birlikte ikinci yapısal kırılma tarihi araştırılır. Bu aşama m kırılma tarihine kadar devam etmekte ve minimum T - istatistiğini veren modelin yapısal kırılma sayısı ve tarihi rapor edilmektedir (Capistrán ve Ramos-Francia, 2009).

Tablo 3.4. Kapetanios (2005) Birim Kök Testi Sonuçları

<i>Değişkenler</i>	<i>T-İstatistiği</i>	<i>Kritik Değerler</i>			<i>Yapısal Kırılma Tarihi</i>
		<i>%1</i>	<i>%5</i>	<i>%10</i>	
<i>ISZ</i>	-3.512	-5.775	-4.952	-4.381	2008.04, 2010.01,2012.03,2014.06,2017.05
<i>YIKH</i>	-3.905	-5.812	-4.754	-4.186	2008.06, 2010.05,2012.04,2014.05,2017.04
<i>ΔISZ</i>	-10.532*	-5.993	-5.375	-4.991	-
<i>ΔYIKH</i>	-12.562*	-4.980	-4.321	-4.178	-

***Not:** %5 anlamlılık düzeyinde serilerin durağanlıklarını göstermektedir.

Test istatistikleri Gauss programı için yazılmış kodlarla elde edilmiştir. Kritik değerler, bootstrap yardımıyla 1000 yinleme ile elde edilmiştir. Test yöntemi olarak,

yapısal kırılma sayısını veri setine göre belirleyen, sabitte ve trendde yapısal kırılmaya izin veren model seçilmiştir. Serilerdeki gerçek yapısal kırılma noktalarını tespit edebilmek için sadece serilerin düzey değerlerinde belirlenen yapısal kırılma tarihleri rapor edilmiştir.

Tablo 4'deki sonuçlar incelendiğinde; serilerin düzeyde durağan olmayıp, birinci farkı alındığında durağan hale geldikleri, yani oldukları görülmektedir. Test yöntemi tarafından tespit edilen yapısal kırılma tarihlerine bakıldığında; 2008 küresel ekonomik krizi etkisi, son olarak 2012, 2014 ve 2017'deki ekonomik ve politik dalgalanmalarının etkilerini görmek mümkündür.

3.4.2. Maki (2012) Çoklu Yapısal Kırılmalı Eşbütünleşme Analizi

Eşbütünleşme denkleminde yapısal kırılmaların varlığını göz önünde bulundurmaksızın yapılan eşbütünleşme testleri, sapmalı sonuçlar verebilmektedir. Eşbütünleşme denkleminde yapısal kırılmaların varlığını göz önünde bulunduran ilk çalışmalar Gregory ve Hansen (1996) ile başlamış, Hatemi-J (2008) ve benzeri çalışmalarla devam etmiştir.

Maki (2012), bir yapısal kırılmalı Gregory ve Hansen (1996) ve iki yapısal kırılmalı Hatemi-J (2008) eşbütünleşme testlerini eleştirerek yapısal kırılmanın içsel olarak belirlendiği ve beş yapısal kırılmaya izin veren bir yöntem geliştirmiştir. Modelin boş hipotezi; seriler arasında eşbütünleşmenin olmadığı yönündedir. Maki (2012), yapısal kırılmalar altında seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini dört farklı modelle ele almıştır. Testin çalışma algoritmasında; her bir dönem muhtemel bir kırılma noktası olarak alınmakta, t istatistikleri hesaplanmakta ve t 'nin minimum olduğu noktalar, kırılma noktası olarak kabul edilmektedir. Bu yöntemde analize alınacak bütün serilerin $I(1)$ olması ve eşbütünleşme ilişkisi olup olmadığını test edebilmek için, dört farklı model geliştirmiştir. Bu modeller;

Model 0: Sabit terimde kırılmaya izin verilen trendsiz model,

Model 1: Sabit terimde ve eğimde kırılmaya izin verilen trendsiz model,

Model 2: Sabit terimde ve eğimde kırılmaya izin verilen trendli model,

Model 3: Sabit terimde, eğimde ve trendde kırılmaya izin verilen modeldir.

$$Model\ 0: y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \beta x_t + u_t$$

$$Model\ 1: y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \beta x_t + \sum_{i=1}^k \beta_i x_i K_{i,t} + u_t$$

$$Model\ 2: y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \gamma x + \beta x_t + \sum_{i=1}^k \beta_i x_i K_{i,t} + u_t$$

$$Model\ 3: y_t = \mu + \sum_{i=1}^k \mu_i K_{i,t} + \gamma t + \sum_{i=1}^k \gamma_i t K_{i,t} + \beta x_t + \sum_{i=1}^k \beta_i x_i K_{i,t} + u_t \quad (3.3.)$$

Testin boş hipotezi; “*Yapısal kırılmalar altında seriler arasında eşbütünleşme ilişkisi yoktur*” şeklindedir. Bu hipotezi test etmek için gerekli olan kritik değerler, Monte Carlo simülasyonu ile hesaplanmış ve Maki’de (2012) verilmiştir.

Tablo 3.5. Maki (2012) Eşbütünleşme Testi Bulguları

FKISOR=f(FYIKH)	Test İstatistiği	%1	%5	%10	Kırılma Tarihi
<i>Model 0</i>	-9.055*	-6.923	-6.261	-5.887	2008.06, 2010.05,2012.04,2014.05,2017.04
<i>Model 1</i>	-8.793*	-6.831	-5.997	-5.528	2008.02, 2010.03,2012.04,2016.02,2017.04
<i>Model 2</i>	-8.556*	-6.558	-5.824	-5.382	2008.05, 2010.03,2012.02,2015.07,2017.06
<i>Model 3</i>	-8.447*	-7.124	-6.773	-5.794	2009.01, 2010.01,2012.08,2014.05,2017.03

* **Not:** (F) gösterimi birinci mertebe farkı belirtmektedir.

Tablo 5’deki sonuçlar incelendiğinde, test istatistiği değerleri tablo değerlerini geçtiği için seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu ve H_1 hipotezinin kabul edildiği görülmektedir. Yani; bu seriler uzun dönemde birlikte hareket etmektedir. Diğer aşamada, seriler arasındaki uzun dönem eşbütünleşme katsayılarının tahminine geçilmiştir.

3.4.3. Uzun Dönem Eşbütünleşme Katsayılarının Tahmini

Bu çalışmada uzun dönem eşbütünleşme katsayıları FMOLS (Full Modified OLS) yöntemiyle incelenmiştir. Phillips ve Hansen (1990) göre, FMOLS yöntemi; değişkenlere ait denklemlerin hata terimleri arasındaki eş-anlı ilişkileri dikkate aldığından, ikinci derece sapmaları da gidermektedir.

FMOLS tahmincisi, standart tahmincilerde meydana gelen diagnostik sorunları gidermektedir. Bu yöntem içsellik ve otokorelasyon sorununu dikkate alarak OLS'nin geliştirilmesiyle elde edilmiştir. Ayrıca, OLS tahmincisinin eşbütünleşik denklemlerin optimal değerlerini hesaplamada ortaya çıkan yetersizliğini gidermek için FMOLS'de asimptotik sapmalı ve dışsalılık varsayımı kullanılmıştır (Chen ve Huang, 2013).

Kapetanios (2005) ve Maki (2012) testlerinden elde edilen kırılma yıllarının ortak kesimi olan K1=2008.02, K2=2010.03, K3=2014.02, K4=2017.04 kukla değişken olarak FMOLS denklemine ilave edilmiştir. Söz konusu kırılmalar dönemi öncesi “0” kod, sonrasına “1” kod verilmiştir. FMOLS tahmin sonuçları Tablo 6’ da verilmiştir.

Tablo 3.6. FMOLS Uzun Dönem Eş Bütünleşme Katsayı Tahminleri

Bağımlı Değişken: FISZ	Katsayı	St hata	t-İstatistiği	Olasılık Değeri (p)
FYIKH	0.024	0.005	4.801	0.015*
K1	0.173	0.019	8.747	0.000*
K2	0.146	0.036	4.055	0.000*
K3	0.135	0.014	9.642	0.000*
K4	0.092	0.027	3.407	0.003*
Sabit	9.659	0.182	53.033	0.000*
R ² =0.591 , DW=2.13, JB=0.227, Harvey Test (p)= 0.105				

* **Not:**%5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı, JB; Jarque-Bera normallik testi olasılık değerini ifade etmektedir. Tahminlerdeki otokorelasyon ve değişen varyans sorunları, Newey-West yöntemi ile giderilmeye çalışılmıştır.

Tablo 6 sonuçlara göre; YIKH değişkeni ve ISZ arasında istatistik anlamlı pozitif yönlü ilişki vardır. YIKH değişkeni 1 br. arttığında, ISZ değişkeni 0.024 br. artmaktadır. Görüleceği üzere, ilişki katsayısı yüksek bir etkiye sahip değildir. Ele alınan kırılma dönemleri ISZ üzerinde pozitif arttırıcı yönde anlamlı ilişkiye sahiptir. Kriz dönemlerine bakıldığında 2008.02 içlerinde büyük etkiye sahiptir. Düşük etki 2017.04 döviz hareketliliği ve sonrası döneme aittir. Bu durumda, yaşanan krizlerde hala en büyük olumsuz etki küresel finans krizinden gelmiştir.

Kredilerin ülke ekonomileri üzerinde rolleri çok büyüktür. Finansal sistemde oluşan olumsuzlukları bertaraf etmek adına krediler finansal piyasaların yapı taşı oluşturmaktadır.

2008 küresel kriz AB ‘ de de konut kredilerin aşırı atışıyla birlikte patlak vermiş akabinde AB’ de yaşanan bu krizin etkileri tüm dünya ülkelerine sıçramıştır. Küreselleşen dünya ekonomilerinde ithalat ve ihracat vasıtasıyla ülkelerin kendi içerisinde oluşan bütün olumsuzlukları diğer ülkeler ile ekonomik alışverişini de hızlı bir şekilde etkilemektedir.

2008 yılında patlak veren bu kriz Türkiye’de etkisi 2009 yılında yaşanmış olup, Türkiye finansal piyasaları üzerinde değilde daha çok ithalatı üzerinde etkili olmuştur. Bu nedeni ise 2008 öncesinde dünya’da ya da Türkiye’de yaşanan krizlerden ders çıkarılmasıdır. Bu dönemde Türkiye’de vergiler gelirleri azalmış, kamu harcamaları artmış, yabancı kaynak girişi azalmış, ihracat azalmıştı. Ekonomide bu olumsuz koşullar altında Türkiye’de bu dönemde genişletici para politikaları uygulanarak piyasada var olan şirketlerine ekonomik yapısına destek vermek adına piyasa işlerliğini sekteye uğratmamaya çalışmıştır. Bu dönemde Türkiye’nin uyguladığı politikalar (Taban, Tokathıoğlu, 2018: 31);

- Para ve maliye politikalarına gitmiş
- Firmalara vergi indirimi sağlamış hatta KOBİ birleşmelerinde özel kurumlar vergisi muafiyetine giderek %75’e varan indirimler sağlanmış,
- Bu dönemde firma bazlı hareket ederek ekonomide oluşan daralmaları gidermek adına işletmelerini korumaya çalışmış,
- Yurtiçi kredi hacmini artırarak yabancı yatırımcıları yatırıma teşvik etmiş,
- Kısa vadeli kredilerde faiz oranları düşürmüş,
- Öncelikli olan sektörlerle (İnşaat, otomotiv, beyaz eşya gb.) kredi sağlayarak krizin etkilerini hafifletmeye çalışmış,
- Kredi koşulları iyileştirilmiştir.

Kriz dönemlerin de Türkiye yurtiçi kredi hacmini artırmış fakat bu durum işsizlik üzerine fazla bir etki yapmamıştır. Bunun nedeni ise yurtiçi kredilerinin sektör bazında kullanılması, işletmelerin varlıklarını koruyabilmek adına tayin edilmiştir. Bu durumda

şirketler kendini öz varlıklarını korumaya çalışmış fakat bu dönemde işçi alımına gitmeyerek varolan işgücü ile yoluna devam etmeye çalışmıştır.

3.4.4. Kısa Dönem Analizi: Hata Düzeltme Modeli

Eşbütünleşik seriler arasında kısa dönemde meydana gelen nedensellik ilişkisinin belirlenmesinde hata düzeltme teriminden yararlanılarak bilgi elde edilmektedir. Kısaca, bağımsız değişkende meydana gelen dengesizliğin bir sonraki dönemde ne kadarının düzeltileceğini gösteren hata düzeltme modelidir. Kısa dönem analizinde, farkı alınmış serilerin gecikmelileri ve uzun dönem analizinden elde edilen hata terimi serisinin bir dönem gecikmeli değeri (ErrorCorrectionTerm: ECT_{t-1}) kullanılmaktadır.

Tablo 3.7. Kısa Dönem Hata Düzeltme Modeli Katsayı Tahminleri

Bağımlı değişken:	Katsayı	t-İstatistiği	Olasılık Değeri(p)
ΔISZ			
$\Delta YIKH$	0.017	5.825	0.000*
ECT_{t-1}	-0.291	-6.372	0.000*
Sabit			
$R^2=0.527$, $DW=2.03$, $J-B=0.316$, Harvey test(p)=0.284			

* **Not:** %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı, JB; Jarque-Bera normallik testi olasılık değerini ifade etmektedir. Tahminlerdeki otokorelasyon ve değişen varyans sorunları, Newey-West yöntemi ile giderilmeye çalışılmıştır.

Tablo 7’da hata düzeltme teriminin katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani; modellerin, hata düzeltme mekanizması çalışmaktadır. Bu durumda uzun dönemde beraber seyreden seriler arasında kısa dönemde meydana gelen sapmaların %29.1’i ortadan kalkmakta ve seriler tekrar uzun dönem denge değerine yakınsamaktadır. Yani; kısa dönemde ortaya çıkan sapmalar (her yıl %29.1’lik kısmı giderilerek) ortadan kalkmakta ve değişkenler tekrar uzun dönemde denge değerine yaklaşmaktadır. Bu sonuçlarda dikkat çekici nokta, kısa dönemde de YIKH’nin yüksek olmayan bir düzeyde (0.017 olarak) ISZ değişkenini arttırıcı yönde etkilediği sonucudur. Uzun dönemde etki sayısı olan (0.024) değerinden daha küçük bir etki kısa dönem için elde edilmiştir. Yani; YIKH artış gösterdiğinde, kısa dönemde hemen büyük bir etki olmamakta, uzun dönemde işsizlik üzerindeki etki büyümektedir.

3.4.5. Granger Nedensellik Analizi

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemek için Granger Nedensellik Testi kullanılmıştır. Uygun gecikme uzunluğu SC kriteriyle (Schwarz Information Criterion) belirlenmiştir. Kritere göre uygun gecikme uzunluğu 4 olarak belirlenmiştir. “*Granger nedeni olma*” nın anlamı, her bir denkleme ilişkin bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerinin bağımlı değişkenin nedeni olduğudur. Sıfır hipotezi “X değişkeni Y değişkeninin Granger nedeni değildir” biçimindedir.

Tablo 3.8. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Boş Hipotez	N	F-ist	p
FYIKH değişkeni FISZ’un Granger nedeni değildir	165	1.37546	0.2449
FISZ değişkeni FYIKH’in Granger nedeni değildir	165	5.41261	0.0094*

**Not: Nedensellik ilişkisi var*

Granger nedensellik analizi sonucunda; YIKH değişkeni ISZ değişkeninin Granger nedeni değildir, buna karşılık ISZ değişkeni YIKH değişkeninin Granger nedenidir. Böylece tek yönlü bir nedensellik ilişkisi belirlenmiştir (ISZ→YIKH).

SONUÇ

İşsizlik, bir ülkedeki en önemli ekonomik sorunlardan biri olup, ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan pek çok zararlı etkileri bulunmaktadır. Ülkelerde uygulanan para ve maliye politikaları, bankacılık sektörü tarafından ekonomiye verilen krediler, ülkelerdeki yatırım, üretim ve tüketim faaliyetlerini canlandırarak, yeni istihdam fırsatları oluşturabilmekte, böylece işsizliğin azalmasına katkı sağlayabilmektedir.

Bu tez çalışmasında; Türkiye’de bankacılık sektörü tarafından yurtiçinde verilen kredilerin hacmi ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiler, 2005:M01-2019:M02 dönemi aylık verileri kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlere başlamadan önce seriler arasındaki etkileşimin varlığını/boyutunu görebilmek için korelasyon matrisi oluşturulmuş ve kredi hacmi ile işsizlik oranı arasında negatif (zıt yönlü), ancak küçük bir ilişkinin var olduğu belirlenmiştir.

Analizin ilk aşamasında; serilerin durağanlıkları Genişletilmiş Dickey - Fuller (ADF) ve Phillips - Perron (PP) testleriyle incelenmiş ve serilerin I(1) oldukları görülmüştür. Analiz döneminde 2008 küresel ekonomik krizi de yer aldığı için birim kök sınaması Kapetanios (2005) çoklu yapısal kırılmalı birim kök testi ile de genişletilmiş ve yine serilerin I(1) oldukları, serilerde 2008, 2010, 2012, 2014 ve 2017 yıllarında yapısal kırılmaların var olduğu bulunmuştur. Analizin ikinci aşamasında seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı Maki (2012) çoklu yapısal kırılmalı eşbütünleşme testi ile incelenmiş ve her dört durumda da seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin var olduğu, eşbütünleşme denkleminde 2008, 2010, 2012, 2014 ve 2017’de yapısal kırılmaların bulunduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu yapısal kırılma tarihleri, kukla değişkenlerle uzun dönem analizine dâhil edilmiştir.

Uzun dönem katsayı analizleri FMOLS yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve yurtiçi kredi hacmi 1 birim arttığında, işsizlik oranının 0.024 birim arttığı, krizlerin ve diğer yapısal kırılma tarihlerinin de işsizliği artırıcı etkilerinin olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, teorik beklentilerimizle uyumlu değildir. Kredi hacmindeki artışların işsizlik üzerindeki etkisinin düşük olmasının en önemli nedeni; Türkiye’de üretim (Türkiye’nin üretiminin ithalata bağımlılık oranı %60’ın üzerindedir.) ve tüketimin büyük oranda ithalata bağımlı olması, alınan kredilerin yerli malı tüketimi ve yurtiçi sabit sermaye oluşumu yerine ithalatta kullanılmış olmasıdır.

Çalışmada kısa dönem analizi gerçekleştirilmiştir ve kredi hacmindeki artışların işsizlik oranını kısa dönemde de pozitif ancak küçük ölçekte etkilediği belirlenmiştir. Yine kısa dönem analizinde; hata düzeltme teriminin katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Bu durum; modelin hata düzeltme mekanizmasının çalıştığını ve yapılan uzun dönem analizi sonuçlarının güvenilir olduğunu göstermektedir. Uzun dönemde birlikte hareket eden işsizlik ve kredi hacmi serileri arasında kısa dönemde meydana gelen sapmaların her yıl %29.1'i ortadan kalkmaktadır.

Çalışmada son olarak nedensellik analizleri Granger (1969) yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve işsizlik oranından, yurtiçi kredi hacmine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bu sonuç, teorik beklentilerimizle uyumlu değildir. Burada kredi hacmindeki artışlardan işsizliğe doğru bir nedensellik ilişkisinin çıkmamasının nedenleri; alınan kredilerin ithalatta kullanılmış olması ve özellikle 2010 yılından sonra Türkiye’de yaşanan istihdam yaratmayan ekonomik büyüme süreci Suriye’den gelip işgücü piyasasına katılan göçmenler olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara dayanarak; Türkiye’de bir yandan sürdürülebilir ve yüksek bir ekonomik büyüme düzeyi yakalanırken, diğer yandan cari işlemler açığının artırılmaması ve işsizliğin azaltılabilmesi için; üretim ve tüketimde ithal aramalarına ve nihai mallara olan yüksek bağımlılığın azaltılması, işgücünün niteliğinin artırılması, katma değeri yüksek ürünler üretilip satılmasının yollarının bulunması, çalışanların firmalara olan maliyetinin azaltılarak (Sosyal Güvenlik Primlerinde indirimle gidilerek) kayıt dışı istihdamın önlenmesi, enflasyonun bir an önce düşürülerek ekonomideki öngörülebilirliğin artırılması, faiz oranlarının düşürülmesi ve bu yolla yatırımların maliyetlerinin düşürülüp, yeni yatırımların ve istihdam artışının önünün açılmasının gerektiği söylenebilir. Ayrıca Araştırma-Geliştirme (Ar&Ge) faaliyetlerine önem verilmesi gerekmektedir. Son olarak faiz oranlarının düşürülebilmesi noktasında; kamu ve özel kesim tasarruflarının artırılmasına ve bu yolla ödünç verilebilir fon miktarının yükseltilmesine de acil ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

- Abdioğlu, Zehra; Albayrak, Nilcan (2017). İstihdam Yaratmayan Büyüme: Alt Sektörler Bazında Bir Araştırma. *KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 2015-228.
- Akçoraoğlu Alpaslan (2000). “Financial Sector and Economic Growth: An Exogeneity Analysis”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 55(1), 1-25.
- Akgüç, Öztin (1991). *Mali Tablolar Analizi*. İstanbul: Avcıoğlu Basım Yayın
- Akgüç, Öztin (2009). *Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi*. İstanbul: Avcıol Yayınları.
- Akkılınç, Oruç (2015). *Bankaların Kredi İşlemleri*. Sakarya Üniversitesi, Sürekli Eğitim Merkezi Yayınları.
- Aktan, Coşkun Can (1994). *Çağdaş Liberal Düşünce de politik iktisat*, Ankara: Takav Matbaası.
- Altay, N. Oğuzhan (2000). Türkiye’de İktisadi dönüşümlerin sosyo-ekonomik sonuçları üzerine bir deneme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 49-68.
- Altman, Edward (1985). *Managing The Commercial Lending*. Edited By: Richard C. Aspinwall, WileyIntersciencePublication, New York.Dergisi, 5(1), 175-190.
- Alp, Salih (2010). Avusturya Okulu Bilgi Teorileri ve E-Ticaret Çerçevesinde Akerlof’un Limon Piyasa Modelinin Değerlendirilmesi. *Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi İİBF*
- Alparslan, A. Murat; Çetinkaya Bozkurt, Özlem; Özgöz, Ayşe (2015). İşletmelerde Cinsiyet Ayrımcılığı ve Kadın Çalışanların Sorunları. *MAKÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(3), 66 - 81.
- Apak, Suat; Erbay, E. Recep; Açıkgöz, A. Faruk (2016). *Türkiye’deki İşletmelerde Kısa Vadeli Banka Kredileri ile Hazır Değerler Arasındaki İlişkinin Uzun Dönemde Değerlendirilmesi*. Tekirdağ: İktisadî Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Aras, Güler (1996). *Ticari Bankalarda Kredi Portföyünün Yönetimi*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) Yayınları.
- Atamtürk, Burak (2007). “Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruflar Üzerine Etkisi”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 23(2), 75-89.

- Aydın, Nurhan (2006). Bankacılık Uygulamaları. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1465
- Aydoğdu, Ahmet (2005). *Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Balkaş, Kaan (2004). Kredi Kavramı ve Sektör Kredilerine Göre Türkiye’deki Belli Başlı Sektörlerin Analizi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Baykan, Renan (2005). *Tüketici Hukuku: Mevzuata İlişkin Yorum-Eleştiri-Öneri*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No: 2005-41.
- Bekiroğlu, Cemil (2010). Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans Bankacılık Yüksek Lisans Programı, Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi.
- Berk, Niyazi (2001). *Bankacılıkta Pazara Yönelik Kredi Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları
- Berument, M. Hakan; Denaux, S. Zulal (2015). The Effects of Capital Inflows on Turkish Macroeconomic Performance. *Empirica*, 42, 813 – 824.
- Biçerli, M. Kemal (2004). *İşsizlikle Mücadelede Aktif İstihdam Politikaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Biçerli, M. Kemal. (2007). Çalışma Ekonomisi. (Dördüncü Basım). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Birol, H. Özlem; Gencer, H. Ayşen (2014). Neo-Klasik İktisat ve Neo-Klasik Sentez. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 259-280.
- Blinder, S. Alan (1991). Why Are Prices Sticky? Preliminary Results from an Interview Study. *American Economic Review, Papers and Proceedings*, 81(2), 89-100.
- Bordo, D. Michael; Rockoff, Hoover: (2012). Not Just the Great Contraction: Friedman and Schwartz's A Monetary History of the United States 1867 to 1960. *American Economic Review*. 103(3), 61–65.
- Caymaz, H. (1989). *Krediler*. İstanbul: Türk Ticaret Bankası, Eğitim Müdürlüğü Yayınları.
- Christl, Michael; Köppl-Turyna, Monika; Kucsera, Denes (2017). Okun’s Law in Austria. *DANUBE: Law and Economics Review*, 8 (2), 97–110.
- Çevik, A. Hüsrev (2015). Buazizi’den Rabia’ya, Trablus’tan Şam’a Arap Baharının Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 6(2), 34-53.
- Coşkun, M. Necat; Ardor, H. Naim; Çermikli, A. Hakan; Eruygur, H. Ozan; Öztürk, Fahriye; Tokatlıoğlu, İbrahim; Aykaç, Gökhan; Darlaroğlu, Tolga (2012). *Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*. TBB Yayınları, No: 280.

- Dinçay, İ. Hakkı (2016). Değişen Ekonomik Koşulların İşsizlik Nedenlerine Yansımaları ve Çözüm Önerileri. *Akademik Bakış Dergisi*, 58, 185-200.
- Dinçer, Ahmet (2006). Bankacılık Sektöründe Konsolidasyon, Ülke Deneyimleri ve Türkiye İçin öneriler. Ankara: DPT, Yayın No: 2697.
- Destereci, Pelin (2009). Türkiye Bankacılık Sistemi Açısından Krediler ve Kredi Değerlendirmede Kullanılan Mali Analiz Yöntemleri. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dinler, Zeynel (2012). *İktisada Giriş*. (18. Basım). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Dornbusch, Rudiger; Fischer, Stanley (1996). *Makroekonomi*. (Çev: Salih Ak; Mahir Fisunoğlu; ErhanYıldırım). Akademi Yayınları, Ankara. Öneriler. Ankara: DPT, Yayın No: 2697.
- Eken, M. Hasan (2009). *Temel Analiz*. Kadir Has Üniversitesi Yayınları.
- Emek Uğur (2000). “Finansal Piyasalarda Serbestleşmenin İktisadi Büyüme Üzerine Etkileri”, *Rekabet Dergisi*, Cilt 1(3), 58-83.
- Engin, M. Büşra (2007). Gelişmiş ve Yükselen Piyasalarda 1990 Sonrası Görülen Finansal Krizler ve Dünya Ekonomisi Üzerindeki Etkileri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 35-60.
- Erdem Ekrem (2005). “Yeni Klasik ve Reel Konjonktür Yaklaşımlara Göre Paranın Yansızlığı ve Para Politikasının Etkinliği”, *Para Teorisi ve Politikasında Son Gelişmeler Sempozyumu*, TCMB ve Muğla Üniversitesi İ.İ.B.F. 203-233.
- Erdem, Ekrem (2013). *Bankalarda Kredi Yönetimi*. Eskişehir: Anadolu üniversitesi Yayını No: 2531,
- Goldsmith, H. Arthur; Veum, R. Jonathan; Darity, William (1996). The Psychological Impact of Unemployment and Joblessness. *Journal of Socio-Economics*, 25(3), 333-358.
- Göçer, İsmet; Erdal, Leman (2015). The Relationship between Youth Unemployment and Economic Growth in Central and Eastern European Countries: An Empirical Analysis. *Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 173-188.
- Gökçek, B.(1994). Bankacılıkta Matematiksel İşlemler. İstanbul: Garanti Bankası Eğitim Merkezi Yayınları. No:61.

- Güloğlu, Bülent; İspir, M. Serdar (2011). Doğal İşsizlik Oranı mı? İşsizlik Histerisi mi? Türkiye İçin Sektörel Panel Birim Kök Sınaması Analizi. *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 205-2015.
- Güneş, Sercan; Yıldırım, Canan (2017). Kredi Genişlemesi ile Cari Açık Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Aydın İktisat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 43-60.
- Güney, Alptekin (2008). Banka İşlemleri (2. Baskı). İstanbul: Beta Basım.
- Güney, Alptekin (2009). İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası Yayını, 10(4), 135-159.
- Güney, Alptekin (2009). İşsizlik, Nedenleri, Sonuçları ve Mücadele Yöntemleri. *Kamu-İş Dergisi* 10(4), 135-159.
- Gürkan, Taner (2005). Bankalarda Kredi Portföyü ve Kredi Riski Yönetimi. Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Irwin, D. Richard (1965). *Credit Management Handbook*, National Association of Credit Management. (Second Edition), Credit Research Foundation.
- İbicioğlu, Mustafa; Karan, M. Baha (2009). Türkiye’de Faiz Oranlarının Tüketici Kredileri Üzerindeki Etkisi. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 3(2), 11-30.
- Kaban, İsmail (2017). Kullanımı Yaygın Olan Teminat Türleri Çerçevesinde Bankalarda Nakdi Krediler İçin Ayrılacak Özel Karşılıkların Muhasebeleştirilmesi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 39(1), 195-211.
- Kavcıoğlu, Şahap (2003). Ticari Bankalarda Sorunlu Kredilerin Yönetimim, Çözüm Yolları ve Takibi. İstanbul: Türkmen Kitapevi.
- Kaytancı, U. Bülent. (2010). Etkin Ücret Teorisi ve Türkiye İmalat Sanayii Üzerine Uygulama. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 21(76), 93-118.
- Kepenek, Yakup; Yentürk Nurhan (2005). *Türkiye Ekonomisi*. (18.Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi
- Krzyzanowski, Julian (2017). The Standard Model of Trade and the Marshall – LernerCondition. *Scientific Journal Warsaw University of Life Sciences*, 17(4), 193-198.
- Kutlu, H. Ali; Demirci, N. Savaş (2011). Küresel Finansal Krizi (2007-?) Ortaya Çıkaran Nedenler, Krizin Etkileri, Krizden Kısmi Çıkış ve Mevcut Durum. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ekim, 121-136.

- Mahiroğulları, Adnan; Korkmaz, Adem (2005). *İşsizlikle Mücadelede Emek Piyasası Politikaları (Türkiye ve AB Ülkeleri)*. İstanbul: Filiz Kitapevi
- Mankiw, N. Gregory (2010). *Makroekonomi*. (Çev. Ömer Faruk Çolak). (1. Basım). Ankara: Efil Yayınevi.
- Okun, Arthur (1962). Potential GNP: *Its Measurement and Significance*, American Statistical Association: *Proceeding of the Business and Economics Statistics Section*. 98-104
- Onwuka, Kevin; Zoral, K. Yaşar (2012). Foreign Direct Investment and Imports Growth in Turkey. *Journal of Yaşar University*, 8(5), 2357-2380.
- Orman, Rasim (2003). Banka Hukukunda Kredi ve Kredi Sınırları. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Anabilim Dalı, Özel Hukuk Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Özatay, Fatih (2009). *Finansal Krizler ve Türkiye*. (1. Basım). İstanbul: Doğan Kitap.
- Özcan, S. Emre (2016). Yoksulluk Göstergesi Olarak Hoşnutsuzluk Endeksi, Türkiye İçin Bir Deneme. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 48, 294-313.
- Özdemir, M. Çağlar (2018). *İradi İşsizlik*. Sakarya Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, Seçme Yazılar-II, (Editör: Erdoğan, E.). Sakarya.
- Özen, A. Eser (2018). Dolarizasyon Olgusu: Teorik Bir İnceleme ve Türkiye Örneği. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 101-113.
- Özpolat, Aslı; Nakipoğlu Özsoy, Ferda (2018). Cinsiyete Göre İşsizlik Histerisi: Karşılaştırmalı Ülke Analizi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 45-59.
- Parasız, İlker; Bildirici, Melike (2002). *Modern Emek Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İlker (2014). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama*. (3. Basım). Bura: Ezgi Kitapevi.
- Parlaktuna, İnci (2010). Türkiye’de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi. *Ege Akademik Bakış*, 10(4), 1217-1230.
- Pişkin, Fatih (2016). Türk Bankacılık Sektörü Tarafından Alınan Sendikasyon Kredilerinde Spreadi Belirleyen Faktörler. *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 66(2), 113-158.
- Polat, Erdal (1995). *Türk Bankacılık Sisteminde Problemler Önceden Belirleyecek Model Geliştirilmesi İçin Bir Çalışma*. İstanbul: Pamukbank Yayınları.

- Polat, M. Ali (2018). Büyük Resesyon Sonrası Makro İhtiyati Politikalar: Türkiye Örneği. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Rosenberg, M. Jerry (1982). *Dictionary of Banking and Finance*. John Willey and Sons Inc. Canada.
- Snow ve vaneSnowdon, Brian; Howard R. Vane (2005). *Modern Macroeconomics Its Origins, Development and Current State*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham
- Savaş Vural Fuat (1999). İktisatın Tarihi, Siyasal Kitabevi, 3. Baskı, Ankara.
- Sayım, Ferhat; Ardiç, Muhammed (2012). Banka Bilançolarındaki Kredi Karşılık Kalemlerinin Dışa Yansıma Biçimleri. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 26(3), 297
- Seval, Belkıs (1990). *Kredilendirme Süreci ve Kredi Yönetimi*. , İstanbul: İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Muhasebe Enstitüsü Yayınları, No: 59.
- Seymen, Dilek (2009). Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Ticaretinde Ülke Yoğunlaşmasını Değiştirdi mi? *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 199-220.
- Soegner, Leopold; Stiassny, Alfred (2000). *A Cross-Country Study on Okun's Law. Working Papers from Vienna University of Economics and Business Research Group: Growth and Employment in Europe: Sustainability and Competitiveness, No. 2000-09.*
- Sohlman, Asa; Turnham, David (1994). *What can devoloping Countries Leran from OECD Labour Market Programmes and Policies?* OECD Devolpment Center Technical Paper, Brüksel.
- Somashekar, N. T. (2009). *Banking*. Daryagani, Delhi: New Age International.
- Söyler, Yasin (2018). Sendikasyon Kredilerinin İncelenmesi ve İlbank'ta Kullanılabilirliği Üzerine Bir Çalışma. Uzmanlık Tezi.
- Sumbas, Ahu (2009). *Batı Avrupa'da Yükselen Yeni-Irkçılık Üzerine Bir Deneme. Alternatif Politika*, 1(2), 260-281.
- Şahin, Hüseyin (2009). *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şakar, Birgül (2006). *Banka Kredileri Ve Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayıncılık

- Tabar, Çağlayan; Tokathıoğlu, Mircan (2018). “*Küresel Ekonomik Kriz Döneminde Türkiye’de Uygulanan Vergi Politikalarının Değerlendirilmesi.*” International Journal of Public Finance. 27-46
- Taş Seyhan (2004). “İktisadi Kalkınmada Para ve Sermayenin Yeri”, Kalkınma Ekonomisi: Seçme Konular, İçinde, Derl. Sami Taban; Muhsin Kar, 159–195, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Tekirdağ, Arda (2009). Türkiye’de Bireysel Kredi Artışı ve Risk Analizi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlilik Tezi.
- Tunaboylu, Osman (1977). *Orta Vadeli Kredi Uygulaması ve Kaynakları*. İstanbul: İstanbul Bankası T.A.Ş. Yayınları.
- Tunalı, Halil; Özkaya, Selen (2016). Türkiye’de İşsizlik - İntihar İlişkisinin Analizi. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(ISSN: 2146-3417), 5(2), 56-70.
- Turan, Zübeyir (2011). Dünyadaki ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1), 56-80.
- Akar, H. (2000). *Genel Bankacılık Bilgileri*. İstanbul: Starata yayıncılık.
- Türkiye Bankalar Birliği (TBB) (2008). 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”. Yayın No: 262.
- Welfens, Paul J. J. (2009). Marshall-Lerner Condition and Economic Globalization. University of Wuppertal, Discussion Paper, N. 168.
- Ural, Tarık (2006); Ticari Bankalarda Kredi Maliyetlerini Etkileyen Faktörlerin Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Ünsal, Erdal (2009). *Makroİktisat*. (8. Baskı). Ankara: İmaj Yayınları.
- Vecdi, Ünay (1989). Bankalarca İç Ve Dış Ticaretin Finanse Edilmesi, İstanbul: Ekonomik Ve Sosyal Yayınları.
- Yanbaşı, Elvan (2014). Türkiye’de Genç İşsizliği Sorunu ve İşsizlikle Mücadelede Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yanık Hatice (2008); Bankacılık Sektörünün Ekonomik Kalkınmaya Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Yılancı, Veli (2009). Yapısal Kırılmalar Altında Türkiye İçin İşsizlik Histerisinin Sınanması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(2), 324-335.

- Yıldırım, Ezgi (2007). Bankalarda Ticari Kredilendirme Süreci; Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Yolları İle İlgili Ampirik Bir Çalışma. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Muhasebe-Finansman Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, Kemal; Karaman, Doğan; Taşdemir, Murat (2006). *Makroekonomi*. (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.,
- Yılmaz, Sinan; Taştan, Kürşat; Ecek, Nurgül; Çınar, Ertuğrul (2017). Otomotiv Sektörünün Dünyadaki ve Türkiye'deki Değişimi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 685-695.
- Yüksel, Aslı; Ali Sait (1992). *Bankacılık Hukuku ve İşletmesi*. İstanbul: Met-er Matbaacılık.
- Zaim, Sabahattin (1997). *Çalışma Ekonomisi*. (10. Basım). İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Zarakolu, Avni (1987). *Bankacılar İçin Para ve Kredi Bilgisi*. Ankara: Bankacılar Serisi, No:5
- Zarakolu, Avni. (1987). *Bankacılar İçin Para ve Kredi Bilgisi*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.

İNTERNET KAYNAKÇA

- Ankara Üniversitesi (2014). Açık Ders Materyalleri, Ünite 5, Kredi Süreci. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/19944/mod_resource/content/1/10.Hafta%20%28Kredi%20S%C3%BCreci%29.pdf, (Erişim Tarihi: 01.03.2019).
- BDDK (2019). Kuruluş. <https://www.bddk.org.tr/Hakkimizda/Kurulus/9>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- BDDK (2019). Türk Bankacılık Sektörü İnteraktif Aylık Bülten. <http://ebulten.bddk.org.tr/ABMVC/tr/Gosterim/Gelismis#>, (Erişim Tarihi: 11.06.2019).
- BIST (2019). Tarihsel Gelişmeler. <https://www.borsaistanbul.com/kurumsal/borsa-istanbul-hakkinda/tarihsel-gelismeler>, (Erişim Tarihi: 27.05.2019).
- Brnicanin, A. (2014). Bosna-Hersek'in İşsiz Gençliği. <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/bosna-hersekin-issiz-gencligi>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- Cooper, R. N. (1969). Currency Devaluation in Developing Countries: A Cross-Sectional Assesment. Yale University, Economic Growth Center, http://www.econ.yale.edu/growth_pdf/cdp72.pdf, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- Dedekoca, E. (2018). Türkiye’de Özelleştirme: Ulusa Ne Yarar Sağlamış? <https://www.aydinlik.com.tr/turkiye-de-ozellestirme-ulusa-ne-yarar-saglamis-ersin-dedekoca-kose-yazilari-nisan-2018>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- Eğilmez, Mahfi (2016). Türkiye'nin Dış Borçları. Kendime Yazılar (10.04.2016). <http://www.mahfiegilmez.com/2016/04/turkiyenin-ds-borclar.html>, (Erişim Tarihi: 01.03.2019).
- Ekonomi Hukuk (2019). Türkiye’de Planlı Kalkınma Dönemi. <https://ekonomihukuk.com/turkiye-ekonomisi/turkiyede-planli-kalkinma-donemi/>, (Erişim Tarihi: 01.03.2019).
- Ertürk, A. (2019). 65 Milyar Dolarlık 'Batan Bankalar' Hikayesi 435 Bin Liraya Kitap Oldu. <https://www.memurlar.net/haber/153672/65-milyar-dolarlik-batan-bankalar-hikayesi-435-bin-liraya-kitap-oldu.html>, (Erişim Tarihi: 03.05.2019).
- Esmeraldo, X. and Veton, K. (2019). Estimating Okun’s Law for Albania (1993 – 2017). Conference Paper, (Erişim Tarihi: 21.05.2019).
- EVDS (2019a). Bankacılık Sektörü-Yurtiçi Kredi Hacmi (Aylık). <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>, (Erişim Tarihi: 27.05.2019).

- EVDS (2019b). Merkez Bankası Rezervleri (Milyon ABD Doları)(Haftalık). <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- EVDS (2019c). Kurlar-Döviz Kurları(*) (Günlük). <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- EVDS (2019d). Ödemeler Dengesi Analitik Sunum (6. El Kitabı) (Milyon ABD Doları)(Aylık). <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>, (Erişim Tarihi: 03.06.2019).
- EVDS (2019a). Bankacılık Sektörü - Yurtiçi Kredi Hacmi (Aylık). <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>, (Erişim Tarihi: 27.05.2019).
- EVDS (2019b). Bankacılık Sektörü - Yurtdışı Kredi Hacmi (Bin TL)(Aylık). <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>, (Erişim Tarihi: 27.05.2019).
- FKB (2019). Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar. https://www.fkb.org.tr/Sites/1/upload/files/32_sayili_karar-407.pdf, (Erişim Tarihi: 27.05.2019).
- Gadanecz, B. (2004). The Syndicated Loan Market: Structure, Development and Implications. https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt0412g.pdf, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- Garanti Bankası (2018). Finansal Sonuçlara İlişkin Sunum. (31 Aralık 2018). https://www.garantiinvestorrelations.com/tr/images/pdf/31.12.2018_BDDK_Konsolide_Olmayan_Finansal_Sonuclara_%C4%B0liskin_Sunum.pdf, (Erişim Tarihi: 03.06.2019).
- Gürses, U. (2014). 94'te Ne Olmuştu? <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/94-te-ne-olmustu-26175047>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- Gürses, U. (2018). Bu Filmi Görmüş müydünüz? <https://ugurses.net/tag/1994-krizi/>, (Erişim Tarihi: 03.06.2019).
- Hürriyet (1998). 1994 Krizi Kişi Başına 1283 Dolarımızı Götürdü. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/1994-krizi-kisi-basina-1283-dolarimizi-goturdu-39012897>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

- IMF (2019). World Economic Outlook Database, April 2019. https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=49&pr.y=11&sy=1980&ey=2018&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=186&s=BCA%2CBCA_NGDPD&grp=0&a=, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- İnan, E. A. (2002). Kur Rejimi Tercihi ve Türkiye. Türkiye Bankalar Birliği, https://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Arastirma_ve_Raporlar/Kurrejimleri.doc, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- Kitov, I. (2011). Okun's Law Revisited. Is There Structural Unemployment in Developed Countries? <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1109/1109.4383.pdf>, (Erişim Tarihi: 13.06.2019).
- Kozanoęlu, H. (1995). Meksika'da Kriz. Birikim Dergisi, 75, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/2756/meksika-da-kriz#.XPI31ogzbIU>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- Michaely, M. (1975). The Process of Devaluation. NBER, ISBN: 0-87014-503-7, <https://www.nber.org/chapters/c4560.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- Milliyet (2014). 5 Nisan 1994'te Ne Olmuştu? <http://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem/5-nisan-1994te-ne-olmustu/1000/590/>, (Erişim Tarihi: 21.02.2019).
- OECD (2019). Active Labour Market Policies: Connecting People with Jobs. <http://www.oecd.org/employment/activation.htm>, (Erişim Tarihi: 21.03.2019).
- Onedio (2018). 13 Maddede Yakın Tarihimizin Kırılma Noktası: 6-7 Eylül Olayları. <https://onedio.com/haber/13-maddede-yakin-tarihimizin-kirilma-noktasi-6-7-eylul-olaylari-360960>, (Erişim Tarihi: 21.03.2019).
- Öymen, A. (2008). Devletçilik İlkesinin Kabul Ediliřinde 1929 Krizinin Rolü. <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/altan-oymen/devletcilik-ilkesininkabul-edilisinde-1929-krizinin-rolu-900776/>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- Robbins, C. A. (2015). Using New Growth Theory to Sharpen the Focus on People and Places in Innovation Measurement. https://www.oecd.org/sti/124%20-%20Focusing_on_People_and_Places_Robbins.pdf, (Erişim Tarihi: 03.06.2019).
- Romer, C. D. (2003). Great Depression. https://eml.berkeley.edu/~cromer/Reprints/great_depression.pdf, (Erişim Tarihi: 03.06.2019).

- Shin-ichi F.(2001).‘ he impacts of bank loans on economic development: an implication for East Asia from an equilibriumcontracttheory’,<http://www.nber.org/chapters/c10733>, 117-145.
- Tarihi Olaylar (2019). Kore Savaşı. <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/kore-savasi-77>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- TASAM (2015). 1. Körfez Savaşı. http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/1__K%C3%B6rfez_Sava%C5%9F%C4%B1_pdf_1690c694-7b42-41e3-9699-2159ac18bb8f.pdf, (Erişim Tarihi: 27.05.2019).
- TBB (2019). İstatistik Raporlar. https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/istatistikraporlar/tumu/977/57._Yilinda_Turkiye_Bankalar_Birligi_ve_Turkiye'de_Bankacilik_Sistemi_Istatistik_Ekleri.zip, (Erişim Tarihi: 27.05.2019).
- TCMB (2012). Merkez Bankası Bağımsızlığı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Bağımsızlık. <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/40586e6c-06ff-47b6-9b2e11d77611dfd6/01.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-40586e6c-06ff-47b6-9b2e-11d77611dfd6-m5lkoKU>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- TDK (2019).GüncelTürkçeSözlük. <http://sozluk.gov.tr/>, (ErişimTarihi: 21.03.2019).
- TUİK (2019). Temel İstatistikler, İstihdam, İşsizlik ve Ücret, Nüfusun İşgücü Durumu, Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (Erişim Tarihi: 11.06.2019).
- TUİK (2019a). Temel İstatistikler, İstihdam, İşsizlik ve Ücret, Nüfusun İşgücü Durumu. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (Erişim Tarihi: 11.06.2019).
- TUİK (2019b). Temel İstatistikler, İstihdam, İşsizlik ve Ücret, İstihdam Edilenlerin Yıllara Göre İktisadi Faaliyet Kolları, (NACE Rev.2). <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).
- TUİK (2019c). Temel İstatistikler, İstihdam, İşsizlik ve Ücret, İşgücüne Dahil Olmama Nedenleri, (NACE Rev.2). <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (Erişim Tarihi: 11.06.2019).
- TUİK (2019d). Temel İstatistikler, İstihdam, İşsizlik ve Ücret, İstihdam Edilenlerin İşteki Durumu. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (Erişim Tarihi: 09.06.2019).
- TUİK (2019e). Temel İstatistikler, İstihdam, İşsizlik ve Ücret, Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Aylık Ortalama Brüt Ücret ve Yıllık Ortalama Brüt Kazanç. <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (Erişim Tarihi: 11.06.2019).

World Bank (2019). GDP growth (annual %).
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?view=chart>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

Yeniçağ (2018). Almanyalı Türkler Merkel'i Erdoğan'a Tercih Etti.
<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/almanyali-turkler-merkeli-erdogana-tercih-etti-185966h.htm>, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı: AKYEL Tuğba

Uyruğu: T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri: 26.03.1991-Ünye/ORDU

E-mail: tugba_akyel@hotmail.com

E-mail: tugba.akyel1@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	-
Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2016
Önlisans	Afyon Kocatepe Üniversitesi	2014
Lise	Kocasinan Lisesi	2012

Yabancı Dil

İngilizce

Gürcüce (Orta)

Kişisel Gelişim

Staj:	27/01/2014 T.C BAŞBAKANLIK HAZİNE MÜŞTEŞARLIĞI
	03/02/2014 T.C EKONOMİ BAKANLIĞI
	11/08/2014 STRATEJİ SİGORTA VE REASÜRANS BROKERLİĞİ A.Ş
	15/07/2013 YAPI KREDİ BAKIRKÖY BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
Kurslar:	BEDEN DİLİ, ETKİLİ İLETİŞİM, DİKSİYON